

121

A VILÁGPOLITIKA JÖVŐ ALAKULÁSA

Irta: SZENDE PÁL

I.

Minden történelmi esemény horderejét azon lehet megmérni, hogy mekkora tömegeket mozgatott meg, minő területet ölelt fel és hogy mily mélyek voltak a nyomában járó változások. Mindeme körülmények tekintetbe vételével teljes biztonsággal állapíthatjuk meg, hogy a most lefolyt háboru a világtörténelemnek leghatalmasabb eseménye volt, amelyhez sem terjedelem, sem pedig a bekövetkezett változások mélysége tekintetében semmi eddigi más esemény nem hasonlítható. Az ókor és középkor „világháborúi“ már azért sem helyezhetők vele párhuzamba, mert két világrész, Amerika és Ausztrália még akkor az ismeretlenség homályában lappangott, Afrikának pedig csak az északi szélei kapcsolódtak bele a forgalomba. Róma világháborúi csekély kivétellel a Földközi tengert övező országokban játszódtak le, Nagy Sándor elhatolt ugyan Indiáig, de viszont az Adriai tengerrel uralma tovább nem terjedt. Ezen háborúk folyamán megmozgatott tömegek eltörpülnek az általános védkötelezettségen alapuló államok háborúinak tömegmozgósítása mellett. A XV. század óta a föld minden részében viseltek háborut, de sohasem azonos időben. A Napoleon és Anglia között lefolyt élet-halál harcban a britt flotta mindenütt, ahol francia gyarmatok voltak, támadólag lépett fel, de azért óriási földrészek, elsősorban Ázsia kívül maradtak a háboru keretén. Az 1914—18. évi háboru minden előzőjét felülmulta gigantikus méreteivel. Japán, Kína, Brazília, Libéria, a nyugatafrikai néger köztársaság az antant szövetségesei voltak, a nyugateurópai harctéren amerikai, indiai, ausztráliai, délamerikai csapatok jelentek meg, az összes óceánokon folytak tengeri csaták, angol katonák eljutottak az északi és déli jegestengereken levő szigetekre is. A világháboru több mint 20 millió embert állított csatasorba — oly szám, amely mellett az eddigi háborúk statisztikai adatai teljesen elhalványodnak.

A világháboru gazdasági következményei épúgy éreztetik hatásvukat a föld legtávolabbi zugában, mint maga a háboru. Az emberiség két részre oszlott: oly államokra, amelyek a háboru folyamán meggazdagodtak és azokra, akik gazdaságilag nagy vereséteséget szenvedtek. Ez utóbbiak között győzők és legyőzöttek vegyesen találhatók. A gazdag államok a legkíméletlenebbül használják ki előnyös helyzetüket; a gazdasági értékek, vállalatok az egész földkerekségen gazdát cserélnek, az új elhelyezkedés lázas ütemben folyik. A dél-amerikai és középafrikai őserdők, Ausztrália végtelen síkságai, Polinézia legelrejtettebb szigete, az északi jegestenger szigeteinek szénbányái egyre jobban bevonatnak a világkapitalizmus vérkeringésébe.

Eddig is volt világpolitika, eddig is létezett az emberiség fogalma, de kézzelfogható tényvé, élő valósággá csak a világháború folyamán vált. Minden gazdasági válság, a termelés vagy fogyasztás bárminő csökkenése kifejezésre jut az egész világgazdaság helyzetében, érezteti mindenütt hatását. *A jövő politikája világpolitika lesz.* A legkisebb ország legszűkebb látkörű államférfia sem zárkozhatik el többé a világpolitika tényei előtt, mert máskülönbén a nemzetközi összefüggések kérlelhetetlen erejü törvénye keserü lecke árán fogja őt erre megtanítani.

A világpolitikára való ráeszmélés ennek a háborúnak a legmaradandóbb következménye.

II.

A világháborúnak jelentősége másrészt azoknak a változásoknak gyökeres voltában rejlik, amelyek nyomában jártak. Nem a külső területi változásokra gondolunk elsősorban; ezek minden nagyobb háború után beállottak, sőt a mostani háború méreteihez képest a területi eltolódások aránylag csekélyeknek mondhatók. A változások jelentősége minden államban elsősorban belpolitikai természetü, világtörténelmi fontossága abban jut kifejezésre, hogy mindenütt azonos vonásokat árul el. Az általános védkötelezettség alapján hadba hívott óriási tömegek megmozdulása nem maradhatott hatás nélkül azoknak mentalitására, az államról, saját rendeltetésükről és jogállásukról vallott felfogásukra. A forradalom végig szántott egész Középeurópán, évszázados monarchiák dőltek halomra, nincs intézmény, elv, vagy tekintély, amely meg nem ingott, nincs érték, amely át ne értéklődött volna. Ezeknek a változásoknak a szele elért a győző országokba is, bár ott oly nagyjelentőségü és rohamos átalakulásokban eddig nem jutott kifejezésre, mint a legyőzött államokban. A közelség perspektívája rendszerint nem engedi meglátni, hogy mily gyökeres átalakulások történtek, ha azok nem forradalmi kirobbanásokhoz kapcsolódnak. De ennek dacára merjük állítani, hogy ez az átalakulási folyamat a legteljesebb gőzerővel halad előre s húsz év múlva már mindenki meg fogja tudni állapítani, hogy az új világ mennyire különbözik a régítől. Nem akarunk most arról beszélni, hogy ez jobb vagy rosszabb lesz a réginél. Ez hosszabb kifejtést igényelne s talán majd egy későbbi cikkben ugyis sor kerül erre. Reánk most ennek a kérdésnek a feszegetése nem tartozik, itt csak azt akarjuk megállapítani, hogy a világ politikájának egészen más erőkkkel kell számolnia, mint az eddiginek.

III.

Most pedig röviden ismertetni fogjuk azokat a kérdéseket, amelyek ennek a jövővilágpolitikának a tengelyében fognak állani. A világháborúnak két legfőbb gazdasági haszonélvezője, Amerika és Japán között fennforgó konfliktusról kell elsősorban beszélnünk.

Japánnak az a sérelme, hogy bárhol akar politikailag vagy gazdaságilag terjeszkedni, az Amerika felállította akadályok állják útját. Északamerika nemcsak bevándorlási tilalmakkal védekezik a japániak

beözönlése ellen, de az ellen is szót emel, ha Japán a közép- és dél-amerikai államokkal akar szorosabb kapcsolatba lépni. Epen úgy megakadályozza, hogy Japán Kinában jusson gazdasági előnyökhöz és értékes koncessziókhöz, s vele szemben követeli a „nyitott ajtó“, az egyenlő elbánás politikáját. Pedig Japánnak égető szüksége van, hogy ember- és árufelületét a külföldön helyezze el, mert a kis területű szigetország a tulontúl elszaporodott lakosságnak nem nyújt már kellő megélhetést.

Am Amerika sem marad a válasszal adós. A bevándorlási tilalmakat azzal indokolja, hogy a japánok éhbérékért dolgoznak, s így az amerikai munkásoknak szennykonkurenciát csinálnának. Ezek az éhbérek képesítik a japáni ipart arra, hogy gyártmányait a külföldi piacokra dobhassa. Közép- és Délamerikában összeskúvéseket szó az Unió ellen; Kinában pedig kiváltságos állást igényel magának, s arra törekszik, hogy Kinát a faji szolidaritás jelszóival a fehér faj ellen indítandó háborúba belerántsa.

Bármily kiélezett is a konfliktus, nem valószínű, hogy a közeljövőben a két nagyhatalom között háborúra kerül a dolog. Mindkét fél annyit kockáztat és vereség esetén oly katasztrófába rohan bele, hogy óvakodni fog törésre vinni a dolgot. De azért a feszültség fennáll, s a szikra könnyen kipattanhat. Épenúgy megmarad az ellentét a sárga és fehér faj között, amely majdnem kizárólag gazdasági okokon alapul, de a tömegek előtt mégis igen tetszetős és kézzelfogható jelszó. Hogy az Ázsiában lakó nem sárga fajok rokonszenvét és támogatását megnyerje, Japán egy másik jelszót is dobott bele a közvéleménybe: Ázsia az ázsiai népeké! A hindu függetlenségi mozgalom vezetői nagy buzgalommal karolták fel ezt az új jelszót, s kétségtelen, hogy annak népszerűsége növekedőben van.

Az óriási terjedelmű és lakosságu kínai birodalom, amely inkább eltűrte az idegen hódítókat, semmint háborút viseljen, ébredőben van. A kapitalizmus behatolt Kinába és teljesen megváltoztatta a nép érzés- és gondolatvilágát; a militarisztikus jelszavak egyre szélesebb körben hódítanak. Nem lehetetlen, hogy Kína lassanként lerázza úgy Amerika, mint Japán tolaikodó jóindulatát és a saját lábára fog állani. Hogy ennek a 400 milliós, ósi kultúráju népnek megmozdulása mit jelent, azt egyelőre alig lehet megmondani. De tény az, hogy a Csendes Óceán mindkét partján nagy események vannak készülőben, s a világháború következményei csak akkor fognak a magok valóságában mutatkozni, ha ott a helyzet teljesen kialakul.

IV.

Az orosz tanácsköztársaság létezése oly tény, mely a világ összes államait allandó nyugtalanságban tartja. Moszkvából, mint központból indulnak ki azok a delejes áramok, amelyek a minden társadalomban meglevő elégtelenséget és feszültséget kilobbanthatják. A szovjeturalom a háború következménye, ha az orosz államrendszer nem omlott volna össze a háború folytán, a forradalom egyáltalán nem, vagy pedig nem ilyen méretekben kerekedhetett volna felül. Époly háborús termék minden államban a kommunizmus iránti hajlandóság

az alsó osztályok körében. Az a reménység, hogy Oroszországban sikerül a jövő szocialista társadalmát megteremteni, s hogy Oroszország e téren példát fog tudni adni a világ iparilag haladottabb államainak, ma már meghiúsultnak tekinthető. A megoldásra váró probléma abban áll, vajjon sikerül-e Leninnel az átmenetet a polgári demokráciához biztosítani, s ezáltal állandósítani azt, a mi a bolsevizmus forradalmában maradandó értékű: a cári önkényuralom szétrombolását és a földosztás megtörténtét. Avagy a tanácsköztársaság a megoldhatatlan feladatok súlya alatt összeomlik, s nyomában teljes anarchia, vagy pedig a legvéresebb fehér katonai terror következik. Oroszország jövő államformája nagy befolyással lesz az európai helyzet kialakulására, mert döntő súllyal esik majd a latba, hogy az orosz birodalom melyik államcsoporthoz fog csatlakozni. Ha a fokozatos átalakulás sikerrel megy végbe, akkor ez a demokratikus irányzatot európaszerte erősíteni fogja. Ha azonban a cári uralom visszaállítódik, ez a reakció alá ad minden államban új lovat, s ebben az esetben nagyon valószínű, hogy Oroszország és a reakciós pártok irányzása alá kerülő német birodalom között szoros szövetség jön létre, ami azután a középeurópai helyzetet is gyökeresen meg fogja változtatni.

A világgazdasági válság egyik főoka, hogy Oroszország megmérhetetlen természeti kincsével és segélyforrásaival óriási lakosságával ki van kapcsolva a nemzetközi forgalomból. A bolsevizmus uralmával járó kül- és belpolitikai nehézségek minden államban zavarólag hatnak a termelésre. A míg Oroszországban végleges és termelőképes állami rend ki nem alakul, a gazdasági élet bizonytalansága tovább tart. A válságok sorozata még koránt sincs lezárva.

V.

Az angol világbirodalom hatalmas épülete a világháborút sok ellenkező jóslás dacára nemcsak sértetlenül állotta ki, de még meg is erősödött. Törökország katonai összeomlása folytán sikerült Angliának Palesztinát és Mezopotámiát hatalma alá keríteni, miáltal biztosította a szárazföldi összekötést India és Egyiptom között, a német hadiflotta megsemmisítésével megszabadult legfélelmetesebb versenytársától és megkaparította annak gyarmatait. Tekintettel arra, hogy a gyarmatok, de különösen India alattvalóinak jelentékeny része mohamedán vallású, az angol kormány gondoskodott arról, hogy ezek hűségét biztosítsa. Evégből három nagy arab királyságot alapított: Egyiptomot, Arábiát és Mezopotámiát, amelyek mind angol fennhatóság alatt állanak, s ennek folytán a török szultán egyházi főhatósága — a kalifatus — elvesztette jelentőségét. Természetesen az arabság államháromszerevése a jövőre nézve nagy veszélyeket rejt magában, mert az új életre ébredt nagymultu nép, mihelyt megerősödik, függetlenségre fog törni. Minden arablakta területen a háború befejezése óta állandó a forrongás, amely most Indiára is átragadt. Kétségtelen, hogy Anglia még sokáig ura marad a helyzetnek, de az is bizonyos, hogy ezek az államok rövid idő múlva mint döntő jelentőségű tényezők lépnek fel a történelem színpadán.

Az angol világbirodalom súlypontja egyre jobban a tagállamokra tolódik át, a mi a nyár folyamán megtartott birodalmi értekezleten kifejezésre is jutott. Kanada, Délafrika, Ausztrália, a melyek a háboruban az anyaországot nagy erővel támogatták, egyre jobban irányítják a külpolitikát. Angliának nagy érdeke, hogy az Amerika és Japán közötti konfliktus ki ne élesedjék. Japánnal húsz év óta szövetségi szerződés köti össze. Ez lejárt a nyár folyamán, s bár nem újították meg, fel sem mondták. Anglia azért is törekszik az eddigi kapcsolat fenntartására, mert ha Japán és Amerika között háboru tör ki, akkor a Japán részéről felvetendő harci jelszó: Ázsia az ázsiai népeké, Indiát is forradalmi mozgalomba hajthatja, a japán győzelem pedig Ausztráliát veszélyeztetné.

Az orosz szovjetköztársaság léte állandó nyugtalanság forrása Angliára nézve, mivel Moszkva az Indiával határos államokban felkeléseket szervez. Erről az oldalról azonban az angol világuralmat komoly veszély nem fenyegeti.

VI.

Európa azért is elvesztette a világpolitika vezetését, mert teljesen Franciaország irányítása alá került, ahol most a legteljesebb politikai és gazdasági reakció uralkodik. A francia politikából hiányzik minden nagyvonalúság, teljesen a régi diplomácia hagyománya szerint irányítódik, titkos egyezmények és diplomáciai intrikák útján akarja továbbra is a népek sorsát befolyásolni. A haladás minden hívét, aki megszokta, hogy az utolsó másfélszáz év óta Franciaországból áradtak ki azok az eszmék, amelyek az emberiséget előre vitték, igen kinosan érinti ez az irányváltozás. De mint ténnyel számolni kell vele s tisztában kell lennünk azzal, hogy amíg Franciaországban ez az irányzat uralmon van, addig Közép- és Keleteurópa viszonyainak javulása be nem következhetik. Erre csak akkor kerülhet a sor, ha a Habsburg-monarchia visszaállítására vonatkozó törekvések végleg reményteleneknek bizonyulnak. Már pedig éppen Franciaország volt az, amely a restaurációs terveket, ha nem is hivatalosan, de nagy buzgalommal támogatta. Ha e tervek valóra válnának, ez a világháboru kinyulását jelentené, amit elsősorban azok a nemzetek szenvednének meg, akik a háboru pusztítása és vérvesztése dacára egyetlenegy örvendetes következményt állapíthatnak meg, hogy nagy áron bár, de megszabadultak a Habsburg dinasztiától. Világpolitikát oly állam, amely a legkicsinyesebb reakció melegágya, nem csinálhat, ahhoz nagyvonalúság, más népek szükségleteinek méltánylása és a haladás tendenciáinak előmozdítása szükséges. Mivel azonban az európai szárazföld most mégis Franciaország irányítása alatt áll, az itt fekvő országok, diplomáciai és katonai intrikáktól lenyűgözve nem vehetik ki részüket a világpolitika alakulásából.

VII.

Végül néhány szót kell a Népszövetségről szólni. Összinte véleményünk szerint sok jót tőle várni nem lehet. Igazi hatalma nincs, inkább tanácskozó, mint végrehajtó testület, amely abban az időpontban

mondja fel a szolgálatot, amikor a legtöbb szükség volna reá. A legegő még annyira puszkaporos, a háborus izgalmak még oly kevésé ülték el, hogy a Népszövetség sikeres működésének nincsenek meg a lélektani előfeltételei. De azért tulzás volna azt állítani, hogy nincs reája semmi szükség. Mindenekelőtt meg van az az előnye, hogy működéséből az emberiség megtanulhatja, minőnek *nem* szabad lenni egy nemzetközi szervezetnek, amely hatásosan és őszintén akarja a nemzetek együttműködését előmozdítani. Ez a nevelő hatás már most is elvitatatlan. Továbbá — és ez a szempont a lényeges, ha a háborus pszihózis összes utóhatásai elmúltak, ha a nemzetekben felülkerekedik a tudat, hogy békés együttműködéssel saját érdekeiket is jobban előmozdíthatják, mint állandó háborura készülődéssel, akkor készen áll a szükséges szervezet, amelyet csak helyesebb tartalommal kell megtölteni. Aki nem akar az emberiség sorsán kétségbeesni, aki nem tartja elképzelhetőnek, hogy nemzetek nyitott szemmel rohanjanak a megsemmisülés örvényébe, annak hinnie kell abban, hogy ez az idő elkövetkezik.

DÉRY TIBOR VERSEIBŐL:

ELŐSZÓ

Olyan hullása lesz ma szavaimnak a csobogó áradása,
mint mákonyos tej ha ömlik bőszen és fehéren sísteregve
s forró illatokkal feldagadt tömlőjéből. Mert lelkem illatos
tömlője dagadt már és felsebzett, oh! megpattanásig duzzadó
s lány habzással hadd zúgjon belőle az erős szavaknak
tápláló teje, erős és dús értelemmel hadd ömöljön
kiszikkadt ajkakra s csodát nevelve anyai sugarával.

Mert olyan hatalmas vagyok most mint egy anya, olyan egyszerű,
olyan zord és szilaj, gyermekeimet féltő, kik körülöttem a kék sátorban
— mit földjükre állítottam, hogy ki ne hulljanak a végtelenbe —
egymás életét cibálják és hadakozva pusztítják
állataimat és virágjaimat és szemtelenül feleselve
pörölnék velem véres szemekkel és züllött kártyás módra
herdálják vagyonomat és ájuultan buknak el buta csatákban.

Mert jóságom puttonyát, jaj! hiába nyitottam s gyors kezekkel
hiába szórtam közéjük érett gyümölcsseit s a fájdalom
nemes fekete borát hiába töltöttem életük korsójába:
jó mámorea visszájára csapva szédíti örvöngve
e cenk gyülekezetet s gonosz kódókkal fejükben harapják
a gazdagok árvaím torkát s égetik az erősek
a kégyetlenség füstös fáklyáját anyai arcomba lobogtatva.

Most nyugtalanul ülök fölöttük, vaksi szemmel és haragosan
csattogó szárnyakkal és meg-megújuló türelemmel
öntöm le egyre a szavak édes táplálékát lelkem
tejjel és tüzellel telí tömlőjéből — hadd zubogjon
s fusson le záporként életük ösztövére talajára és verje
ki titkos mélyéből végre napvilágra és puha tenyerem alá
a szeretet hajthatatlan lilomát, mely szökkenve át az úron
a csillagokig vesse el fehérítő örök árnyát!

BARÁTOM NÁLAM ALUDT

Együtt jöttünk haza. Az út dombokon át kanyarodott és fák álltak itt-ott
 [keményen,
 Fölöttünk hosszú ujjakkal horgolt az éjszaka és egyszer megloccsant
 [a folyó:
 egy szatir köpött bele s egy hal ugrott ki mint ezüst gépezet,
 gyors zenével pörgetve csöppjeit és nyugtalan forgott a hold,
 míg mi lassan, mint braunsveigi lovak baktattunk a messzi lámpák
 [felé
 és megálltunk dűnnyögve és köhögtünk és megint tovább indultunk,
 [mialatt gypjasan
 juhok topogtak a néptelen országúton és a lebukott kánikula
 vörös feje már csak a fák mögül izzott fel

kaján szemmel, barátom! mondtam, itt, valami baj lesz,
 vadaskert fekszik mellettünk, melyből kitorphet az örület
 és gyors lábbal agyontípor és kevély aggancsára tüzi fel életünket.

A barna köd lehullt — csend állt őrt, mint egy kampós óriás a föld
 [szélén
 és tenyerével hesegette el a légydongást és a szítakötőszárnyu zajokat,
 míg mérgesen elvesztek. Csak a föld tulsó feléről kongott át az
 [amerikai gép
 és a felhőkarcolók villanyos élete a pázsit alá,
 mely vadul a hold felé emelt egy meztelen lányt —
 aludt békén a lomb alatt és álmában édesfagyókeret szopogatott.

Csak a hold, a hold! . . . És hiába gyújtottuk meg szobánkban a
 [lámpát
 és dőlünk le fáradtan a díványra, a lepilledt szemhéjak mögé
 belopózkodott sárgán és habos gondolatokat
 eresztett, mint a pók. És úgy éreztem,
 hogy az élet rendetlen és hogy mi végre küzdeni epileptikus istenekkel
 és érni kalászmódra és füttyszóra halni minek?

De barátom feje kigyulladt mint a rádium
 és szétterjedt és zengett a szobában és bús ökörszemeivel
 egy fénylő angyalt nézett a mosdó fölé — kezében pacsulibokrétát tartott
 és lábánál valami állatok vidámodtak és egy szedőgép dolgozott
 biblikus szövegeken — felnyíltam vasszirmokkal a fényben
 és felcsendültem és rezegtem rokon hangon
 és bálvány szemmel a csillagok mögé néztem.

A szobában meleg petróleumszag úszott,
 az ablak előtt megeredt az eső s a fák felnyitották zöld esernyőiket,
 a tyúkók alája bujtak
 s a rabicfalón át álombavisított egy gyerek
 kinek anyja bájos. . .

A CSÚNYASÁG DICSÉRETE

Csattanásokat várunk te isten!
 és nem kamarazenéket, se talmi
 boldogságok sima melódiáit, melyek mint az olaj
 fekszik meg vastag rétegben az évek
 felkavart vizgyűrűit — hanem büzt, sebet és Jehova roppant
 haragját síkítsák fuvoláid
 a sovány kutyák és kövér emberek fölött és a hold
 legyen kínai harci maszk, melynek szájából égnek
 és földnek egyaránt zúgjon a rekedt hang
 csattanással: a Csúnyság ütemes dicsérete.

A hold legyen harci maszk s kinek leheletéből
 pillangók szálltak meg csillagok világgá: csattanással
 borulj el isten a föld fölött és tömpe tenyereden
 nyujtsd magasra azt a görög szelencét,
 melyet Pandóra nyitott ki s melyből áriákat
 dalolva szállt szét a Csúnyság, mert legnagyobb
 jótéteményed ez volt: hogy viharral
 áldottad meg az ember agyát és vetését
 s kinek mosolya vér: istenné lettél, mikor az űrben
 mint egy rossz koponyában, csattanással
 fujtad szét a Betegség pelyhes gondolatait.

Mint egy rossz koponyában, csattanással
 szóljon az örület is és magasra emelt
 ajakkal és pohárral hadd dicsérjem hanggal
 a szeplősarcu Fájdalom és a csonk
 Csúnyság magvetését, mert roppant gyógyszereket szórnak ők
 felhajtott kötényeikből és nélkülük
 holt hegyek és megkövült vizirózsák
 lagnak már csak a földet — de rettenetes
 magvaik elhulltak és az ember
 megmaradt; szívében izgalommal
 kelt ki a lázadás fekete lobogója, mely csattanással
 mint egy sortűz szakadt az égnek.

ÖREG MARI

Irtta: MOHÁCSI JENŐ

Ha legalább pontosan tudnám, milyen volt öreg Mari? Kicsi voltam, ruhácskában jártam és nem igen mertem egyenest keresztül topogni a szobán. Mindenben megfogózkodtam, széknben, asztallásban, a felnőttek ruháiban. Legszívesebben öreg Marit fogtam meg jó erősen. Úgy éreztem, egyenest azért van itt, hogy megfogózkodjam benne. Egyszer valamelyik berlini áruházban megvásároltam valami színes orosz fabábut, egyikét azoknak, amelyek tulajdonképen olyanok, mint a befestett kúpok, középpütt széjfelvehetőek, akkor megtalál bennük az ember valami hasonló bábut, mely valamivel kisebb. Ezt megint széjjel lehet venni, és egy harmadik, még kisebb bábu mutatkozik, amelyben benne van egy negyedik és így tovább, egészen hétig. Ekképen viselős az anya bábu hat kisebbel. Az anyabábu kényelmes és otromba, a haja ketté van választva és arca olyan duzzadt, mint egy vizihulláé. Ezen orosz fabábu láttára azonnal eszembe jutott öreg Mari, akit nem láttam négy éves korom óta. Öreg Mari tehát otromba volt, elválasztott hajjal és rancos homlokkal, amely folyton folyvást fénylett, mintha be lett volna lakkozva. Akkor persze még nem tudtam, hogy mi az a lakk.

Öreg Mari, ha jól emlékszem, egyáltalában nem volt szépnek mondható, de hogyha széles ölébe ültetett és meg kérdezett: „Jenő, szeretsz?” — akkor ezt kiáltottam: „Így szeretlek, így, öreg Mari”, és megcsókoltam. „Úgy szertlek, mint a mamát” — tettem hozzá.

„Öreg Mari, hol a te anyád?” — kérdeztem hirtelen. „Neked is van mamád?”

„Az én mamám már meghalt”, mondotta komolyan.

Meghalt, gondoltam, mi ez? „Meghalt”, mondottam hangosan. „Meghalt, meghalt” ismételtam, a szó igen nagyon tetszett, „halt-halhalhalhalt — halhalhalt” kotyogtam és nevetgéltem.

Ekkor öreg Mari rásújtott egyet a kezemre, csak kicsit fáj.

„A halállal nem szabad tréfálni”, mondotta öreg Mari, de én nem tudtam, mit gondol vele.

Amikor a tűzhelyen egy fazékban vizet melegített és nagy mosdotálba öntötte, ez olyan volt, mintha szent szertatást végezne: beleállított a nagy mosdotálba és szappannal súrolta meg a karomat és lábamat, aztán mellemet és hátamat. Emlékszem rá, (és azóta tudom, hogy ez a sajátság megvan minden dadánál) hogy öreg Marinak minden dolog számára külön elnevezése volt, minden oly igen nagyon elbecézve hangzott, a legtöbb dolgot másként hitta. Avagy nem tudja-e ezt mindenki a saját gyerekkorából? Az ujjak tulajdonképen elvarázsolt hercegek és hercegnők, mindegyik valami különöset tud, ahogy kifordulnak egyenkint és ahogy össze lehet húrcolni

őket, különböző hosszúságuk és hogy a jobbkézen mások, mint a balon. Avagy a lábujjak, amelyeket olyan furcsán meg lehet mozgatni! Avagy a nyelv, amelyet oly igen nagyon ki lehet öltetni, de ha meg akarja fogni az ember két ujjával, akkor kisíklík. (Mai napság azt mondanám, olyanképen, mint az angolna.) Egyáltalán a száj, amellyel oly nagyszerűen lehet szívni az ujjakat vagy az öklöt. O jaj, mindaz ami kellemes volt, meg volt tiltva. De legalább foglalkoztatta a képzeletet, ki lehetett találni apró történeteket, amelyeket végül a gyerek maga is elhisz. Avagy öreg Mari mesélni tudott gonosz gyerkőcökről, akiknek ilyen hosszú ujjuk volt (megmutatta, milyen hosszú), és fülük, amely elállt, mint a fecskeszárny és szájuk, melyet ha kitátották, az olyan nagy volt, hogy belefért egy egész ház.

Emlékszem egy kis petróleum lámpára, amely a konyhában kormosan pislákkolt, nagy szenes láda is állott ottan, amelyen jó volt ülni, hogyha Mari engem jól megtartott odafönn és székét egészen mellém tolta. Jó meleg volt, a tűzhelyről kiáradt a meleg. Mari Csípkerőzsikáról mesélt és Hófehérkéről. „Mond meg nekem, kis tükröcském, ki a legszebb az országban?” mondotta Mari és sóhajtott egyet. Ilyenkor megfogta néha a kezemet és rátette a mellére, olyanformán, mint ahogy flastromot tesz az ember, ahol nagyon fáj valami és a kezem valami tiktakkot érzett és majdhogy félttem.

„Tudod, hogy mi ez? A szívem dobog” magyarázta meg Mari és kezemet a szívére vonta. Jól fogva tartotta, mintha ez lett volna az egyetlen kéz, amely valamikor szíve dobogása után érdeklődött. Öreg Mari megcsókolta a kezemet, amely akkoriban még kicsi volt.

Legkorábbi ifjúságom sötét kaoszából néhány világos pont merült fel, a legtöbb szürkésfehér, mint a közönséges álmok, de néha szín van bennük, mint a különös, nyugtalan álmokban. Megfoghatatlanul színes volt az élet az utcán, ha öreg Mari a maga oldalán magával vonzolt, én pedig a lábamon ide-oda inogtam és néha megbotlottam ruhácskámban, mert jobbra meg balra kancsalítottam, ahol annyi volt a látnivaló és oly keveset lehetett megérteni. Itt voltak a bécsi nagy tram-tram kocsik, a kövér lovacskákkal, amelyek semmivel sem törődve trappoltak előre. A kocsí fürge kerekeken szaladt utánunuk. Itt voltak a gyerekek, akik megfordultak utánam és ferdén csüngtek a felnőttek kezén és pofákat vágtak felém, amelyeket igen nagyon megirigyeltem tőlük. Nekik szabad volt kiöltetni rám a nyelvüket, de ha meg akartam tenni én is vagy megvettem, akkor kikaptam. Itt voltak a kintornák, a sipládák, a kapualjakban, azzal a sok zenével a hasukban: ha egy ember megdolgozta őket kalapáló karral, akkor kiköpték a zenét. Szerencsére öreg Mari ugyanolyan nagyon lelkesedett a zenéért, mint jómagam, velem együtt félórahosszat is utánna szaladt a sipládanak. De még erősebben dobogott a szívünk, ha katonazene jött. A trombiták fénylettek a napon. Igen nagyon zengtek. A zenészek vörös pofája szinte repedésig duzzadt volt, suszterinasok táncoltak, mily ünnepies, mily szép volt a világ.

Öreg Mari fogvatartott erősen és én élveztem az életet.

Néha elvitt a kocsmába. Legtöbbszörre a szokásos bécsi fajtából valók voltak, feketesárga cégérrrel, valami ökör vagy oroszlán vagy vidám szabólegény után nevezték el őket.

Öreg Mari odaültetett egy asztalhoz. Lecsüngött a vörös asztalkendő és államát surolta. Néha valami kutya jött és megszaglászott, vagy egy macska sompolygott el a székek között, ekkor felhúztam a lábamat és ordítottam. Öreg Mari (most jut eszembe, nem is volt öreg, talán negyven éves volt) lenyújtotta hozzám a poharat a világos sörrel, két kezével tartotta, odaszoritottam a poharat a szájamhoz, meg volt szabad innom a hűvös habot. Ezután öreg Mari ivott, egyenest azon a helyen ivott, ahol az én ajkam volt.

Odahaza mindent kifecsegtem. Mari mosolygott, azt hiszem, zavarban volt. A pénzt apától nem akarta elfogadni, azt mondta, itt nincs mit megfizetni, hogyha ő mulat.

Hozzája tartoztam, ha mulatott, ha elgondolkozva ült egy sarokban vagy ha szomorú volt. Hozzátartoztam az életéhez.

Gyakran elvitt a templomba.

Oly titokzatos volt, amikor beléptünk a magas kapun. Kömence elé kerültünk, bemártottam az ujjamat a sok nedvességbe és keresztet vetettem, ahogy öreg Mari rá megtanított.

Valami félelem szállt meg engem, oly kicsi voltam, fölöttem pedig valami végtelen magasság terjengett odafönt, ködbe veszett a mennyezet, a falakból különös zúgás támadt, a falak zúgtak, bennem pedig minden regett, a tömjén édesen illatozott, jól belefogózkodtam öreg Mariába.

Öreg Mari letérdepelt, én az oldalán. Előttünk és köröskörül sok férfi meg asszony térdelt, mormoltak, messze, messze tőlem, fehér ruhában állt valaki és a fehér ruhán arany volt.

Később azt mondta Mari:

„Hallod, Jenő“, otthon nem szabad megmondanod, hol voltunk!

Otthon nem árultam el semmit. Igen, titok volt ez, csak az enyém meg öreg Marié. És ha a mama megkérdezte tőlem, hogy hol voltunk, szájamra tettem az ujjamat.

„A Swarzenberg-parkban voltunk, ugye, Jenő?“ — mondotta Mari.

Tiszta árva volt, a morva Iglauból származott, nem volt senkije a világon rajtam kívül és egy szép napon azt mondotta, neki a mama, hogy én most már nagy vagyok, majdnem négy esztendő és legjobb volna, ha más állást keresne. Nem volt senkije a világon rajtam kívül, ezért azt mondotta, hogy szívesen szolgálna nálunk ingyen is. De így sem ment a dolog, szegények voltunk, én pedig már nagy voltam és tulajdonképpen a szüleimhez tartoztam.

Hát ez hogyan lehetséges? Öreg Mari lezuhant gyermekkori emlékem kútjába, még egy pillanatig int a megduzzadt arca, ott úszkál feje a barna, elválasztott hajával a fodrozódó víztükrön, ekkor szétnyílik a víz, mint valami fekete lyuk, öreg Mari lemerül, a víz összecsap fölötte, fől száll néhány buborék.

Egy vén cseléd, rajtam kívül nem volt senkije, hová lett?

VIRÁGÉNEK

Szeretlek én, virággal hintelek,
 mert nem dicsérhetlek magam elégszer.
 Míg altatódalt fujnak vig szelek,
 hadd zengje a nárcisz búbájadat,
 te nyári nap hevétől perzselt ékszer.

(Hisz engem is a nyár tiport a porba
 a földek gőzölgő és vemhes hátán,
 hogy csattogott a csók a hús bokorba,
 tán száz rigó füttyült a csűr felett
 s veszett szívét kereste ott a Sátán).

Virágok ágyán henteregi, szerelme
 holt szerelemnek, eltiport eretnek,
 húlljon reád harangvirágos kelme,
 takarjon el az őszirózsa-torlasz,
 sírassanak meg mind, akik szeretnek.

Kebled között mimóza szundikálna,
 hónod alá friss kankalint ragasztok
 és két fülönfüggőd legyen a málna
 bimbója, fejedén akácvirág,
 virággal szórjanak kemény parasztok

s e verset mondjad esti szürkületre.
 Úgy húlljon rád a sok virág, mint téli
 eső esik vékony, veres fülekre
 s vándorlegényekre a hópehely,
 mikor az útat kancsi szél keféli.

VOZÁRI DEZSŐ

KISÉRLET EGY VILÁGVÁROS TUDÓVÉSZ- MENTESÍTÉSÉRE

Írta: HOLLÓS JÓZSEF

Ez a cikk részlet *Hollós József dr.-nak*, a tudóvész leküzdése ellen irányuló küzdelem egyik európai nevű munkásának legközelebb megjelenő művéből. A szerző *Spenglernek*, az IK. (Immunkörper) fedezőjének volt a tanítványa, majd munkatársa, akinek gyógyító módszere fölött különben éles harcok folynak ma is az egyes orvosi irányok között. A szerző jelenleg az állam megbízásából Erdély egyik leginkább fertőzött vidékének tudóvész-mentesítését szervezi.

A tudomány megcsúfolása és az emberiség szégyene, hogy a tudóvész évről-évre százezrével szedi áldozatait, holott céltudatos, tudományszerű munkával ki volna írható. Persze nem társadalmi és jótékonyági „akciókkal“, amiként az a legtöbb államban még ma is divatos és nem is szanatóriumokkal, hiszen pl. még Németországban is, a szanatóriumok hazájában, a fertőző tudóvészeseknek csak 0·4 százalékát helyezhették el ezekben.

A tudóvész kiirtásához csak a tudomány útja vezet. A betegség fertőző és gyógyítható: meg kell akadályozni a fertőzést és meg kell gyógyítani a betegeket. A fertőzés megakadályozását az *elkülönítés* szolgálja, amely elvet azonban a tudóvésznel nem alkalmazzák. Ez még nem divatos. A gyógyításra készen áll az IK *therápia*, de tekintélyek és orvosi fakultások öröködnék azon, nehogy ez a kezelési mód az orvosok közt hiteltre találjon.

Hogy a tuberkulózis IK kezeléssel kitünően meggyógyítható, az könyvem olvasói előtt nem lehet kétséges. Aki azt kívánja, hogy a specifikum *minden tudóvészt* gyógyítson meg, az valószínűleg soha nem látott a boncasztalon tudóvészes tüdőt és nincs tisztában e fölfogás tudománytalanságával. A tudóvészesek egy része menthetetlenül elpusztul; az előrehaladott roncsolás, a súlyos komplikációk, a vegyes fertőzések meggátolják, lehetetlenné teszik a meggyógyítást. Néhány hónappal a tudóvészes halála előtt persze hogy már lehetetlen föladatra vállalkoznánk. Máskor a diszpozíció (pl. alkoholizmus) gátolja meg az immunizálás lehetőségét. A gyógyítás súlypontja azonban nem is itt van, hanem ott, hogy *IK kezeléssel a tuberkulózissal fertőzöttek szervezetében az immunitásnak olyan foka érhető el, mely a fertőzést kiküszöböli és így a későbbi tudóvész kitörését megakadályozza.*

Ebbeli tapasztalataimat, amelyeket 13 év óta mintegy tizezer beteg ambuláns kezelése kapcsán szereztem, a következőkben foglaltam össze:

1. A gyermekkor lappangó tuberkulózisa kivétel nélkül, a már kifejlődött tudóvész és egyéb szervek gümőkórja az esetek legnagyobb részében tökéletesen és véglegesen meggyógyítható.

2. A gyógyulás annál gyorsabb és biztosabb, minél hamarabb látunk a kezeléshez és annál nehezebb, minél közelebb áll a gyermek a serdüléshez. A serdülés alatt és közvetlen utána megnyilvánuló tüdővésznél a feladat mind nehezebbé válik.

3. Felnőttek tuberkulózisa is, amennyiben még nem ment át tüdővészbe, többnyire teljesen meggyógyítható, feltéve, hogy a kezelés elég hosszú ideig és ismételten történik. Kivételt képeznek alkoholisták utódai, kiknél a nyilvánvaló tuberkulózis még kezdeti állapotban is, többnyire gyógyíthatatlan.

4. Minél inkább ment át a betegség a tüdővész súlyosabb formáiba, annál kevésbé számíthatunk gyógyulásra, de azért kitartó kezeléssel igen sok esetben sikerül a fertőző állapot megszüntetése, sőt nem ritkán elveszettnek hitt súlyos tüdővészeselek teljes meggyógyítása is.

Jórészt ezen tapasztalataimra alapítottam tüdővész-leküzdesi programomat,* amelynek lényege városokra vonatkozólag a következő:

A város tüdővész-körletekre osztandó. Egy-egy körletre legfőlebb 20.000 lakos jusson. Minden körletben egy-egy *dispensaire* állítassék föl, szakképzett orvos vezetése mellett. A *dispensaire* földadata a következő.

1. A legelső feladat egy pontos *tuberkulózis-kataszter* elkészítése, amely legalább két esztendő munkája. Ezen idő alatt az orvos az összes lakásokat és műhelyeket és az összes lakókat végigvizsgálja és így megállapítja, kik a fertőzők, kik a fertőzöttek és veszélyeztetettek, melyek a fertőzés szempontjából továbbra is ellenőrizendő lakások és műhelyek. A fertőző gümökórosokat is állandóan nyilvántartja.

2. Gondoskodik a fertőzőek lehető elkülönítéséről, köpöcsészék-ről, a beteg és hozzátartozók kitanításáról, a lakás és fehérneműk fertőtlenítéséről.

3. Az összes fertőzöttek ambuláns IK kezelését végzi, pontos kórtörténetek vezetése mellett. Ugyancsak kezeli a tüdővészeselek közül is mindazokat, kiknél még a gyógyulás, ill. fertőzőképesség megszüntetésének lehetősége fennáll.

A *dispensaire*ok mellett tehát izoláló intézetekre van szükség. E célra szolgálnak a *tüdővész-kórházak* (tehát nem szanatóriumok a könnyű betegeknek, hanem kórházak a súlyos és közveszélyes betegeknek), ahol mindazon tüdőbetegek elhelyezendők, akik otthon családtagjaik, műhelytársaik veszélyeztetése nélkül meg nem hagyhatók.

Szükséges továbbá olyan intézményekről gondoskodni, amelyek a tuberkulózis-immunitást fõntartják és fokozzák: nap és levegõ-kurázó helyekrõl, ahol tó vagy folyóvíz van, a fürdözés minél kiterjedtebb kihasználásáról, gyermekeknek játszóhelyekrõl. Az iskolákban be kell vezetni a nyitott ablaknál való tanítást s általában propagálni a nyitott ablaknál való dolgozást és alvást. A diszpozíciót

*A tüdővész leküzdesése M. O.-on. XX. század. 1913.

A tüdővész leküzdesése Szegeden. „Egészség“ 1917.

fokozó tényezők közül különösen kiemelendő a korcsmák bezárása s általában az alkoholizmus hatósági kiirtása s a mit mindig első helyen kellene említeni: lakások és műhelyek zsúfoltságának megszüntetése.

Bármennyire óhajtottam volna is tüdővész-leküzdésre irányuló eszméimet gyakorlatilag megvalósítani, az u. n. intéző körök hol tudatlanságból, hol féltékenységből törekvésemnek eleve útját állták. Örömmel fogadtam tehát a magyar forradalmi kormány meghívását, hogy vállaljam el Budapest tüdővész-leküzdésének megszervezését.

Legelső föladatomul tekintetem egy központi tudományos intézet: „*tuberkulózis kutató és tanító intézet*“ föllállítását, melyet ideiglenesen a Liget-szanatóriumban helyeztem el, míg az e célra kiszemelt intézet, az új János-kórház telkén fölépülhetett és a befejezés előtt álló 500 ágyas modern tüdővész-kórház meg nem nyílt. A Liget-kórházban 50 ágy állott rendelkezésemre, melyekre állandóan magam válogattam ki a tanulásra és tanításra megfelelő betegeket; az intézet a tanítás egyéb eszközeivel is eléggé jól volt szerelve.

Az intézet föllállításának kettős célja volt. Egyrészt lehetővé kívántam tenni, hogy a fiatalabb orvosi gárda tehetséges tagjai, kik a tuberkulózis-tudomány továbbfejlesztésén akarnak búvárokodni, erre alkalmat és módot nyerjenek, másrészt, hogy megfelelő szakorók bevonásával tüdővész-szakorvosok kiképzését lehetővé tegyem.

Évente 6 tanfolyamot szándékoztam tartani 2—2 hónapi időtartalommal, ami évente 120 szakorvos kiképzését tette volna lehetővé. Egy-egy tanfolyamra 20 hallgatót vettem föl, kiket a jelentkezők közül magam válogattam ki, tekintetbe véve az illetők képzettségét és szociális munkára való alkalmasságát. Mindjárt az első tanfolyamra fölös számban jelentkeztek orvosok, kik közt egyetemi magántanár, kórházi főorvos, néhány tuberkulózis-szakorvos és magasabb rangú katonai orvosok is voltak.

A tanítás elméleti és gyakorlati volt, egész napot igénybe vett s előadókul a legjobb szakembereket nyertem meg.

A tanfolyamot némileg megelőzően megszerveztem „Nagy-Budapest tüdővész-leküzdésének központi hivatalát“ ugyancsak a Liget-kórházban. Nagy-Budapesthez soroztam mindazokat a szomszédos községeket és telepeket, melyek közelségük és villanyosközlekedésük folytán egészségügyi szempontból a fővárossal zárt egységet alkotnak.

A legelső föladat volt megszervezni a dispensaireket a tuberkulózis-kataszter elkészítésére s a betegek kezelésének megkezdésére, ami az u. n. kerületi dispensaireknek lett volna föladatuk.

Hivatalom átvételekor mindössze 6 dispensaire működött és pedig egy-egy a II., III., V., VIII., X. kerületben és Újpesten. Hogy a kitűzött feladatnak megfeleljek, átlag minden 20.000 lakosra szándékoztam 1—1 dispensairet föllátni s így Nagy-Budapest kb. 1,300.00 lakosa részére mintegy 60—70 ilyen intézetre volt szükség. Addig is, míg az új intézetek megnyílnak, a meglévők körzetét pontosan megállapítottam s az eddigi szokástól eltérőleg mindegyik intézet csak a saját körletéből vehetett föl betegeket. Mindegyik kerületi dispensaire egy-egy fő-

dispensaire vezetése alatt állott volna, melynek egységes vezetését a központi hivatal volt eszközölni. A fődispensairek végezték volna a Röntgen és köpetvizsgálatokat is.

Mialatt a tanintézet állandóan gondoskodott szakorvosok, a leendő dispensairek orvosainak kiképzéséről, első feladatomból volt új dispensairek föllállítása. Az építő anyagok nagy fogyatékosága ellenére is a népjóléti miniszterium elegendő anyaggal rendelkezett 6 nagyobb dispensaire fölépítéséhez. Az építészeti osztály vezetőjével magam szemeltem ki a főváros azon telkeit, hol az építkezések még a nyár folyamán megkezdődhetnek. Három központi nagy dispensaire terve el is készült, amelyekben ugyanazon épületben nemcsak a tuberkulózis, de venereás és csecsemő-dispensaire és nyilvános tusfürdő is el volt helyezve. Az építkezésnek azonban, mely éppen megkezdés előtt állott, a politikai változás véget vetett. Ugyanigy jártam meglévő épületeknek illetőleg helyiségeknek e célra való átalakításával. Az elém tornyosuló rengeteg akadályok ellenére augusztus elején már több új dispensairet tudtam volna megnyitni és pedig néhányat Budapest külvárosaiban, valamint Ujpesten, Kispesten, Rákospalotán és Wekerletelepen, ha erre már sor kerülhetett volna.

Programomból legfontosabb pontja volt a fertőző esetek elkülönítése s így a fertőzés tovaterjedésének megakadályozása. A tüdővészlekedés terén mindig erre voltak a legkisebb figyelemmel, holott céltudatosan eljárva ezzel kellene kezdeni minden akciót. A fővárosban meglévő tuberkulózis-intézményeket tehát mindjárt ennek a szolgálataiba állítottam. Három nagyobb tuberkulózis-szanatórium működött: az Erzsébet, Weisz Manfréd és József szanatórium (vagy ahogy akkor elneveztük: Korányi, Brehmer és Poncet szanatórium) — mindegyik a budakeszi erdőben — amelyek együttesen mintegy 700 beteget tudtak befogadni. Ezekbe, az eddigi szokástól eltérőleg, kizárólag fertőző eseteket vétettem föl — természetesen csakis nagy-budapesti lakosokat — míg a nem fertőző, de azért intézeti kezelést igénylő betegek részére u. n. üdülőhelyeket nyitottam. Ilyen már régebb idő óta működésben is volt a rákoskereszturi erdőben, ahol 150 nőbeteg volt elhelyezve igen célszerűen, nyitott sátrakban. Egy-egy üdülőtelepet létesítettem a hüvösvölgyi „Holzspach“ telepen és Park-szanatóriumban 150 betegre és a zugligeti Fácán-telepen 100 betegre. Tervbe volt véve a rákoskereszturi üdülőtelep mintájára 300—300 ágyas telep létesítése a Kamaraerdőben, a meyeri erdőben és Gödöllőn, nemkülönben a rákoskereszturinak 300 ágyra való kiegészítése s ezekhez a szükséges építkezési anyagok az építkezési kormánybiztosságtól már rendelkezésre is állottak. Ugyancsak folyamatban volt a Gizellatelepen 80 ágyas üdülőtelep e célra való felhasználása.

A legsúlyosabb tüdővészesekek a közkórházak külön tüdővész-osztályára kerültek, melyekben egyelőre csak 400 ágy állott rendelkezésre. Ujabb tüdővész-kórházak céljára folyamatban volt az ujpesti u. n. szociális-telepnek és egy katonai intézménynek átalakítása. Mint említettem, az új tanárkórházi modern 500 ágyas tüdővész-kórház közvetlen befejezés előtt állott. Végül megemlítem, hogy a Svábhegyen

már működésben lévő gyermektelep az öszre iskolaszanatóriummá lett volna átalakítható. A János-sanatóriumban a tüdővésztes szülönök nyertek felvételt s a sebészeti gümőkórosok lehető együvé gyűjtésére szolgáló s egyelőre 80 ágyas intézet éppen átalakítás előtt állott.

A betegek kiválogatása és fölvétele a következőképpen történt: A Berlassa (azelőtt Zita) kórházban egy 120 ágyas osztályt létesítem, a „tuberkulózis megfigyelő és elosztó intézetet“, melybe a betegek kizárólag a dispensairek útján juthattak. Így minden fölvételt igénylő gümőkóros a saját kerületének dispensairejébe utaltatott. A dispensaire orvosa állapította meg, mennyiben igényel a beteg kórházi, sanatóriumi vagy üdülőtelepi fölvételt s klinikai bakteriológiai és Röntgenlelettel utalta be az „elosztóba“, hol az összes tuberkulózis-ágyak pontosan nyilvántartattak. (Az egyes osztályok orvosai naponta kétszer voltak kötelesek az üres ágyak számát telefonon jelenteni.) A jelentkező betegek az eset súlyossága szerint vagy azonnal fölvételt nyertek s rövidesen a megfelelő osztályra továbbították őket, avagy előjegyzésbe vették őket s a jelentkezés sorrendjében kaptak beutalást.

A tuberkulózis-intézmények orvosait havonta egyszer értekezletre hívtam össze, hogy a pontos együttműködést lehetővé tegyem és a szükséges reformokat megbeszéljem. Az egyes intézeteket állandóan személyesen is látogattam és ellenőriztem. Ki kell jelentenem, hogy ezen egységesítést és céltudatos működést az orvosok örömmel látták és munkámban jelentékenyen támogattak.

A fővárosnak sok ezer (pontos adatokkal még nem rendelkezhettem) fertőző és izolálást igénylő tüdővésztesét a meglévő és még megnyitandó intézetek csak kis részben tudták volna befogadni, pedig mindezekről gondoskodni kellett. Ezért nagyobb *tüdővésztelepek* létesítését határozta el, ahol bár erősen fertőző, de többé-kevésbbé munkaképes betegek produktív munka végzése mellett emberi, lehetőleg az eddigi életüknél emberibb és kellemesebb, de a közre nem veszélyes életet folytathatnak mindaddig, míg fertőzőképességük — rendszeres gyógykezelés mellett — megszűnik és így ismét hazamehetnek, avagy állapotuk annyira rosszabbodik, hogy — meghalni — tüdővészteskórházba kerülnek.

Megfelelő egészséges fás vidékeken létesítendő ilyen telepek tervei azonban már csak papiroson maradtak.

A fertőző tüdőbetegek izolálása mellett nem kisebb figyelmet kellett fordítanom a *gyógyítható gümőkórosok* s főleg a *lappangási szakban lévő betegek óriási tömegének meggyógyítására*. A gyógyítás céljára az IK szolgált volna, amellyel való eljárást a tuberkulózis-tanító intézetből kikerülő orvosok alaposan elsajátíthatták. A betegek föl-kutatása is a kerületi dispensairek föladata: a tuberkulózis-kataszter fölvételénél egy beteg sem kerülheti el a figyelmet. Tüdővésztesek hozzátartozói — mint eleve fertőzötteknek tekinthető egyének — természetesen mind kezelés alá kerülnek. A hivatalos és magánorvosok is kötelesek minden tuberkulózisra gyanusat a dispensairbe beutalni. A gyógykezeltetés mindenkire nézve kötelező és ingyenes. Tekintve az IK-nak tömegkezelésre különösen alkalmas voltát, egy-egy orvos

megfelelő segítséggel a betegek nagy tömegét tarthatja állandó kezelés és megfigyelés alatt.

Az iskolákat is bevontam a tüdővész-prophylaxis keretébe, hisz az iskolás gyermekeknek közel a fele már lappangó gümőkórban szenved s az iskolák nem megfelelő hygienéje ugyancsak alkalmas az immunitás csökkentésére. Egy rátermett és képzett iskolaorvost bízam meg e feladattal, aki utasításom szerint meg is kezdette ebbeli munkáját. Tervbe volt véve, hogy kerületenként egy-egy tuberkulózis szakorvos fogja a tanulókat és tanítókat e szempontból vizsgálni és ellenőrizni. Részletes munkára már nem kerülhetett a sor.

Nehogy a lakásváltozásokkal, mely a háboru befejeztével, főleg a rekvirálások révén különösen nagy méreteket öltött, egészséges lakások tüdővészeseikkel fertőztessenek, a kezdetben erre semmi tekintettel nem lévő lakáshivatallal megállapodtam, hogy minden lakásváltozáshoz az illető kerület dispensairejéből orvosi bizonyítvány szerzendő be. Tüdővészese egyének lakásváltozása ily módon különleges megítélés tárgyát képezte.

Az immunitás fentartására és fokozására a Duna kellő kihasználása önként adódott. Számos partfürdő létesítése volt e célból folyamatban, melyek közül az aquineumi és margitszigeti el is készült és megnyílt, a monostori szigeti közvetlen befejezés előtt állott, míg a lágymányosi fürdő, nemkülönben a városligeti tónak gyermekfürdővé való átalakítása már csak a következő évre volt tervbe véve.

Ezenkívül a gyermekek számára a főváros minden nagyobb kertjét, nyilvános és magánkerteket egyaránt, gyermekjátszóhelyeknek rendezték be, ahol a gyermekek tízezrei tölthették idejüket a friss levegőn, egymásután nyíltak meg a főváros környékén gyermeküdülőtelepek, ahol a vérszegény, satnya, másszóval tuberkulózisos gyermekek nagy tömegei kapták vissza ellentálló képességüket.

1919. május közepén kezdődött működésem s u. a. év augusztus 1-ével, a beállott politikai változással már be is fejeződött s így mindössze 2 és fél hónapig tartott. Ekkor összes intézményeim szinte egyetlen nap alatt megsemmisültek s álmodom, egy világvárost a tüdővéstől mentesíteni, szertefoszlott. Talán más, szerencsésebb valaki s főleg máskor s tán máshol tető alá hozhatja azt a munkát, amelyet én megkíséréltem és helyettem ő bizonyíthatja be, hogy a tüdővész kirtása nem utópia.

PANASZ A JÓ ISTENHEZ

Irtá: NAGY DÁNIEL

I.

Te jó Isten: én most panaszkodom.

Itt fekszem az ágyamban, a két kezem összekulcsolom a homlokomon és panaszkodom.

Halkan sugom fel Hozzád a kis panaszomat, légy szíves hallgasd meg egyszer kivételesen. Tegyéél egyszer csodát és hallgasd meg a panaszom.

Nézd, erről van szó:

Az este találkoztam az Élettel. Rám vigyorgott az Élet és így szólt.

— Te számár.

És jobban félrehúzta a száját és ezt mondta:

— Te ide figyelj.

És én oda figyeltem és ekkor azt mondta:

— Te, a földön csak egy igazság van s ez az igazság a — hazugság. Igaz, hogy minden hazugság, ami van, ami lesz, ami volt, ez az igazság. A hazugság az igazság. Mert hazugság az egy és hazugság a száz, vagyis a kezdet és a vég. Ez az igazság. Az élet a hazugság pilérein nyugszik, ha lehullna róla a lepel, a világ bolondok háza lenne, olyan nagy igazság a hazugság. Hazugság a ruhád, amiben jársz, hazugság a mosoly a szádon, hazugság a gyászbeszéded, a könnyed, a céloed, a csókod, a szerelmed, az ennivalód. Hazugság a fény, a hatalom s hazugság...

— Uram, — azt mondta, — te is az vagy.

Mind sorban és mind rendjében.

— Miért? Mert: az.

Lassan mentem hazafelé a városon kívül levő házamhoz. Országuton kellett menni s közben alkonyodni kezdett, sötétedett...

Az utat a Maros metszi ketté, hidon is át kell menni. S mikor a hid elé érek, szembejő velem... itt a hid lábánál volt az, hogy az Élettel találkoztam. Ember képében volt s a szeme rám ordította az igazságot: amit a szemed lát, amit a füled hall, amit a szived érez, amit a tapintásod megsimít, az mind hazugság.

Rámvigyorogta a szeme.

Pedig olyan szomorú ember volt.

Ki akartam kerülni, de ő elélem állt.

Igy:

— Jó estét kívánok nagyságos uram.

Olyan telí tüdőből böffent rám a hangja, olyan megkeményedetten patant az éle.

A kalapját a kezében tartotta, fekete fényes haja sűrűn hullámzott a fején s az arcát poros, szúrós szakál barnította. Nagy

ember volt és olyan egyenes, mint a fiatal nyárfa. Szép ember volt, katedrára való prédikátor, mint valami ázsiai isten. Fekete, egyenes ember, bővös.

— Nagyságos úr kérem segítsen valamivel, ma egy falatot sem ettem, elszédülök már. Most jöttem orosz fogságból, reggel óta gyalogolok

— Hová gyalogol?

— Idáig a városig megyek, itt meghalok.

— Itt lakik a városban?

— Nem.

— Hát minek megy oda? Rokonai vannak?

— Nincsenek.

— Maga koldus?

— Nem.

— Akkor minek megy a városba? Ha most jön orosz fogságból... vagy nincs otthona, családja, akihez menne? Vagy hozzájuk megy, talán csak itt visz el az útja hozzájuk? Keresztül a városon? Miért nem megy vonaton? Egy krajcár nélkül jött haza? Nem keresett a fogságban?

Édes jó Istenem, én azért beszéltem annyit, mert a zsebeimben kotorásztam, kinosan keresgéltem egy kis pénz után s nagyon keveset találtam és mikor átnyújtottam neki, azt hittem kevesli a kevés pénzt, mert nem nyújtotta a kezét.

— Mi az, nem kell? — kérdeztem szégyenkezve, mert azt gondoltam, hogy hátha esetleg ő is tudja azt a dicsőséges szép dalt, hogy virágot szórunk eléjük az utca porába, ha majd visszajönnek édes jó Isten, s miután hiu reménységgel nem akartam magam áltatni, hogy hátha valami falevéleső borítja el a fejét valahonnan a fáról, tudniillik fa sem volt sehol az országuton — szégyenkeztem a vékony pénzem miatt. Legalább pénzem lett volna több, ha a virágokat mind meg is ették a cserebogarak — kínoztam magam s szégyenkeztem, mikor nem nyult a pénz után.

— Mi az, nem kell?

— De igenis kell — mondotta csak tessék ide tenni a kalapomba, mert én nem bírom elvenni, mert nekem mind a két kezem szárában két *vasrúd* van és nem mozog a kezem.

A kalapjába tettem a vékony pénzt s egy kicsit ráncra rándult az arcomon a bőr.

Mert nézd édes jó Isten: ez egy nagyon furcsa dolog.

Csak így mondom gyöngéden, de azért elhíheted.

Két *vasrúd*, két *rúd* vasból, két rozsdás *vasrúd*, két darab hosszú vas, két vas a két kar helyén, mondom ráncra rándult az arcomon a bőr édes jó Isten, mert ez egy nagyon furcsa dolog. Lehetne az ilyesmí a pokol harapása is a karon, lehetne egy eleven síkoly, egy fekete rongy, ami a szemed előtt lebeg, egy ember, véres fekete rongya, aminek az orrod alá csap a bűze, lehetne egy ilyen *vasrudas* két kar más is mint furcsa: egy hangos halálróhej, egy *fa*-tábla, amin fenyegető betűk égnek, sír, amelyiken nyöszörög a gö-

röngy, lehetne, lehetne édes jó Istenem, de elhíheted, hogy ez nagyon furcsa dolog és azért rándult ráncra az arcom bőre. Különösen a rúdak miatt, hogy rúdak vannak a karjában. Mert tudod édes jó Isten, ha azt mondja például, hogy: „Kérem, bocsánatot kérek, én nem vehetem el azt az igen tisztelt ötven banit, amit Nagyságos úr kegyesen ad nekem, mert a két karom helyén két vaspálca van, két kis vaspálcika“ — ez egész más lett volna. A vaspálcika, amelyik karcsu és fényes, mint a puska szép karcsu és fényes szuronya, ez egész más lett volna.

De rúd édes jó Isten, két vasrúd, ez furcsa. Furcsábban hangzó. Mert rúd, az ami recseg, ha eltörik, az ami összeroppan, ha rázuhan valamire, a rúd az egy suhogó erő, azzal mozdonyt, meg szekeret emelnek, az az erő szimbóluma.

Két-nagy-rozsdás-vasrúd! Ennek jelentősége van, ez nagyon furcsán hangzott.

S a kalapjába tettem a pénzt.

— Szóval nyomorék? — dadogtam s a szeme villanásától megroggyant a térdem.

— Szóval nyomorék.

— Az. A két karom a harctéren maradt, ezt a vasat az oroszok tették ide.

Megrázta a vállait s egy kicsit megnyikkantak a vaskarjai.

— Szörnyű nagy kín ez, uram.

— Elhiszem, — mondtam. Elhiszem kedves barátom. Elhiszem.

Ha nem hinném el, még izgatnám magam a nagy lelki kinjával, még kérdeznék egyet-mást... elhiszem.

Kezet fogtam vele, egy kicsit megráztam a vaskarját, megráztam és elmenekültem tőle, hátha találkozik egy másvalakivel, aki vigasztalni tudja.

Mert én nem tudtam édes jó Isten. Nekem nem lehetett. Miért? Valamiért. Mert: csengő nincs a lakásomba. S mert, ha csengő volna is, szobalány nincs a lakásomba. Egy olyan fehérkötényes, örömszemű kis szobalány, aki lejönne a csengetésemre s akinek ezt mondhatnám:

— Nézze drága fiam, itt van egy szegény ember, magammal hoztam ide hozzánk, a mi házunkba. Magán ezután mindig ilyen fehér kötény legyen, a szemében mindig olyan kacagás és magának nem lesz más dolga ezután, csak itt lenni ebédkor, vacsorakor, ideülni az asztalhoz, amelyikén virág lesz, meg fehér abrosz és maga csacsog és nevet és közbe etetgeti ezt a szegény szép embert, a szájához teszi a falat húst, meg a korty bort, mert látja fiam: ennek az embernek a két kezeszárában két vasrúd van s magától csak nagyon kínlódva ehet.

Nem lehetett. Mit csináljak? Elmenekültem tőle. Hátha találkozik egy másvalakivel, aki vigasztalni tudja? Hátha? Nem hiszem, pedig találkozni kellene. De mondom nem hiszem. De hátha mégis?

Én lestem is utána, mikor elváltunk, sőt utána lopóztam a sötétben. Kisértem távolról.

Miért? Mert: ráértem. És mert vasrúdak voltak a karjában. Hogy hová megy? Hogy betér-e az első korcsmába? Hogy koldul-e az első embertől, akivel találkozik, mint tőlem? Hogy a lelke milyen? Mert ez fontos. Ezért. Meg, hogy ráértem.

És egyszer megállt és ekkor én is megálltam.

Az országút mellett árok volt, valami nyöszörgött az árokban, azért állt meg. Talán megjedt, vagy kíváncsiságból.

A nyöszörgés olyan volt, olyan csúnya, olyan hirtelen és különös rezgéssel csapott elő az árokból, hogy megállította. S mikor megállt, a nyöszörgés helyéről odakiáltott valaki:

— Mit bámulsz, marha? Gyere húzzál ki az árokból, nem látod, hogy beleestem?

A vaskaru odament, belebámult az árokba.

— Beleesett? — kérdezte.

Az árokból dühös, rekedt hangon ordította valaki:

— Hogy beleestem? Micsoda szamar kérdés! Hát nem látod, hogy bent vagyok? Persze, hogy beleestem. Húzzál ki. Mit bámulsz, mint az ökör? Fogd meg a kezem, vagy a lábam és húzzál, mert itt fene rossz illat van a fenekén.

A vaskaru az árok szélére ült, a lábát benyújtotta az árokba.

— Nem bánom, — mondta, — belekapaszkodhat a lábamba, talán akkor ki bír mászni.

— Bir az Isten, — válaszolták az árokból. — Nyújtsd lejjebb a lábod, mert nem érem így el. Olyan részeg vagyok, mint a dísznő, ha emelem a fejem, mindig visszaesik. Hol van a lábod?

— Itt lógatom le, majdnem egész a hasáig ér, megfoghatja.

— A hasamig? Akkor lehet, hogy megtalálom.

Egy kicsit csönd lett, a részeg a vaskaru lábát kereste.

— Ez a lábod?

— Az — de... ne rántsa úgy, mert leesek.

— Hát húzzál hát, mert fogom már talán.

Egy kis erőlködés hallatszott, egy kis morgás s a vaskaru is beleesett az árokba.

— Mi az Istent hajítottál rám? — ordította a részeg. — Míngyárt kipukkadok, olyan nehéz.

— Leestem — mondta a vaskaru. Mondtam, hogy ne rángassa úgy... behúzott.

— Hát menj hát le akkor a hasamról, mert megfojtalak. Ki vagy te? Talán ismeresz engem?

— Nem ismerem, csak úgy erre mentem és megálltam itt magánál.

— Nem ismeresz? Na hát akkor eregy le a hasamról, mert csakugyan szétpukkadok.

— Tessék várni egy kicsit, mig egyensúlyt veszek, mert nekem vasrúd van a két karomban és a hátam alá bicsaklott.

A részeg felemelte a fejét, a kezére támaszkodott.

— Mit? A te karodban vasrúd van?

— Az.

— Akkor eregy le a hasamról, mert te talán nem is vagy ember, hanem kísértet vagy. Nem bírsz felállni?

Feljebb emelkedett, mintha kijózanította volna egy kicsit a vaskaru ember.

— De bírok, csak egyensúlyt keresek.

— Hát gurulj le innen a hasamról, mert így nem jöhetek veled tisztába.

A vaskaru arrébb csúszott valahogy s mikor a részeg szabadon érezte a hasát, felült.

— Te, én egészen kijózanodok tőled, mit akarsz te velem itt az árokban?

— Semmit. Kiakartam húzni, de nem bírtam a kezemmel megfogózni, meg máskép is nagyon gyöngö vagyok, becsúsztam az árokba.

— Máskép is gyöngö vagy? Miért vagy gyöngö? Úgy látom pedig, hogy erős vagy, mert nagy vagy máskép. Miért vagy gyöngö?

— Az éhségtől.

— Hát éhes vagy?

— Éhes.

— Kell fánk?

— Kell.

— Itt van a zsebemben. Adok. Ne. Hol a szád? Tátsd ki a szád. Egyél, ha éhes vagy. Ezeket a lányom adta, mikor ma meglátogattam, de én nem eszem meg. Edd meg te. Edd meg mind. Csak tátsd ki jól a szád, én mind belerakom a szádba. Nekem ugyse kell. Ennekem nem kell mátol fogva semmi. Én az éjszaka öngyilkos leszek. Egyél. Jó ugye?

— Jó.

— Na látod. Ezt a lányom adta. Elmentem hozzá máma és fánkot adott nekem. Azt mondtam: lányom úgy hallom te nagy ríma lettél, gyere haza, ne legyél nagy ríma, mert ennekem fáj az. Gyere haza mondtam neki, menjünk ki az anyád sírjára és fogadjuk meg az anyád sírját, hogy te nem leszel nagy ríma, én meg nem leszek részeges. És nevetett és fánkot adott nekem. Te! Vasrudkezü! Van-e neked lányod?

— Nincs.

— Na látod: fánkot adott nekem és nem jött haza. Nagy ríma. Egyél, még van a zsebembe. De én utálom, nem eszek belőle. Ott feküdt nála egy ember akkor is. Egy lókupec, vagy mi volt. A csizmájáról láttam. Te én ezt nem bírom tovább. A szívem sehogyse bírja. Bár bírná a szívem, de nem bírja. Én ma öngyilkos leszek. Én, mióta a feleségem meghalt, züllött lettem, de már nem bírom. Te, az én lányom olyan szőke, mint az anyja volt, de nagyon rossz. Jaj, de rossz lett az én lányom.

— Na ne sírjon, — mondta a vaskaru, — van az úgy mással is.

— Kell még fánk?

— Ha önnek nem kell, kérek még.

— Ne még van egy-kettő. Én utálok. Mért ad nekem fánkot, mikor hazahívom? Mért nevetett? Semmibe sem vesz? Azt mondta kapok téli ruhát is tőle. Én nem akarok tőle ruhát. Rimaruhát. Én nagyon sajnálom a lányom, mert éppen olyan szőke... de én már nem bírom. Hiába iszom a pálinkát, már csak mindig az eszembe van. Míg az eszembe van és már tulságosan belebetegedett a szívem a fájásba. Híj, ha nekem ilyen vaskarom volna, mint neked, de örülnék neki.

— Örülne? Miért?

— Mert akkor egész szépen megtudnék halni ma éjszaka. Te nem akarsz meghalni? Ketten egészen jól meghalhatnánk.

— Maga csakugyan meg akar halni?

— Én? Én csakugyan meg akarok. Mert énnekem mostanában egészen különös szívem van. Különösen fáj. Neked nem fáj?

— De fáj.

— Látod, most már megetted a fánkot, okosan gondolkodhatsz: neked nem fáj a szived?

— De fáj.

— Hát megakarsz halni ma éjszaka?

— Én nem bánom.

— Neked könnyebb is, mint nekem, mert neked vas van a kezében, te neked ugye ér az életed semmit se. A háboruba lőtték le a kezéd?

— Ott.

— Na látod, te most olyan vagy, mint a kutya, amelyiknek legázolja a vonat a két első lábát, mért nem vonyikolsz, mondd? Ha énnekem vasrud volna karom helyén, én vonyitanék, mint a csonka kutya, mert ez így dukálna. Ez így, csonkakutyásan... látod azért könnyebb neked. Meg azért könnyebb neked, mert neked nincs lányod, akit sajnálni kellene. Azért is könnyebb neked, mert senkid sincsen. Mondjad: van neked valakid?

— Nincs.

— Anyád?

— Nincs.

— Apád?

— Nincs.

— Se gyerek ugye?

— Az se.

— Se feleséged?

— Az sincsen.

— Na látod.

— Csak volt.

— Mi? Mi volt?

— Anyám.

— Meg apád is ugye?

— Az is.

— De meghaltak ugye?

— Meg.

— Feleséged is volt?

- Az is.
 — Meghalt?
 — Nem ...
 — Hát akkor hol van?
 — Otthon.
 — Hát van feleséged?
 — Nincs. Az is az lett.
 — Mi lett?
 — Az, ami a maga lánya. Most mással él. Kizártak, mikor hazamentem.
- Szóke a feleséged?
 — Szóke? Szóke. Kizárt.
 — Hát hová indultál mikor kizárt?
 — Erre a város felé.
 — Minek?
 — Semminek. Csak úgy elindultam.
 — Akkor neked is fáj a szíved ugye?
 — Fáj.
 — Akkor te is meghalsz?
 — Meg.
 — Hát miért nem szólottál hamarabb. Gyere hát.
 — Hová?
 — Ide az Apostolra.
 — Mi az?
 — Az egy kő. Egy olyan nagy kő, mint egy ház. Az mondják, hogy az égből esett le. Itt van a Marosparton. Ugy hívják Apostol, mert szeme is van, meg szakála is. Ugy látszik. Az egy nagyon finom hely annak a teteje. Ha onnan beleugrik az ember a vízbe, csak egy kis vér látszik a víz felett, de ott soha fel nem veti az embert a víz. Mert ott irtóztató mély, azt mondják. A víz ezeresztendeje mossa már a tövét az Apostolnak, azért. Meg azt mondják, hogy aki onnan beleugrik, az beleesik az Apostol kőujjaiba, a hegyes kőkörmeibe, ami a víz alatt van és átszúrja az embert, mintha nyárs lenne. Ráhuzódik az ember a körmeire. Én láttam már egyszer egy embert, a Balog Jánost beleugrani, de nem láttam azóta. Se a tetemét, se semmit, csak egy kis vérét a vizen. Balog Jánossal is beleakartam ugrani már egyszer, de akkor még nem mertem. Most merek veled. Te mersz énvelem?
- Merek.
 — Csakugyan szóke volt a feleséged?
 — Szóke.
 — Na látod: az enyém is. A szókék szépek. Ugye?
 — Nem mindegyik szép.
 — A tied szép volt?
 — Az szép volt.
 — Na gyerünk akkor.
- Felállt, a vaskarut kisegítette az árokból, aztán maga is kimászott az árokból. És nem szóltak aztán egy szót se többet.

A részegen hoszu fekete kabát volt, feketén lobogtatta a hátán a szél, a vaskarunak meg a haja lobogott a szélben. Úgy mentek az úton, mint a temető éjjeli biztosai: sötétén, hangtalanul. Mint a temető éjjeli biztosai, akik a sírból kijáró szellemek visszaérkezését figyelik éjjel a föld alatt. A föld felett két földalatti sötét pont, két földalatti sötét pont földfeletti árnya.

Az Apostol már várta őket, fekete fejét mintha megbiccentette volna előttük.

— Itt vaskorlát van körül, — mondta a részeg, hason lehet csak átcászni, alatta. Ott csussz, ahol én csúszok.

A földre hasalt a vaskaru is. Csúsztak.

És én ott álltam az Apostol árnyékában, onnan néztem hármójukat. Az Apostolt, a részegét és a vaskarut. A három szörnyű fekete pontot a föld felett. És elfojtottam a lélegzetem és nem szóltam. A szívem a mellemet verte, a fejemre mintha forró abroncsot szoritottak volna és nem szóltam. Nem akartam. Érted: nem akartam. De kellett volna? Valóban? Lásd édes jó Isten: én akkor se szóltam. Azért se szóltam. Miért? Mert: tudod már miért. És azért is, mert nagyszerű dolog az, kilépni a világból, aminek én nem tudom hol a vége. Az, kilépni, kierőszakolni a kiválást... Én nem szóltam. Ez az én privát ügyem kérlek, ezt én így ajánlottam magamnak.

De azért panaszkomod.

Nem a kilépő részegért, meg a vaskaruért, hanem akik kiakarnak lépni és még nem léptek ki. Azért mert kiakarnak lépni. Az ok miatt. Az okok milliói miatt.

Csak úgy panaszkomod édes jó Isten. Mert a többi már nem érdekes, a többi már magától értetődik.

Előbb a vaskaru ment fel az Apostolra, aztán a részeg. A részeg felemelte előbb a vaskarut.

— Mit látsz?

— Semmit, — mondta a vaskaru.

— Mert fent vagyunk, tudod-e?

— Tudom,

— Nézzél le a vízre. Gyere ide közel, úgy nézzél le. Hunyjuk be a szemünket, úgy nézzünk le. Szorítsuk össze jól a szemünket, úgy fényesebb a sötétség. Látod, hogy fényesebb?

— Látom.

— Én is látom, látom. Fényes sötétség lángol, mint a nap...

Hirtelen átölelte a vaskarut, a mély víz otrombán csattant s az Apostol sötét feje megbillent utánuk.

A zseblámpámmal rávilágítottam a vízre, nem láttam a vérüket, sötét volt a víz, mintha a víz is vér lett volna. Fekete vér.

BARBUSSE FEOLVAS

Irtá: PAPP DEZSŐ

A Mariahilfer-strassei kis hotel portása a nagy könyv fölé hajolt, hogy megkeresse azt a furcsa nevű francia urat, a vendégek névsorában, aki után naphosszat annyian érdeklődnek. Gyanakodva néz végig bennünket, mielőtt elárulná a nagy titkot s csak midőn a mellettem álló H... nyurga elegáns alakján akadt meg a tekintete, valószínűleg valami arisztokratát sejtethetett benne, — oszlott el gyanuja. Felküldte a kifutó fiut a tizennyolcas számú szobába, azzal az üzenettel, hogy két magyar úr óhajt beszélni Barbusse-el. Néhány perc múlva egy üde fiatal hölgy állott előttünk, Dietzl kisasszony a zürichi színház volt tagja. Már ismerősként köszöntöttük egymást, hisz dél előtt, midőn Barbusse-től egy interjut kértünk, nagy barátságot kötöttünk. Különb is néhány percnyi beszélgetés után kisült, hogy a kis hölgy valamikor korcsolyázó partnere volt H.-nak, barátunknak.

A nyurga literátus ugyan, kinek életében sok ilyen korcsolyázó partnere lehetett, sehogysem tudott visszaemlékezni reá, hogy hol látta önagságát, de lovagias ösztöne sugallatát követve, most midőn sállal nyaka körül látta lefelé jönni a lépcsőn, fölkiáltott:

— Ah jetzt erkenne ich Sie erst!

— Na sehen Sie, — állapította meg a kis nő büszke elégtellel, hogy őt még sem lehet olyan könnyen elfelejteni, még ha az embernek annyi hölgygel is lett légyen dolga, mint H. urnak. Valaki betegesen köhögött a hátunk mögött, megfordultam Barbusse állott előttünk. Erősen beburkolódzott viseltes télikabátjában. De még így is úgy köhögött, hogy vézna teste rángatózott bele. Tipikus francia. Koromfekete haja engedetlenül lógott bele szemébe. Nagy gondozatlan bajusza két oldalt szomoruan csüngött lefelé, még melan-kolikusabb, szomorubb külsőt kölcsönözvén, ennek az amugy is szomorú fizionómiának. Homlokába mély barázdákat szántottak a gondok és szenvedések. Önkéntelenül arra gondolt az ember, mennyit szenvedhetett ez a hiperszenzibilis lélek, kint a harcér lövészárkaiban, amíg kikristályosodott lelkében az az egyetlen háborus regény, mely az ezer háborus írás közül, egyedül vonul be majd a maradandó irodalmi alkotások panteonjába.

Soha sem láttam ilyen betegesen szomorú arcot. Nem pesszista világnézet visszatükrözése ez a megtört szemü, szenvedés átjárta tekintet. Nincs benne semmi a schoppenhaueri arculat éles mogorvaságából. Szelíd, gyógyíthatatlan melankólia cserzi ilyené az ember arcát. Noha háta egészen meggörbült, talán a kínzó betegség sulya alatt, még így is magasabb volt H. barátunknál, pedig akik őt ismerik jól tudják — ez nagy szó. Valami furcsa Don Quiottenak látszott, kit arra ítelt a végzet, hogy az egész emberiség nyomorát

és szenvedését magára vegye. Csak éppen a Sancho Panza hiányzott mellőle.

H. betessékelte vendégeit a hotel előtt várakozó autóba.

— Ring des 12 November, — szólt oda a sofförnek, megjelölve a házat, ahova igyekeztünk. Azután Barbussehoz fordult, hogy megmagyarázza neki, miért hívják a Franzens-Ringet most November körutnak.

— Itt is volt forradalom. Igaz, hogy csak olyan vérnélküli szelid és lagymatag osztrák revulúció. Most azonban ugylátszik, mintha a köztársaság veszedelembé volna, mert a nép a szörnyű drágaságért az új államformát teszi felelőssé.

Barbusse felelet helyett nagyott köhögött, mire a fiatal hölgy szorosabbra vonta kabátját nyaka körül.

H. megpróbált lelket önteni a társalgásba. Megkísérelte a nehéz feladatot, hogy felvidítsa valami módon ezt a szomorú embert.

— Egy ilyen antimilitaristának, mint amilyen Ön kedves Barbusse — nagy vigasztalás tulajdonképpen, ilyen autón utazhatni. Nézze csak jól meg a sofförömet. Volt aktív százados. Most szegény ördög az én autómot vezetí és Európa legnagyobb antimilitaristáját viszi, egy antimilitarista estélyre... Ez a világ sora. Minden esetre sokkal igazságosabb világrend, mintha én lennék, mint mozgósított bakakáplár az ő szolgálja.

Barbusse azonban nem érti el a felvidító célzatot e megjegyzésben; és csak a kis zürichi nő veszi most már közelebről szemügyre az autót vezető soffört.

— Különbén érdekes esetem volt Önnel Barbusse úr — folytatja rendületlenül H. abban a hitben, hogy talán mégis sikerül egy kissé az öreget megmosolyogtatni. Már tegnapelőtt kerestem Önt s minthogy azt mondták, hogy a Grand Hotelbe szállott meg, a portásnál tudakozódtam, hogy melyik szobában lakik Barbusse. Meg is mondta a szobaszámot, de hozzá tette, hogy Barbusse úr nincs itthon. Abet Sie können mit der Mama sprechen, Sie ist oben. — Micsoda mama? — kérdeztem tőle. — Ja die Frau Stein — die Mama von der Braut des Herrn Barbusse. — Gondoltam magamban legalább beszélek az Ön jövődöbeli Schwiegermamájával, tehát felmentem. Jól táplált kövér hölgy erősen manikürözött körmökkel szívélyesen fogadott. Tudtomra adta, hogy Ön nincs otthon, mert menyasszonyával éppen elment sétálni. Az eset annyira érdekelt, hogy lent még megkérdeztem, hogy kik is tulajdonképpen ezek a Steinek. Mikor aztán megtudtam, hogy egy pesti zsidó család, magamon kívül voltam örömben, hogy ime ily közeli rokonságba kerül szép hazámmal. Hat óra felé újra visszajöttem abban a reményben, hogy Önt és kedves menyasszonyát itthon találom. Tényleg otthon volt az egész család. Egy perc alatt kisült, hogy ez a Barbusse, nem a „Tűz“ világhírű szerzője, hanem Burbussa ur Bukarestből, disznónagykereskedő, de az Ön menyasszonya egész szemre való nő...

A „Tűz“ nagyírója ekkép aposztrofáltatván hátra dőlt a karosszériába s fakó ajkai még csak egy halvány mosollyal is alig jutal-

mazták a fölvidító törekvéseket. H. erre abbahagyta a hasztalan kísérleteket s német nyelven a kisasszonnyal kezdett társalogni.

Barbusse a magyar irodalmi viszonyok iránt érdeklődött s meg volt lepődve, midőn közöltem vele, hogy Clarté című regénye magyarul is megjelent. Megmondtam neki a kiadó nevét, aki tudta nélkül kiadta művét. Tekintetem önkénytelenül is kopott, rossz cipőjére meredt s ismét eszembe jutott az örök dal a zseni lyukas talpu lábbelijéről és a kiadó teli zsebeiről. Pedig az ember azt hihette volna, hogy nyugatabbra, a frank és sterling világban, mégis máskép áll a dolog.

Közben megérkeztünk a November Ringre. Nagy bérpalota előtt állt meg az autó. Ide volt hivatalos Barbusse egy magán csatládhoz. Az előszobában a fogas zsufolva volt felöltőkkel. A házi asszony, jósaigtól sűgárzó, kissé elhízott bécsi hölgy, az illusztris vendég elé sietett, akit egy pillanat alatt elragadtak tőlünk. Midőn körülnéztünk Barbusse már a harmadik szobának egyik sarkába volt. Hozzáférhetetlenül és megostromolva az ujonnan bemutatkozók tömegétől.

H.-val egy sarokban arról kezdtünk tanácskozni, hogy nem volna-e jó elállni? Ebben a pillanatban valaki barátságosan oda köszönt. Hartmann Ludó volt, az osztrák köztársaság volt berlini követe. . . . H. barátunk régi berlini ismerőse. Erre megindult a szokott politikai eszmecsere, számomra jó alkalom, hogy kissé körülnézzek. A kis szobában teázó asztal mellett a házikisasszony szerepét vívó fiatal hölgy oldalán egy kopasz úr ül. Szemüvegének a dioptriáját minimálisan tízre becsülöm. Bizonyára valami professzor — gondolom magamban és sejtelmem nem is csalt, mert a következő pillanatban a házikisasszony észre vett és kénytelen voltam a sarokból, ahol csöndesen meghuzódtam, előlépni. A kopasz úr dr. Grünberg volt, a nagy bécsi szociológus, a forradalom óta a bécsi egyetemen a szociológia tanára. Mellettem most Frank Leó ült. Olvastam „Der Mensch ist gut“ című munkáját s csodálkozva hallom tőle, hogy eddig 150 ezer példány fogyott el belőle. Néhányperc múlva az egész társaság a nagy szalonba vonult. A zongora előtt székek voltak fölállítva, itt foglal helyet a vendégsereg. Barbusse a zongorára támaszkodik s egy nagy iratsomót vesz ki a zsebéből. Csak most tudom meg, hogy micsoda történelmi aktushoz hívtunk ide. Itt alakul meg a párisi Clarté bécsi csoportja s Barbusse az egybegyűlt vendégek előtt felolvassa a Clarté programját s célkitűzéseinek rövid vázlatát.

A zaj egyszerre elül, amint beszélni kezd. Csodálatos, ez az ember egészen megváltozik, mihelyt a száját kinyitja. Galvanizált arca egyszerre életre kel s profétikus tűz ömlik el rajta. Fanatizmus, a jónak az igaznak fanatikus szeretete, lángol minden szavából. Ezek a mondatok szikráznak és sísteregnek, forrnak és főnek, mindegyiket márványba lehetne vésní, minden mondat „aere perennis“. Soha nem hallottam még előadást ennyire tömitett formában s egyben mégis ennyire lendületes modorban. Hitvallás ez amit olvas, egy utópista kristályos hite. Gyönyörű elgondolások az emberi társada-

lom geometrikus felépítéséről, az egyén szabad kifejlési lehetőségéről, a háboru végleges kiirtásáról, az emberek önzetlen egyesüléséről, a szocialista eszme örök diadaláról. S mindez a legszebb francia nyelven, melynek kristályos tömörsége Pascalra, lírzmusa Bossuetre oratorikája Mirabeaura emlékeztet. Azaz dehogy . . . mindez Barbussre emlékeztet.

— Ha mindez amit olvas — suttogja fülembe a cinikus H. megvalósulna, ennek a társaságnak a nagyobbik fele mindjárt kővé meredne ijedtében. Nézze meg azt a kővér háziasszonyt. Hiszen ez megremeg, ha a bolsevikí szót hallja, már pedig nincs is itt másról szó, mint a szociális forradalomról. Látja ezt a vén totyakost itt a harmadik sorban. G . . . az osztrák békeszövetség elnöke. Súlyos milliók tulajdonosa. Ennek úgy kell a szociális forradalom, mint nekem. Különben is ezek csak szavak, a tettek az Osztenburg és Prónay.

Szomoru és szivettépő, hogy H.-nak talán kis részben igaza is van. Ennek az embernek, ennek a szent és nagy prófétának valójában nincsen annyi tényleges hatalma, mint a legutolsó Horthy pribéknek.

Közben Barbussre befejezte felolvasnivalóját és a vita megindult. Éppen az imént aposztrófált béke elnök kezd öblös frázisokba a bolsevizmusról és az erőszakról.

Barbussere nézek s szemében olvasom a nagy csalódást, ami annyiszor, tán ilyenkor mindig fölmerülhet sajtó lelkében — ezek sem értettek meg.

KISS JÓZSEF

Irtá: BORBÉLY ISTVÁN

Azt a hírt hozta a táviró, hogy Kiss József agyvérzéssel súlyos betegen fekszik. 78 évvel ilyen bajt kiépülni — túl merész remény. A fekete hajó hát tengerre szállt. Ma jön-e érte, vagy holnap, olyan mindegy. Eljön bizonyosan, se későn, sem korán s a gnóm menni fog vele...

Hiszem, hogy a távozás nem lesz nehéz. A földhöz igen, de a mai magyarsághoz bizony nem kötötte már Kiss Józsefet semmi sem. Előbb a keresztény írók csúfolták ki benne a zsidót, majd *A hét* melegen felnőtt zsidó írók tagadták meg benne a mestert s mikor mindezek ellenére költészetének néhány szép alkotása tuhnött a türelmetlenségi korlátokon, keresztények és zsidók egyaránt elfordultak tőle. Szomorúan írta 1910-ben:

Időm lejárt, hanyatlík napom,
Ifjú titánok, üssetek agyon!

Voltam nagy úr. Hírem szétfutott:
Birokra menni ma már nem tudok.

.....
Voltam király... Sídók királya,
Még mindig nagyon göröngyös e pálya.

Golgota hajdan... ma várja guillotint.
Rendbe van! Rajta! én hős fiaim!

De egyet mondok, ifjú titánok,
Holtom után én csak haza találok.

És megnövök... mint ama szentről mondják,
S enyém lesz újra hatalom és ország.

.....
Levedlík rólam folt, kiépül csorba,
Glóriásokkal ülök majd egy sorba.

Arany-karszékben, lábom alatt zsámoly,
Körém udvart sző az idő, a távol.

Mert szépek és nagyok a világok —
Hol lesztekk akkor, fiatal titánok?...

(Időm lejárt...)

Szent Mihály útján a fekete hajó hát elvonul. Nem fog meg-hullámszani utána a tenger. *A tüzek*-nek megálmodott vihara régen elcsöndesült; a rászédett, a megcsalt milliók újra visszavándoroltak odúikba; az új Marseillaise immár csak halálraitéltek végsőhaja. Csönd van, ijesztő halotti csönd mindenütt. Csak *Knyáz Potemkin* — a fekete hajó — száll... száll...

Jár, jár szakadatlan, jár csendbe, csendetlen,
 Tovaleng bordátlan, kering feneketlen,
 És árboca hegyén
 Lobogója a lengő piros északi fény —
 — Hali-hé — hali-hól! —
 A hazátlan hajól

Pedig, hogy szerette hazáját! Ma, száz tapasztalattól őszen,
 nem tudom megkönnyezés nélkül olvasni egykor észre nem vett
 sorait:

Irigylem őket, kihat végzetők
 Száműzött messze a honi göröngytől,
 Az édes képek raja jár velők
 S nem látják a valót a fényözöntől.
 Oly könnyű bizni, könnyű hinniök,
 Mikor a vágyak színes szárnya lendül
 S az est ködén, a hajnalpíron át
 Százszorta szebbnek látják a hazát.

De túrni itthon a kemény rögöt
 S méltatlan túrni mellőzést ezernyit,
 Érezni, hogy mit könnyed öntözött:
 Rügy nem neked bont, virág nem neked nyit,
 Hogy pártos osztály a te örököd,
 S a jognál itt csak az igazság semmibb:
 S szeretni mégis — amely nem szeret —
 A hazát itthon sokkal nehezebb.

(Stanzák.)

Eszembe jut imádsága, mi akkor, régen, csak üres frázisnak
 tetszett:

Óh, tűzz le forrón az én szép hazámra,
 Legizzóbb lángod, te nap! ide vedd;
 Hogy kétszer érjen a rózsák kalásza,
 S kétszer piruljon a szőlőgerezd.
 Forrald merész nagy tettekre a vérünk,
 Ha lankad a hit s csügged a remény —
 És aranyozd be a mi szegénységünk,
 Te arany nap az égbolt tetején.

(A naphoz.)

Ennek a magyar földnek volt költője Kiss József. A földé, de
 nem a rajta élő embereké. Az embereket nem szerette. Nem tudott
 velük összeférni. Ebben a töpörödött kis vézna emberben annyi türel-
 metlenség, góg s hiúság volt, amennyi ritkán szorult földi lénybe.
 Joga volt türelmetlen lenni, a mai ideges emberek gyors törtéte-
 séivel szemben, mikor maga válogatós, szükszavu volt teljes életében: a
 stílusbeli góg is királyi erénye volt oly sok költő kortársának pon-
 gyolasága mellett. A hiúság, a költői hiúság, benne a szépnek amolyan
 féltékeny szerelme volt, mint Ágotha kisasszonyé. És most képzeljük
 el, hogy ezt a türelmetlen, gógos és hiú lelket a végzet egy durva
 lepellel beborítja, a leplet mind összebb szorítja rajta, mind szűkebb,
 mind kisebb lesz alakja, mignem végül a természetnek erőszakja
 gnómmá torzítja testét s kilöki e gúnyos, részvétlen világba! Hát
 lehetett ezek után harmonikus élete Kiss Józsefnek?

Mi büszkén tudott volna jární-kelni kortársai között, ha termete is oly daliás, mint lelke! Így: gnóm lett, több a legtöbbnél s féltékeny a gyávnál, mindenekfölött elégedetlen — önmagával is, embertársaival is. Egyetlen gyönyöre voltak az álomlátások, mint maga oly szépen mondja:

Az én mezőmön nem értek kalászkok,
Az én aratásom egy marék virág,
Az én gyönyöröm az álomlátások,
Az én világom egy álom világ.

Miönnek látta a világot Kiss József? Mert ez a főkérdés. Az álomlátások is ennek a földnek visszatükröződései. Ujat, földtelent nem tud a költő sem elképzelni. Elképzelni — rossz szó. Epen ez az, ami nem talál Kiss Józsefre. A képzelet, a fantázia, hiányzik költői lényéből. Ő nem ismert mást, csak amit két szemével látott; egyébről sem tudott verset írni, csak arról, ami kívülről és kézzelfoghatólag meglepte. Ábrándozni, valót merengéssel mesévé szöni: nem az ő foglalkozása volt. Csak a valóságot énekelte s ennek a valóságnak megálmodásai az ő költeményei. Soha nem látott szörnyek ép oly ismeretlenek nála, mint a hófehér angyalok. A mindennapi életnek futó halálra ítélteji játszanak nála balladákat s a költő ezeknek dálnoka.

Azok a néma nagy tragediák,
Hol vér nem foly, csak titkos könny pereg,

Költészetének legsajátosabb, legszebb alkotásai. Nem a látványos zsidó balladákra gondolok. Ezek mind abban a hibában szenvednek, hogy a héber rítus sajátosságainak tulságosan ríktó kiszínezésével az olvasó figyelmét a való költői szépségekről idegizgató, kíváncsiságot ingerlő külsőségekre irányítják. Nem az anyai szív tragédiája rezgetteti meg lelkünket, hanem az öblös hangú szent pap bariton átka a hozzáírt gesztusokkal. És Gedóvár asszonyának középkori históriájában sem a társadalmi végzettségnek bolond szeszélye, mint inkább a nővásár látványos története köt le. Mindez érdekes, izgatón érdekes, csak hogy nem szívünket — a költészet fókuszát — izgatja, hanem rideg értelmünket. Egyetlen egyszer sikerült Kissnek elbűvölő dallamot lehelni egy külön vén leány szomorú tragédiájába: *Ágotha kisaszony*-nál. Látjuk mi testi szemünkkel is az ábrándos multján merengő Ágothát, halljuk a gyilkos Körös partlopó suhanását is, de mind e képek észrevétlenül harmoniába olvadnak bele az ősi földhöz, az emlékekhez, a mult időkhöz való ragaszkodásnak e fenséges apothéózisába! Ilyen sikerült alkotás Kissnél ritka. *A Knyáz Potemkin* és a *Tűzek* ilyenek.

Bármily különösnek tünjék is föl állításom, de igaz, hogy Kiss alapjában véve nem a balladás témák költője, hanem azon csöndes énekeké, melyekről mindig azt hisszük, hogy hallottuk már

Valahol messze
Valaha régen . . .

Egy sír kedves merengésével, a *Varróleány dala* szelíd rajzával, *Megállnék ablakod alatt* sóhajos vallomásaival, *Óh, mért oly későn* bánatos elégiájával, mindenekelőtt a *Nápolyi emlék* természetrajongásával: ezekben van az igazi, a halhatatlan Kiss József. Ezekben az énekeiben van az a költészet, amelyet csak egyszer kell hallanunk, hogy örökre magunkénak mondjunk. Mert az igazi költészet sohasem a másé: ha saját lelkemre ismerek a dalban, a dal csak akkor az enyém. Kissnek — igaz, kevésszer — sikerült ezt az egytetemes költészetet szavakba foglalni.

Azt mondtam, hogy kevésszer. Kiss nem volt termékeny költő. Ha minden versét felosztanók életének egy-egy évére, könnyen kitűnhetne, hogy több évet élt, mint ahány verset írt. Lehet, hogy a műgond miatt készült sokáig egy-egy alkotása. Valószínűbb azonban, hogy alapjában véve nem volt termékeny.

S még így is egy csomó olyan verse van, amit szeretnénk kitörölni köteteiből. Szinte fele összes költeményeinek nem egyéb, mint a mindenkivel elégedetlen költőnek rimes zsémbelése. Mert Kiss nagyon ritkán volt ingerületlenül csöndes, nyugodt költői hangulatában. E csöndes óráknak alkotásai fogják emléként halhatatlanná tenni. Legtöbbször ingerült, indulatos, — gnóm volt. Ezek a versei — címüket nem írom ide; hadd felejtjük el azokat mielőbb — olyanok, mint az őszi alkonyt átszítáló csipős téli szél. Ezekben ember és kortárs Kiss... Ezt a gnóm-porhüvelyt fogják majd eltemetni belőle a Kerepesi-temetőbe. S erről fognak majd értekezéseket írni a sirásó tudósok.

A szép versek pedig — mit sem törődve a földi perpatvarral — élni, terjedni fognak. S szárnyukon

Valaki hazajön, aki nem volt itthon —
 Aki hazavágyott mindörökké titkon —
 Valaki hazajön . . .

ISTEN TENYERÉN

— Regény —

Irta: BALÁZS BÉLA

(10)

Schneider félre kapta fejét. — Úgy, úgy. Tehát maga azt hiszi? . . . Illetve maga tudja, hogy rólam van szó. És ez igen szármalmas és nevetséges komédia? Mi? Hát jó. Találkoztunk magányos hegytetőn és megmutatkozunk . . . Kérem! Ahogy parancsolják. Azért az szimbólikusan igaz marad, hogy a szomszédban laktam. Például annak a lakásnak volt egy bizonyos illata (hiszen minden lakásnak van). Egyébként nagyon kellemes illat volt, de én mindig éreztem. Két év múlva is. Az utolsó napig, mindig megütött, ha beléptem, mint egy idegen lakásé. Szóval a szomszédban laktam. Legyenek türelemmel, ha kissé zavaros leszek. Nem szoktam meg az elbeszélést. De most már kezdjük előlről az elvi alapjainál, mert különben nem lehet megérteni. Rajzokkal kezdődött az egész. Szimbólikus alaprajzokkal. Berlinben a Café Princess-ben ültünk négyen magyarok egy kerek márványasztal körül minden éjszaka és arra rajzolgattunk. Négyen voltunk. Egy költő, egy gróf, egy orvos meg én. Nevek ugye nem kellene. Én azért voltam akkor Berlinben, mert akkor szó volt róla, hogy ott rehabilitálnak filozófiából. Persze nem lett belőle semmi. A költő egész fiatal volt. Kezdő író volt, akinek még nem jelent meg semmije. Egész pályáját, célját meg messziről, egy perspektívában látta és még az egésznek értelmét kereste. A gróf volt a legöregebb, jóval öregebb minálunk. Kopasz is volt. Valamikor otthon mozgalmás politikai életet élt. Képviselő volt, talán miniszter is. Mindegy. De aztán történt vele valami különös dolog. Az most nem tartozik ide. Azóta visszavonult és furcsa különönc lett belőle. Az, hogy odajárt közénk a Café Princess-be már eléggé feltűnő különöncödése egy magyar mágnásnak. No meg, hogy komoly tudós lett belőle. Tudniillik kulturhistóriával foglalkozott: kosztümökkel. De volt neki más furcsasága is. Egyébként mindhárom munkát az orvos hozott össze. Mint az ő barátai ismerkedtünk meg és ő volt a Café Princess-beli asztaltársaság centruma. Nem mintha ő vitte volna a szót. Ő egyáltalában nem beszélt. Sőt jóformán nem is élt. Az életével sem mondott semmit, csak negatívumokat. Se ambíciója, se célja, se munkája, nem volt. A mesterségét sem űzte. Bennünket hallgatott, a mi életünket nézte, meg talán másokét is, ez volt az egész. Igazi geometriai centrum volt: maga láthatatlan. A szobájában még könyv se volt. Egy se! Azt hiszem toll és tinta se volt. Csak annyit sejtettünk, hogy okkult tudományokkal foglalkozik. Éreztük is a boszorkányságát. De sohase kérdeztünk tőle semmit. Egyszerű, kerek, paraszt arca volt. Mert paraszt volt csak-

ugyan. Arról a vidékről való, ahol a gróf birtokai vannak. Eredetileg is a gróf barátja volt. Ama különös eset alkalmával találkoztak és azóta együtt maradtak. Mondom nem volt rajta semmi különös. Én úgy találkoztam vele, hogy egyszer egy nagyon nehéz órámban a Tiergartenben leült mellém a padra. Eleinte észre se vettem. Aztán valahogy elkezdtünk beszélni az időről, hogy milyen hamar hervadnak az idén a fák. Aztán elmondtam neki filozófiámat, aztán az egész életrajzomat. Pedig ez nekem nem szokásom. Ámbar most is azt csinálom. Most történik másodsor. Ő nem kérdezett. Azt hiszem tíz szót is alig mondott . . . Szóval ő volt a kapocs közöttünk. Valahogy úgy, hogy egymásban azt szerettük legjobban, hogy őt szeretjük. Ezt látta mindegyikünk a másik legjobb kvalitásának. Ez volt a legbelső, titkos összetartozásunk. Mert különben igen különbözők voltunk, amint az a rajzokból mindjárt ki fog tűnni.

Tehát a Café Princess-ben ültünk minden éjszaka a márványasztal körül. Utálatos hely volt. Modern, artisztikus, szecessziós kávéház. Pirosvirágos fekete selyemmel volt bevonva minden. A falak, a székek, a pamlagok. Pirosvirágos fekete selyemből voltak a fülkék függönyei és a lámpák ernyői. Mert persze minden lámpán ernyő volt. Mint valami előkelő kokott tompított fényű, suhógó homályu toilettszobája. No és a közönség! Szmokingok, monoklik, mélyen kivágott ruhák, parfümök. És a zsirósfényű puffadt német arcok abban a világításban. Mint a vízihullák. Mi csak Herr Alfred miatt jártunk oda. Herr Alfred a primása volt annak a kvintettnak, mely a Café Princess faragott galeriáján játszott. Egy fiatal, alacsony púpos konzervatorista, nagy hegedűművész volt, akít a nyomor és rossz természete juttattak a Café Princessbe.

De Herr Alfred ott a galerián lázongott. Elátkozott királyfi volt ő, aki nem bírta elviselni, hogy fel ne ismerjék. Kiordított a maszk mögül. Minden új vendég, aki a kávéházba belépett és még azt hihette, hogy ő csak olyan közönséges kávéházi muzsikos, megalázója volt neki, halálos ellensége, akít le kellett győznie. Arra lecsapott játékkal, mint a karvaly. Mert észre kellett őt vennie mindenkinek rögtön. Egy percig sem volt szabad senkinek úgy ülnie ott, hogy észre ne vegye, ki játszik a galerián. Mindenkinek fel kellett oda néznie, meglepve és megilletődve. Mindenkinek zseniroznia kellett magát, azért, hogy ő, Herr Alfred, ilyen ronda kávéházban kénytelen játszani. Kétségbeesett csata volt ez. Vad birkozás, erőszakos hódítás az éjszaka minden órájában újra, meg újra. Herr Alfred az existenciájáért harcolt. Persze játszania kellett mindenféle trivális waltzereket is. De ha olyavalaki lépett a kávéházba, aki zeneértőnek látszott, akkor Alfred úr megvető sértő mosolylyal nézett végig az illetőn: „Te persze most lesajnálsz engem“ . . . aztán, mintegy véletlenül, briliáns futamot vágott bele és variálni kezdte a témát a legfantasztikusabb, legnehezebb díszítésekkel. Kócos szöke haja lobogott, haragos szemei villogtak és mikor sikerült, mikor valóban elcsendesedett a kávéház és mindenki megilletődve nézett fel hozzá és zsenirozta magát, akkor fitymáló mosolylyal hátat fordított.

Egyszer egy hosszúhaju művészképü blazirt nézésü férfi vetődött be nagyobb társasággal. Herr Alfred hegedúje közéjük vágott, a be nem avatottak közzé. A társaság elcsendesedve hódolt be, de a hosszúhaju arcáról nem mulott le a blazirt, ironikus mosoly. Herr Alfred birokra kelt vele. Legszebb, legnehezebb darabjait vette elő. Még soha sem játszott ilyen szépen. Dühödten rázott valami láthatatlan kerítést. A kávéházban halotti csend lett. Akkor eljátszotta a „Chanonnett”. A hosszúhaju blazirtan mosolyogva kevergette a teáját, aztán kanállal csöngetett a pincérnek. Akkor Herr Alfred lejött a galériáról. Sápadtan, a hegedúvel a hóna alatt, ideges, púpos mozdulatokkal keresztülment a kávéházon és odaállt az ismeretlen társaság asztala elé. Ijedten húzták félre a székeket. Herr Alfred szó nélkül dacosan, felvetett ajakkal odanyújtotta a hegedújét a hosszúhajúnak: „Tessék! Csinálja jobban, ha tudja”. Az meglepve és ijedten nézett rá. Valamit hebegett, hogy nem érti miről van szó. Aztán kisült, hogy nem is muzsikus, sőt nagyot hall, majdnem süket. Kinos história volt.

Ez az egész különben nem tartozik a dologra. Mondom, hogy nem tudok jól elbeszélni. Bár az is lehet, hogy a dologra tartozik, mert nem lehet tudni, hogy mi stimulálta a mi beszélgetésünket a Café Princess-ben.

Minden éjszaka ott ültünk az egyik pirosvirágos feketeselyem fülkében, a tompafényű, ernyős lámpa alatt és ott rajzoltunk a márványasztalra. Herr Alfred lázongó hegedúje csatázott felettünk. És mondom, hogy ezekkel a rajzokkal kezdődött. Szimbolikus alaprajzok voltak. A Café Princess-ben ugyanis kizárólag arról volt szó, hogy hogyan kell élni. Mert ha az ember idegenben van, akkor madártávlatból látja az egészet. És ez a distancia egyelőre fel is menti az embert, hogy rögtön szaván foghassák. Azonkívül Bója kényszerített rá, hogy mindig ilyesméről beszéljünk. Bójának hívták az orvost. Bója pusztán néma jelenléte kényszerítette az embert, hogy megvizsgálja minden dolgát, hogy megnézze mi van legbelül legmélyen. Csak egyszerűen hallgatta az embert és nem lehetett másról beszélni. De talán nem is csak Bója okozta. Hiszen ugye most is mit csinálunk? Talán valami földrengés van mostanában, valami lélekrengés és mindenki leszalad a pincébe megnézni, hogy tartanak-e az alapok.

— Megmozdult a krák — szólalt meg csendesesen János.

— A krák? Lehet. Talán megmozdult a krák. Szóval a Café Princessben a realitás problémájáról volt szó. A márványasztal négy egyforma körcikkre volt osztva. A költő körcikkében pontok voltak: sok pont, melyekből sugarak indultak ki. Ezek a sugarak középen találkoztak és egy hálózattá fonódtak. A pontok a lelkeket jelentették, a belőlük kiinduló sugarak a lélek belső vagy magányos látását, a háló pedig jelentette a társas vagyis külső látást, az empirikus világot. És a költő azt mondta: Csak a belső látás igaz, az a realitás. Tehát az ő fantáziája, az ő költészete eszerint nem is fantázia, nem is költészet, hanem az igazi végső valóság. Az empiria pedig az csak káprázat, álom, semmi. Ott ült szénfekete göndör nagy hajával, égő fekete szemekkel, melynek fehérje mindig véres volt. (Kreolsápadt,

pattanásos cigányarcát is mindig véresre kaparta). Az izgalomtól reszkető kézzel húzta a pontokból a sugarakat.

— Sternberg Béla! — kiáltott fel Klára.

— Ismerte?

— Nagyon jól ismertem.

— Lám, lám — mormogott Schneider. Milyen kicsi a világ. Vagy talán van egy emberfajta, amelyik összefut a földön, mint az olaj a vízen!?!... Szóval ismerte Sternberget. Maga biztosan igazat is adott neki. Az empiriát tagadni és mégis benne élni akarni, mi? Ő különben nagyon megjárta evvel, szegény. Egy év múlva Pesten beleszeretett egy nőbe.

— Nyári Ilonába, az operaeénekesnőbe — vetette közbe Klára.

— Ezt is tudja? Mindent tud? Akkor erről nem sok mondani való van. Nyári Ionát is azzal az ő „belső látásával“ nézte. De Ilona szegény eleven és empirikus ember volt és nem vállalta ezt a látást és Sternberg főbelötte magát.

— Akkor nem voltam Pesten — mondta Klára ráncolt szemöldökkel. — De mi lett Nyári Ilonával? Csakugyan nyomtalanul eltűnt?

— Nem tudom — felelte Schneider kurtán, elfordított fejjel. Elhíheti, hogy neki se volt könnyű.

— Maga ismerte?

— Úgy . . . igen . . . találkoztam vele.

— En nagyon szeretnék vele találkozni.

— Miért?

— Mondanivalóm van neki. Meg akarom neki mondani, hogy Béla miért ölte meg magát.

— Maga biztosan tudja?

— Biztosan tudom.

— Persze ő is elmondta a históriáját magának. Hát csak gyűjtse a históriákat. Most az enyémet hallgassa végig, mert azzal tartozik . . . Tehát hol is hagytuk abba? Igen . . . hát mondom ezt rajzolta Sternberg Béla a márványasztalra és belehalt. A gróf, az sokkal szebben rajzolt. Valóságos művész volt. Hosszu, szabálytalanul hullámzó, görbülő vonalat húzott a körcikkelybe, melynek így magában semmi értelme nem volt. De keresztvonalakkal aztán részekre osztotta és ime minden két-két keresztvonal között egy emberi arc profilja jelent meg, pregnans, eleven profilok. A szabálytalanul hullámzó vonal tovább folytatódott végtelenül, értelmetlenül. De mindig újabb és újabb keresztvonal újabb arcokat vágott le belőle. Ez világos! A hullámzó vonal az emberi öntudat. Ugy-e? A keresztvonalak az időt jelzik. Az utolsó keresztvonal tehát a jelen és múlt határa. Ami azon innen van, vagyis a jelenben, az megfoghatatlan, hibrid, nincs is igazán. Csak a múlt formált, tehát existens. Csak a multnak van meglátható arca, az sűrösödik csak megfogható realitássá! A kosztüm az a realitás! A lélek multja, kikristályosodása, lerakódása, megmaradt realitása. A test nem fejez ki semmit és szükségképp hazudik. A kosztüm az egyetlen megbízható emberi dokumentum. Ezt volt a

gróf világnézete. Már most ugy-e, eszerint élni mit jelent? Ugye teljes passzívítást és nihilizmust. Egyszerűen tagadni, az nem megoldás. Megfutni a bűn elől, az nem megváltás. Persze volt neki erre oka. De hát . . . szóval az én rajzaim sokkal egyszerűbbek voltak. Én párhuzamos vonalakat húztam. Ezek jelentették a kategóriákat, melyekben az emberek élnek. Csak párhuzamos vonalak és semmi más! Athághatatlan kategóriák. Mindenkinek van egy útja, egy feladata, egy Werkje. Az amiért valaki minden egyebet fel tud áldozni, az az ő kategóriája, az az ő realitása. Az áldozat a kriterium. Most azon az úton végig kell menni az utolsóig. Érti? Az u-tol-só-ig! Mert épen ebben az utolsóban van a realitás. És minden mást feláldozni. Vagy-vagy! Vállalni a választás bűnét. De az utolsóig. Mert ez a döntő. Ez persze bűn. Hát bűn! Buddha vagy Krisztus vagy Szent Ferenc nem éltek egy ilyen feladat szűk kategóriájában. Ők mindent és mindenkit szerettek. De mindent és mindenkit az utolsóig! Tudjuk mi magunkat a tigrisnek odaadni a nyulért? Nem tudjuk! Hát akkor ne beszéljünk jóságról, akkor ne tegyünk úgy mintha. Akkor csináljuk azt, amit végig tudtunk csinálni az utolsóig. Ne sétáljunk át egyik kategóriából a másikba, hogy aztán egyet se kelljen végigjárni. Ne akarjunk nyomorék kis kezünkkel mindent markolni, hogy minden kihulljon belőle, mert akkor kiokádjak az én számból! De főképen ne csapjuk be az embereket lágy jóindulatunkkal és ha nem adtuk oda magunkat a tigrisnek értük, akkor ne hitessük el velük, hogy szeretjük őket és ne engedjük, hogy ezt feltételezhessék rólunk. Aki megtalálta a maga kategóriáját, az vállalja a maga bűnét. De egészen, a legutolsóig, értik? A legutolsóig!

Schneider Henrik hirtelen elhallgatott és elfordult. Valami dolga akadt a gyepelével, bár Alice igen békésen állt és csak a fejét hajtogatta le a földre és vetette megint magasra, csillogó felhőjét a legyeknek felszórva.

— Bója mit rajzolt? — kérdezte János.

— Semmit — felelte Schneider Henrik kissé rekedten.

— Mért?

— Semmit se rajzolt. Azt mondta, még nincs mit rajzolni. Még nincs lelkünk, tehát a Werkjét sem tudhatjuk. Még nem tudjuk, hogy mi a jó, tehát nem ítélnünk és nem választhatunk. Még minden útban van, még minden fontos lehet. Hogy ezek csak éretlenül letépett gyümölcsök és minden tragédia istentagadás. Isten választ, nem mi. Ezek olyan bizonytalan theozófus beszédek. Várni! várni! Ha valaki úgy tud élni, mint ő, akkor lehet. Ő különben sem lehet mértéke más embernek. Ez valami egészen különös. Más szájában ez aztán úgy hangzik, mint Jolánéban. Jolán is azt mondta mindig, hogy nem szabad választani, mert minden érdekes mint élmény, minden lehet szép és finom és hangulatos és nem szabad egyoldalúnak lenni.

— Kicsoda Jolán? — kérdezte János.

— Hát nem mondtam? Az a sápadt asszony, aki a piros tornácós házban ül, a tornácban, ahol a csikos abrosz van, meg a kö-

korsó és aki mindig arról a férfiről beszél, aki onnan eltűnt. Mindig meséli, mindenkinek. Akár kérdik, akár nem. De most majd egyszer én is mesélek...

Egy éjszaka a Café Princesse-ben Bója egy levelet adott nekem, hogy olvassam el. Nem emlékszem, pontosan, hogy miről beszélünk éppen. Az emberek kártékony és veszedelmes utopizmusáról, gondolom. Az a baj, mondtam, hogy a nagy, örök szerelmet, a szent barátságot mindenki természetesen jussának tekinti és minden viszonyában ezt keresi és várja. Ha vállalnók a magánosságunkat, mondom, mindjárt nem volnánk olyan egyedül. Ha nem követelnénk egymástól olyan sokat, nagyon jól meg tudnánk egymással élni.

Ekkor Bója nagyon furcsán nézett rám, sokáig és erősen, ahogy sohase szokott. (Furcsa szemei is vannak.)

— Mit nézel? — kérdem.

Akkor kivette zsebéből azt a levelet és szó nélkül ideadta. Kellems, érzékeny, finom női irás volt. Svájci bélyeg. Zürichből jött.

— Mit csináljak vele? — kérdem.

— Olvasd el.

Elolvastam. Egy nő meséli benne öt év történetét. Nem tudtam kicsoda és hogy Bója honnan ismeri. Természetes volt az, hogy neki mindenki elmondja az életét. Hosszu, tizenkét oldalas levél volt. Keserves szerelmi história, melynek vége csalódás, rezignáció és egy törvénytelen gyerek. Nagyon szomorú volt. Nagyon... Kissé talán túl költői módon volt elmondva... de azért mindent összevéve őszintén és becsületesen. Azt írja, hogy most már nem kell neki semmi. Hogy fotografus és megkeresi a kenyerét és nem akar egyebet, mint tisztességben felnevelni a fiát. (A fiáról nagyon kedves és megható apróságok voltak a levélben.) Legjobb volna, mondja, ha most férjhez mehetne valakihez, akit hasonló sors ért, aki nem akarna tőle semmit, nem követelne lelket, mély érzést, belső közösséget, csak épen tisztességes útitárs akarna lenni, embertárs, mert úgy könnyebb élni. Igen épen ezt a szót használta, hogy embertárs. Azonkívül írja, amíg az ember egyedül él, mégis ki van szolgáltatva kóbor érzéseknek. De az ilyen utitárs tolasz volna öközte és az élet között. Békés és biztos magányt jelenthetnének egymásnak.

— Látod ez nekem való feleség volna — mondom mosolyogva.

— Akarsz vele megismerkedni? — kérdezte Bója komolyan.

— Nem — feleltem akkor én is egyszerre elkomolyodva. —

Ha megismerkedem vele és úgy veszem aztán feleségül, akkor mégis az a látszata, hogy megtetszett nekem és azért teszem. Irni fogok neki még ma éjjel és megkérem a kezét. Így látatlanba. Hogy tisztességes ember, azt kiolvasom a levélből és a többihez nem lesz semmi közöm.

Még azon az éjszakán megírtam a levelet Zürichbe. Megírtam, hogy bár nem hasonló sors okozta, de ugyanúgy gondolkodom, mint ő. Filozófus vagyok, egy nagy munkán dolgozom, egy új ethnikai rendszeren és hogy belső lelki közöm nekem csak a munkámhoz van, az emberekhez nincsen és nem is akarom, hogy legyen. Akar-e az

én „útítársam, embertársam“ lenni, hogy így egymás független magányát jobban biztosítsuk? Megírtam, hogy van egy kis vagyonom, anyagi gondjaink nem lesznek.

Két héttel azután találkoztunk Pesten és három nap múlva meg is esküdtünk és kiköltöztünk abba a kis óbudai, pirostornácos házba.

Jolán tetszett nekem. Már nem úgy értem, hogy külsőleg. Ugyan csinos volt. majdnem szép. De épen ennek nem nagyon örültem. Ez talán inkább nyugtalanított kissé. Vékony, beteges testecskéje volt, hosszúkás arca, melyet a halántékra simított dióbarna haj még keskenyített. Az arcának ez a valószínűtlen keskenysége is ingerelt később. Valami olyan minden résen-repedésen átférő volt benne. Aztán nagyon hosszú pilláju, bágyadt szemek. Általában ez a puha bágyadság, fáradt szomorúság volt a legláthatóbb rajta. Sőtétkéék bársonyruhát viselt fehér csipkejabotval és csipkemansettával. Ezt azért mondom, mert sohasem hordott más ruhát. És egész jellemben volt valami bársonyos, a haja, a szeme, a hangja bársonyos. Nagyon halkan, szelíden, bársonyosan, kissé énekelve beszélt. De azért sokat. Legtöbbet a hallgatás szépségéről.

Önöknek feltűnik, hogy haraggal beszélek róla? Igen. Azt is tudom, hogy igazságtalan vagyok. De ezt is mutatni akarom. Mert ez is jelent valamit. Mért vagyok igazságtalan?

Akkor különben még nagyon meg voltam elégedve. Egyszerű volt és becsületesen tárgyilagos, ahogy vártam tőle. Azon a napon csak két dolog ütött meg kissé. Az egyik, hogy az anyakönyvvezetőtől lejövet azt mondta halkan és ábrándosan (bár mondom ez az ő állandó, természetes hangja volt) azt mondta: hogy voltaképp milyen szép és előkelő dolog is, hogy két ember így tud szövetkezni. Mért volt úgy meghatva ettől? A másik pedig, hogy kijentette: hogy mennyire örül, hogy én filozófus vagyok, mert ő maga nagyon szereti a filozófiát és maga is foglalkozott vele. Ebben persze nincs semmi és ez igaz is volt. De hát . . .

Szóval beköltöztünk a pirostornácos házba és Jolán hozzálátott az „új otthon“ amint ő nevezte, a berendezéshez. Egész nap dolgozott. Hiszen ezért is csak hálás lehettem neki. De már akkor nyugtalanított az a lelkesedés, az a tulzott hév, amelylyel csinálta. Szép legyen, kedves legyen, jól érezzem magam! Egész nap járt fel és alá halk, korcsolyázó, térdben süppedő járásával. Ez is olyan bársonyos volt. (Kissé ludtalu volt, azt leplezte evvel.) És már akkor éreztem valamit csak úgy futólag persze, mikor ezt a szakadatlan halk munkáját láttam, mintha valami pók fonná hálóját. De mondom, egészen izolált külön szobám volt kettő is és Jolán mindent úgy rendezett, hogy ne is lássuk egymást, csak az étkezésnél. De ha kívánom, be is tálatat a szobámba. Hogy csak én jól érezzem magam! Hogy ne is érezzem a közellétét. Hiszen igaz, hogy ez volt a megbeszített program. Igaz! De ezt úgy hangsúlyozta, úgy tüntetett vele olyan . . . olyan áldozatkészen, hogy provokálta az ellenmondásokat és nem is voltam annyit egyedül, amennyit tulajdonképpen sze-

rettem volna. Mondom, ez nem Jolánon mulott. Illetve nem azon, amit tett vagy mondott. Ő forszírozta a programunkat. Csakhogy olyan alázatosan, olyan . . . Például lábujjhegyen járt és szegény Károlynak (Károlynak hívták a kis fiát) moccannia sem volt szabad, ha azt hitte, hogy dolgozom. (Nem tudom, hogy csakugyan mindig azt hitte-e.) Ebben a folyton létrehozott csendben, ebben a mindig látható láthatatlanságban jobban éreztem őt, mintha . . . Persze Jolán evvel is csak jót akart. De az, hogy a saját életét így egészen számomra rendezte be, az valahogy nem volt a megállapodás szerint. Jolán azonban nagyon jól érezte magát. Tulságosan jól. Ez már az első időben ingerelt. Szerény volt és csendes és állandó bágyadt szomorúságát is megtartotta. Ha bejöttem az ebédlőbe pont tizenkettőkor mindig Károllyal ölelkezve találtam: Mater dolorosa! Egy bársony Mater dolorosa. (Ha véletlenül korábban jöttem, akkor nem.) De mégis volt valami tüntető megelégedettség benne. Valahogy mintha mutatni akarta volna, hogy többet kapott, mint amennyit várt! Szokása is volt, hogy minduntalan megállapította: milyen szép ez vagy amaz . . . „Milyen szép most, hogy így együtt ülünk a tornácra a lámpa alatt, hárman.“ Mindent jelenetté látott és bekeretezett. Ez talán a fotografus volt benne? Mintha csak azt mondta volna: Most tessék egy percre mozdulatlanul maradni. Oda ragasztott minden perchez, melyben együtt voltam vele. De hangsúlyozom, hogy mindez csak a levegőben volt. Jolán korrekten és a megállapodás szerint viselkedett. Nem lehetett semmit a szemére vetni. Nem követelt a maga számára időt. Sőt biztatott minél több munkára és érdekelte, hogy mennyit végeztem. Tulságosan is. Már avval, hogy olyan fontos volt neki a munkám, valami felelősséget váltott ki belőlem. De inkább az öröme ingerelt, az a meghatott öröme, ha munkám haladt, ha valami elkészült. Mert ebben az örömeben volt valami . . . valami, mintha neki is része lett volna benne. Valami elháríthatatlan befurakodás a dolgaimba. Mert az őszinte örömet csak nem háríthatom el? Ha finom, fehér kezeibe vette a kéziratomat és meghatottan nézegette és simogatta a papírost . . . igen, mintha rekompenzációt látott volna a munkámban, jutalmat valami áldozatért. De hát miféle áldozatért? akartam én valamit tőle?

Már a legelső időben kezdtem érezni, hogy minden szerénysége, visszavonultsága, bársonyossága mellett kezd hozzám tapadni, bársonyosan ragadni kivédhetetlenül (mert hiszen ez csak a levegőben volt, abban az ibolyaparfümös levegőben, mely mindig megütötte az orromat.) És ez egyre fokozódott. Egyre közelebb, közelebb jött, egyre jobban tapadt. Pedig ő néha még jobban visszavonult és néha szinte elkerült. De ezt is minek?

És egyszer csak látom, hogy új frizurája van. Én nem teszek rá megjegyzést. Igaz, ő sem. Csak ül velem szemben az asztalnál és szégyenlősen mosolyog. És attól fogva azt hiszem, minden két hétben más frizura. Igaz, hogy szép haja volt. És hát mért ne szorakoznék evvel? Az is igaz, hogy ő sohasem kérdezte: tetszik-e? Csak szégyenlősen mosolygott. De engem ez a mosoly is izgatott, ez a

szomorú, gyáva, bocsánatkérő mosoly. Mért? Mért? Mitől félt? Mért kért bocsánatot? Hát nincsen minden rendben? Oh, nem volt kokett. Azt nem lehet mondani. De mért rettegett úgy tőle, hogy egyszer fésületlenül vagy rendetlenül lássam? Mitől félt? Ott voltam, a férje voltam, embertársa voltam . . . mit akart még?

Ő nem mondta, hogy akar valamit. Sohase mondta. Inkább mindig azt: hogy csak érezzem jól magam. Csak én! És lassan láthatatlanul anélkül, hogy viszonyunkon vagy az életünk rendjén valami változott volna, rám hengeredett valami fullasztó nem tudom mi, rámtapadt mint egy telesirt vizes zsebkendő.

Egyszer egy szép régi medaillon tűnt fel a mellén. Megnéztem.

— Nem ismeri? — kérdezte mosolyogva. — Hiszen mindig hordom.

Ez hazugság volt. Sohase hordta. Lehetetlen, hogy ne vettem volna észre. (Nagyon figyelmesen megnéztem mindig.) Eleresztettem a medaillont és visszaültem a helyemre, nem akartam többé erről beszélni. De Jolán folyton a medaillonnal babrált. Ebéd után azt mondja avval a szomorú, bocsánatkérő mosolylyal:

— Nem érdekli, hogy ki van benne?

Nem mondhattam, hogy nem érdekel és Jolán megmutatta egy férfi arcképét.

— Ki ez? — kérdem gépiesen.

— A Férj — mondja ő hosszú pauza után.

— Ki az?

Jolán rám néz hosszupillájú bágyadt szemével, aztán elfordítja a fejét.

— Mért mondja, hogy nem tudja? Erre nincs szükség — mondja alig hallhatóan, bársonyosan suttogva és a kezével megérinti a kezemet.

— De hát nem tudom! — fakadtam ki. — Nem tudom! Sejtelmem sincs!

— Siltzer Ferenc — mondja ő lesütött szemmel

— Sohase hallottam ezt a nevet!

Erre Jolán felnéz mosolyogva. (Ez egész új és megdöbbentő vonás volt az arcán.)

— Ejnye, milyen rossz memóriája van! — mondja. — Ilyen felületesen olvasta Bója levelét?

Akkor eszembe jutott, hogy ott csakugyan olvastam. Ez volt az a bizonyos svájci férfi: Károly apja.

Jolán nevetett. És attól fogva napokig vidám volt. És még napok múlva is, minden alkalommal untig célozgatott rá, hogy nekem milyen rossz memóriám van. És mindig nevetett. Valami érthetetlen okból örült ennek. Szinte sugárzott! Egész megváltozott és már ez nagyon nyugtalanított. Vagy tiz nappal azután egy este sétáltunk lent a Duna mellett. Hallgattunk. Jolán megint komoly volt és szomorubb mint valaha.

— Milyen szép a hold! — mondja aztán és egy hirtelen mozdulattal tisztán láttam, valamit bedob a vízbe. Hallottam a csobbanását.

— Mi az? — kérdem.

— Semmi — mondja Jolán lelankadt fejjel, halkan.

De közben én már ráeszméltem az egész mozdulatra és tudtam, hogy a medaillont dobta be a Dunába...

— Mit dobott be? — kérdem megegyeszer szórakozottan.

— Semmit... hagyja... Egy kavicsot. — Pedig nekem látnom kellett. Hiszen egyáltalán nem rejtve csinálta. Nem gondolhatta, hogy nem láttam. Hiszen akarta, hogy lássam.

Akkor ébredtem rá, hogy mi történt!! Hogy Jolán odaragadt és lóg rajtam! Lóg, mint az a lógó a mélység fölött. Hogy hiába volt megállapodásunk a belső distanciáról, lelki függetlenségről, hiába tartottuk be ennek összes formáit. A lélek ragadós! A lélek ragad, minden elven és házirenden keresztül ragad.

És attól fogva, lehet, hogy már rémeket láttam. Fülledt, ragadós volt az ibolyaparfümös levegő a házban és ragadós a sötétkék bársonyruha. Pedig Jolán korrekten viselkedett. Sőt, mintha észrevette volna, hogy valami baj történt, még sűrűbben hangsúlyozta, hogy „ne törődjem vele.“ Hosszúpillájú szemhéjai idegesen rebegtek: „Ne törődjem vele.“ Szomorúan, alázatosan mondogatta: „ne törődjem vele“. (Mintha benne csengett volna: „akármí történik is.“) Csak én jól érzem magam! Csak én, csak én!

Akkor már minden türhetetlen volt. Hogy nem engedte be a cselédet a szobámba és maga takarította, nehogy a cseléd a kéziratimat összekeverje. Izgatott, hogy olyan kitűnően tudta, hogy minek hol a helye. Honnan tudta? És miért tudta? Mért?

És az, hogy mindenre gondolt. Hiszen ez igazán nem nevezhető üldözésnek. De soha egy ingemről egy gomb nem hiányzott! Véletlenül se! Mindig magamon éreztem figyelmét. Persze, hogy ez nem tolakodás. De mégis valami könnyes szemrehányást, valami vádat éreztem benne. Talán nem volt igazam. De a levegőben volt valami néma kétségbeesett kapaszkodás, ragadás, lógás! És ez a beteges, sovány testecske, az a sápadt, szomorú arc, az a hallgatás, mely terrorizálja az embert, hogy gyöngéd legyen hozzá!

Nem bírtam nyugton megmaradni otthon. A vacsorákról is elmaradtam. Jolán sohasem tartóztatott. Még csak nem is kérdezte megyek-e, vagy hová megyek? Csak épen, hogy nem is kérdezte. Csak épen, hogy ha lent a Dunaparti vendéglőben vacsoráztam, akkor véletlenül mindig arra sétált. Nem tüntetően nem jött közel. Egész messzi a sötétben jelent, meg egy percre az alakja és eltűnt. Már azt hittem, hogy csak vízió, hogy csak én látom messzi a sötétben néma szomorú alakját. De hát mért láttam?! Az én lelkiismeretem nem lehetett rossz. Mért lett volna rossz? Én nem ígértem többet!

Azután elkezdtem társaságba járni és nem dolgoztam rendszeren. Akármilyen későn jöttem haza, Jolán szobájában égett a lámpa. Ha hajnali négykor jöttem is, Jolán még virrasztott. Mikor a kertajtót nyitottam, akkor hirtelen elaludt a lámpa. Mert nem akarta, hogy lássam. Nem akarta! De a kertajtóból már odalátni az ablakára és ezt ő nagyon jól tudta. Soha egy szóval, egy célzással sem mondta,

hogy aggódik miattam. Csak nem aludt, mikor én odajártam. Aztán gyorsan elfujta a lámpát. De én akárhol voltam, azt a lámpát láttam. Éreztem, szomorú, ibolyaparfümös, bársonyos hangját, hogy vár és virraszt . . .

Azt hiszik maguk, hogy a vámpírok rettenetes fenevadak! Oh nem! A vámpírok szelídek, bágyadtak, szomorúak, bársonyosak és némák és némán, szelíden lógnak, bársonyosan lógnak az emberen!

Még egy veszedelem kóválygott abban az ibolyaszagu levegőben. Jolán gyereket akart! Bizonyosan tudom. Pedig nem szerette a gyerekeket. Akárhogy ölelkezett Károlylyal. Az se azért volt. Hát mért akart még egy gyereket? Mért?

Nem bírtam tovább. Beszélni akartam vele, hogy tisztázzuk a mi viszonyunkat. De Jolán rebegő szemhéjakkal ijedten védekezett. Hogy minek beszélni? A szó, a fogalom olyan durva és elveszi a hangulatok himporát! És a nuanceok és a lelkek muzsikája és a fotográfia!! Az emberi viszonyok — mondta — olyanok, mint a finom velencei kristályok. És mutatta szép, finom kezével a levegőben a kelyhek finom formáit és a kezeit is mutatta ugyanakkor. Törekenyek — mondta — és vigyázni kell rájuk.

— De bizony — mondom — földhöz kell vágni! Hogy törjön össze ami törekeny és csak az maradjon meg, ami erős.

És ekkor Jolán egészen szerényen és szelíden és halkán valami megjegyzést tett a filozófiára, valami alig észlelhetően ironikus fitymáló megjegyzést. Hogy a filozófia nem a legmélyebb. Mert a lélek és a muzsika és a fotográfia. A filozófia kiszámítja Istent és azért sohasem élheti. Ezt én mondtam neki nem is olyan sokkal azelőtt. Ezt mindig csinálta, hogy így visszamondta nekem a saját szavaimat. De kínosabb volt ennél az, hogy minden de minden elejtett szavamra emlékezett. Az egész életemet, minden percemet fogta az emlékezetében. Én pedig szakadatlanul néma vádnak éreztem, hogy elfelejtem, lényegtelen semmiségeknek éltem, azt ami neki fontos esemény volt . . .

Szóval mondom az a diskurzusunk filozófiai vitává fajult, magam se tudom, hogyan és nem tisztáztunk semmit. De attól fogva olyan rémült, gyáva, alázatos volt minden hangja, minden mozdulata, hogy fojtogatott, hogy ordítani szerettem volna, hogy néha majd az arcába vágtam azért, hogy mindig simogatni kellett, gyöngédnek lenni!

És egyszer azután bementem hozzá és azt mondtam, hogy néhány nap múlva Berlinbe kell utaznom, egy könyvem kiadása miatt. Ez igaz volt. De ő tudta, hogy nem erről van szó.

-- Jó lesz magának ott megint a régi környezetben — mondta félénken és szomorúan mosolyogva. — Majd én becsomagolok.

És rögtön hozzálátott. Igen, rögtön hozzálátott, de másnap beteg lett. Valóságosan, klinikailag kimutathatóan beteg. Két orvos is megállapította. Súlyos influenzát, sőt tüdőgyulladástól féltünk. Negyven fokos láza volt. Ezt nem lehet csinálni. De ő nem akart lefeküdni, ő csomagolni akart! Hogy Istenem, Istenem, hogy röstelél! Most nekem ilyen zavarokat okoz. Megjegyzem, hogy magam nagyon

jól be tudtam volna csomagolni. Erőszakkal kellett ágyba fektetni, mikor összeesett és vizasztalni és gyengédnek lenni. Es persze nem utaztam el!

És most jön valami. Amíg nem látta, hogy maradok, addig avval a rebegő szemhéju, alázatos, gyáva nézésével követte minden lépésemet, mint egy megvert kutya. De mikor megmondtam, hogy nem utazom el, egyszerre megváltozott. De egészen megváltozott. Valami ragyogó diadalmasság fénylett fel az arcán.

— Szegényke — mondta fölényes jóságosan leereszkedő kedvességgel. — Szegényke, itt kell miattam maradnia.

„Szegényke!!“ Ebben a tónusban kezdett beszélni. Valami protektori gyöngédséget mutatott. Megveregette az arcomat és azt mondta: „Ne féljen, nem lesz semmi baj.“ Ezt persze a betegségére is lehetett volna érteni. De az volt benne, hogy én ne féljek. Biztatótt fölényes jóakarattal. És vidám volt, Söt huncut és szeszélyesen nyügösködő.

Másnap egy levelet irt az ágyban (bár olyan láza volt, hogy káprázott a szeme). Egy barátnőjének irt.

— Vigye ezt a levelet a postára — mondja nekem — De ne adja a cselédnek. Azt akarom, hogy maga vigye.

Mert ilyen tónusban beszélt most. Kedvesen mosolyogva mondta ezt, kényeskedő, kacér parancsolással... Jolán! Az alázatos, szomorú, bágyatag, bársonyos Jolán!

Kimentem a levéllel a kertajtóig és ott felbontottam és elolvastam. Hogy mért tettem? Mindjárt meghallják. A levélben sok mindenféle fecsegés volt. Arról, hogy beteg, egy szó sem. (Pedig az iráson is látszott, hogy ágyban iródott.) De aztán ez: Henrik Berlinbe akar utazni, mert fontos dolgai volnának ott, de mégse ment. Nehezen tudja magát rászánni, hogy csak rövid időre is elhagyjon. Úgy látszik „nem tud nélkülem meglenni.“

Ez volt a levélben!

Visszatettem a borítékba, betettem a belső zsebembe és elmentem...

Elmentem. Többé nem mentem vissza a pirostornácós házba.

Schneider egy percre elhallgatott és magasra felrúncolt homlokkal valami aggodalmasan várakozó kifejezéssel figyelte Klárát, szinte lélekzetét is visszafojtva. Reszketett a keze.

Klára szigorú fehér gyerekarca nem változott. Finom szóke szemöldökeit összehuzva nézett egyenesen Schneider szemébe, míg az beszélt. Most előrehajolt és rátette fehér glacékeztyüs kezét a reszkető kézre.

— Azt maga tudja — szólalt meg Schneider egy idő múlva valami szégyenlős lágsággal a hangján, akadozva — Azt maga tudja, hogy nem azért hagytam ott Jolánt, mert hazudott?

— Tudom.

(Folytatjuk.)

JEGYZETEK

NYILT LEVÉL A KOLOZSVÁRI POLGÁRMESTERHEZ

Polgármester úr! Itt születtem Kolozsváron, itt élek, mindenki ismerősöm. Az emberek és a kövek is. Néha átlátszó éjjeleken megállok egyik-másik ódon ház előtt, kíváncsian nézem, meg van-e még? Koronként kisétálok a város mögé, a gyepet nézem: ide tart a város, erre kéne fejlődnie, már-már látom is a felszökkenő köpalotákat. Kocogok az aszfalton, csóválom a fejem, ez is megy össze. Végig nézek az úttesten, ellenőrzöm, simára separt-e? Benézek az ablakon, szorul a szívem, mennyien laknak együtt. Magányos sétáimon néha felriadok, mi minden kéne ide. Képzeletem hatalmas fürdőt, monstreszállodát rajzol ki, villamosvasuttal játszik és ápolt bulevardokon csilingel tova.

Bocsásson meg polgármester úr, hogy *személyi* ügynek tekintem a várost, noha sem podesta, tanácsos, hivatalos előljáró és hátra mozdító nem vagyok. Polgár vagyok, akinek fontos minden, ami itt történik. Mert nem immigráltam ide, három decennium itt felhőzött a fejem felett és talán régi, kedves New-Yorkom előtt visznek majd fel a házsongárdi csontkertbe. Fáj, nagyon fáj, hogy évek múlnak el és bennünket, bennszülötteket senki meg nem kérdez, van-e valami bajunk? De ha nincs is törvényhatósági bizottság, hol polgárok szólanának hozzá a város ügyes-bajos dolgaihoz, ne méltóztassék azt hinni, hogy nem érdeklődünk városunk iránt? Mint az anya, kitől elszakították a gyermekét, nem eresztették át a kordonon: felágaskodik és csillog a szeme. Az ott mégis a gyermekem!

Polgármester úr, én nem kurrentálok a városatyák hagyományos testületét, talán annak újra élesztése nem függ sem öntől, sem tőlünk. Ez már a közigazgatási törvény dolga. Talán már maga alá is földelte az unifikálás. De volt Kolozsváron egy lelkes társadalmi intézmény: a szépitő-egylet. Azt sírom vissza! Egy nagyon derék polgártárs, Polcz Rezső, a régebbi generáció évjáratából, aki együtt öregedett meg a kövekkel, állott, ha jól emlékszem, az ügyek élén. (Mióta nem láttam már az öreg urat!) Nem gondolja polgármester úr, hogy meg kéne újítani e sok mindennel sülyedő egyesületet. Az intézmény városzépitéssel foglalkozott, csak városzépitéssel. Tagjai azok voltak, akik egy úttesttel, egy nyesett parttal, egy kiugró kaszkáddal szebbé akarták tenni a várost. Nyissuk meg a szépitő egyletet a kolozsvári polgárok számára. Vegyük be oda minden nemzeti különbség nélkül — ez a legtermészetesebb! — mindazokat, akik szívükön viselik Kolozsvár sorsát, nem azért, mert magyar vagy román, hanem azért, mert az ő városuk. Az ötlettel elteit lokalpatri-

otákat hozzuk össze, nyújtunk módot, hogy társadalmi úton adjon lehetőségeket azon erőforrás megnyilvánulásának, mely még az állami törvényben biztosítandó helyi autonómiából kiszorult. Hozzunk össze polgármester úr egy testületet, mely veteményező szerv volna a város jövőjének kiépítésében és amelyet ön csak meghallgatna, de annak határozata önére és a tanácsra nem volna kötelező. Mégis, önöknek, akik bizonyára ép oly lelkes sáfárjai a városnak, mint ahogyan azt felettes hatóságaik elképzelik, ez intézmény hasznossá tenné magát. Hiszen: több szem többet lát. Jelesen a szerető ember szeme.

Kolozsvár második főváros lesz, polgármester úr és azt nemcsak ön akarja, de az itt élő magyar kisebbség is. A szellemi és gazdasági erők ide csoportosulnak és minél inkább román részről, annál inkább magyar részről is. Hiszen a kisebbségek érdeke, hogy minél közelebb legyenek intézményeikkel ott, ahol a sorsuk felett is döntenek. Főváros lesz Kolozsvár és mire az lesz európai viszonylatban, addigra mi már elkallódunk, vagy nem is élünk. De nekünk kötelességünk a főváros területi ágát megvetni, ez a mi történeti feladatunk az időben. E város dekoratív felépítése a konstrukciós alaptól függ. A városrendezés komoly probléma. Vegye kezébe a kérdést polgármester úr és gondolkozzék rajta. Valamit mégis csak kell csinálnunk.

Polgártársi üdvözléttel

Ligeti Ernő

STILISZTIKA, RETORIKA, POÉTIKA

Ez kérem három „tudomány“, melyeknek értékéről és fontosságáról mindennél nyomósabb bizonyosság, hogy a serdülő ifjúság három teljes esztendejét foglalják le megtanulásukra. És e gyönyörű három ifjú esztendő feláldozásának mi az eredménye? Hogy minden ifjú kitűnő tudója a stílusnak! Hogy kitűnő szónok és még kitűnőbb költő! És hogy mekkora haladást lehet tenni e „tudományokban“, vagyis mennyi pozitív értéket nyújtanak az ifjúnak három évi tanulás után, klasszikusan bizonyítja az ilyen kérdés, melyet érettségi vizsgálaton adott fel egy professzor kétségbeesett tanítványának:

— Mondja meg kérem, hol fordul elő a tragikum, a Stilisztikában, Retorikában vagy a Poétikában?

No de nemcsak ilyen alapos tudományok ezek, hanem igen-igen régiek is. Csakhogy az a nevezetes, hogy nagyon is tisztességes koruk ellenére is még nagyon is fejletlenek: egyiknek sincs határozott tárgya és egyik sem tudja tisztán és világosan, hogy mit is akar.

Természetes, hogy ha már régiek, tehát a görögöktől, ettől a csodálatos

teremtő szellemű és később csodálatosan spekulatív néptől, származtak. Ezek gondolkodtak először a stílus módjáról, vagy alakjairól, vagy nemeiről s talán Antisthenes volt, aki először különböztetett meg fenséges, közép és alacsony stílust. De már ez első felosztásnak sem volt szerencséje, mert csakhamar finomnak, erősnek, világosnak nevezték a stílus nemeit, sőt számukat is felemelték négyre. Már valamivel pozitívebb megfigyelés volt, mikor észrevették, hogy másként írnak az afrikai, másként az ázsiai és másként a rhodusi írók, de voltaképpen most is csak egyes írók egy-egy felülőbb sajátját állapították meg és nem a stílus nemeit. Később még jobban belebonyolódtak a stílus nemeinek megállapításába s lett tragikus, elégikus, komikus, a jó öreg Blairnél meg éppen hétféle neme a stílusnak. Aki azonban kíváncsi rá, hogy hányféle is a stílus, vegye elő a magyar Stilisztikákat és gyönyörködhetik a sokféle erőlködésben.

Hanem a görögöknek volt mégis annyi eszük, hogy a stílusra nem csináltak külön tudományt, hanem a Retorikában tárgyaltak róla. Csakhogy az ő Retorikájuk egy egészen gyakorlati kézikönyv volt úgyvédek és politiku-

sok részére: a rábeszélés eszközlője, (Corax meghatározása). Arra tanított, hogyan kell a szóval hadakozni, hogy győzzön az ügyvéd vagy politikus, — de nem az ügy, vagy az igazság. Ez erkölcsstelenség miatt támadta Plato. De ez nekünk most nem fontos; a fontos az, hogy nem volt és nem lehetett tudomány már azért sem, mert a legkülönbözőbb dolgokról tárgyalt: az emlékezetről, a felfalásról, a szavazásról, az elrendezésről és a kidolgozásról. Vives Lajos (1533) és Patrizzi Ferenc (1562) éles ésszel támadták ezt a Retorikát, de hiába, — megfojtani nem tudták. Átélté Kantot is, hiába állapította ez meg róla és a szónoki művészetéről, hogy *gar keine Achtung würdig* (*Kritik d. Urtheilskraft*, 53. j.). Megfogya bár, de törve nem, él még most is iskoláinkban, csak azzal akar-nak új becsületet szerezni neki, hogy többé már nemcsak a szónoklásról tanít, hanem a prózai műfajok elmélete címén nyújt bölcsességet de rebus omnibus et quibusdam aliis. Tessék csak megint a magyar Retorikákba belepillantani!

Hanem Vives, mikor elítélte a Retorikát, kiemelt egy részt belőle, a *kidolgozást* és ezzel szabad utat nyitott az ékes stílus és a jól beszélés elméletének. Kétségtelen, hogy különbség van a jól beszélés és a rosszul beszélés között. E különbséget a görögök ép úgy észrevették, mind a hinduk és a teljesen a grammatikai szabályoknak megfelelő, *ílszta* beszéd-mód mellett kiemelték egy olyat, amiben *valamivel több* van és ezt ékesnek nevezték.

Az ékesbeszéd az alapja Aristoteles retorikai elméletének és rajta kezdve minden időben voltak, akik azt a *valamivel többet* pontosan megakarták határozni. Így teremtődött meg az ékesbeszéd osztályozása a *tropusokra* meg a *figurákra*, ezeké szóalakzatokra és gondolatiakra, a szóalakzatoké nyelvtani és retorikai alakzatokra, a gondolatiaké patétikus és etikus alakzatokra és így a végtelenig. Mert a tropusoknak tizen-negy, a szóalakzatoknak húsz osztályát különböztették meg számos alosztállyal és a tévedésekkel szemben korrelatívumokkal. A XVII. században jutott el az ékes stílus elmélete a formák játékvá a concettizmuszban, a gálánksodásban, melyet Molière gúnyol ki a *kényeskedőkben* s melynek egy századdal később példáját adja irodalmunkban Faludi Ferenc nyelve.

Azonban hálás feladat volt az ékesbeszédrel való foglalkozás, mert bő alkalmat adott az újszerű zabhegyezésre. De kezdtek kikezdeni is. (Du Marsais 1730), hogy aligha pusztá külsőséges dísz az az ékesbeszéd, hanem valami észszerű elvre vezethető vissza. Így jutottak el a lélektani magyarázathoz, melyet Gröber Gusztáv Stilisztikája terjesztett el akkoriban divatos pszichológiai terminológiába csomagolva.

Gröber abból indul ki, hogy a grammatikusok nyelvtani szabályokat állapítanak meg anélkül, hogy ügyet vennének a lelki momentumokra. Ezzel szemben ő a szintaxis szabályait belső, lelki alapra akarja visszavezetni Csakhogy már nem ez alapon, hanem önkényesen cselekszik, mikor a gondolatközlésnek két módját állítja föl: az egyik *alanyi* vagy *érzelmi* s ez a *syntaxis figurata*, (ékes stílus) második *tárgyi* vagy *értelmi* s ez a *syntaxis regulant*, a közönséges stílus. Az első abban különbözik a másodiktól, hogy kifejezetlenül hagyja, vagy egy gesztussal helyettesíti azt, amit a második kifejez (*ellyphsis*), vagy hogy megismétli a világos kifejezést (*pleonasmus*) vagy hogy nem azon a helyen alkalmaz egy kifejezést, amelyen a második szokta (*inversio*). Am szigorú határokat Gröber sem tud szabni a kettő között s csak azt állapítja meg, hogy a *syntaxis regulant* a tudományos prózában és ennek minden fájában találja meg a helyét, a *syntaxis figurata* meg minden más fajta írásműben.

Gröbernek a szintaxisról szóló megállapításait hűséges és nagy tehetségű tanítványa, Vossler, próbálta alkalmazni és továbbfejleszteni, főként Benedetto Croce támadásaival szemben. E harc-ról nálunk nem vettek tudomást; de Gröber lelki alapját fölkapták és *see-ltsche Grundlagejät* pszichológiai alappá tették. Négyessinél, e tudós és lelkiismeretes tankönyvírónál is föltűnik e hatás; de legklasszikusabban és valóban meglepő megértéssel jut kifejezésre Zlinszky Aladárnál, aki Stilisztikája előszavában e zseniális kijelentést teszi: „A nyelvtanban a tanulót a nyelv logikájába vezettük be, folytassa ezt a stilisztika a nyelv pszichológiájával!” Dicsekszik is vele, hogy a szóképek tana egészen átalakult nála, hogy metafora név alatt azokat a jelenségeket tárgyalja, melyeknek művészi értékük van, — meg hogy Basha és Torday, Ady (nem Endre) és Endrei már követ-

ték is őt. Nagy fölfedező tetszességének tudható be, hogy a többi csodabogarak között a madárnyelv is kellő méltánylást talál nála kifejezésnemei között.

Az ékes stílus és a madárnyelv között valóban sok minden elfér. Ez a sok minden mind benne van a Stilisztikában és azért nincs benne semmi.

Ha a Retorikát ókori értelmében vesszük, akkor, mint gyakorlati tudást és ügyességet nyújtó tanulókönyvben, van benne olyan, amit érdemes tudni. De a modern Retorikában, a prózai műfajok elméletében, megint nincs semmi, ami egy drága ifju esztendő t megérne.

S nem vagyunk különben a Poétikával sem, a költői műfajok elméletével.

Az első Poétikát Aristoteles hagyta ránk. A tragédiáról tárgyal benne mélyrehatóan, mint ő szokott, de nem általános szabályokat állít föl, mint ahogyan ráfogták, hanem tapasztalaton alapuló igazságokat állapít meg. Csak később, a renaissance idején nyerte szabályfelállító tekintélyét, de szerencsére csak a tragédiára és nem az egész drámaírásra nézve, mint ahogy pl. a szanszkrit poétikák szeretnék tenni, melyek 10 elsőrendű, 18 másodrendű drámai fajról, 48 hősről és még több hősnőről akarnak szabályt nyújtani. De a tragédiában is mennyi baj született belőle! (Katharsis, hármasság stb.)

Scaliger Julius Caesar volt, aki a mai értelemben vett Poétikát megteremtette, vagyis ő volt az, aki a műfajok aprólékos megkülönböztetéseivel és osztályozásaival körülbástyázta a költészetet úgy, hogy a képzelet és íhlet megrémülve menekültek belőle. Scaliger durva lelki zsarnok volt, Boileau elegáns zsarnok, Lessing szabadelvű zsarnok, de zsarnokok mind, akik szabályokat kiabáltak, hogy a tehetséget elriasszák. A tehetségek pedig megteremtették a lovagi költészetet, azután a bohózatot, a tragikomédiát, a polgári tragédiát (éppen Lessing, aki mint költő ellenlábasa volt Lessingnek, a szabályvédőnek,) és így tovább tovább a romantikusokon keresztül a modernekig. Ezek láttára — nem csoda, — bizalmatlanság ébredt a Poétikával szemben, majd lázadni is kezdtek ellene, — sőt a jobb belátás is ébredett, mikor Berchet (1816) és Victor Hugo *Cromwelle* (1821) után nem a műfajokról, hanem a művészetéről kezdtek beszélni.

De csak kezdtek, — és még mindég azzal a gondolattal, hogy bölcséleti felfogásukkal igazolják a műfajokat és a szabályokat. Nem is szüntek meg új meg új osztályozást kísérteni meg és bölcselők pszichológusok köteteket írtak össze a műfajokról, tragikumról, a humorról stb. Brunetiére pedig magát az irodalomtörténetet is úgy fogta fel, mint a „műfajok evolúcióját.“

Am, mint az előbbiekből látható, meddő ez a törekvés, mint volt a múltban. A Stilisztika, Retorika, Poétika nem volt tudomány soha és nem lehet tudomány soha. Tapogatózás volt csak az igazság irányában s jellemző, hogy mennél távolabb jutott el ettől, annál inkább nőtt az önérzete és annál zsarnokibbá vált. Nagyon tanulságos e célból átlapozni J. E. Spingarn *A history of literary criticism in the Renaissance* (New-York, 1899) c. művét, vagy Croce *Esztétikáját* (magyarul megjelent Budapesten 1914.) és *Problémát di Estética* (Bari, 1910) c. munkáját. E „tudományok“ meddő voltát pedig bizonyíthatja az a sok-sok magyar ifjú, (— ámbar a németek sincsenek vele különben—) akik három esztendő után sem jegyeztek meg belőlük többet egy-két jóleső viccnél, vagy a Poétikából annyit, amennyivel színikritikusnak főlcsaphattak.

A legujabb bölcséleti és esztétikai felfogás nem is sokat törődik már velük, amint az igazi művészek soha sem törődtek szabályaikkal. De az iskola még görcsösen ragaszkodik hozzájuk. Benedetto Croce Vossler Károlyval vitázva Gröber pszichológiai felfogása ellen, rámutatott az eredendő hibára, mely kezdettől fogva gáncsot vetett e tudományoknak. Ez eredendő hiba annak fel nem ismerése, hogy az intuitív szellemi tevékenység, melyből a művészet születik, mindig önnállóan egyedi, soha egy másikkal össze nem vethető másban, csak abban, ami közös természetük, hogy mindegyik kifejezés.

A kimondott, vagy a leírt szó szellemi tevékenységünk teremtménye. Még mi, közönséges emberek is, társadalmi illendőségbe törve, agyon szokatva és elkényelmesedve, szellemi tevékenységet végzünk, mikor beszélünk és mikor kifejezzük azt, ami bensőnket áthatja, teremtő művészek vagyunk. Mennyivel inkább művész az, akinek gazdagabb bensejét erősebben áthatja,

rezgésbe hozza száz meg száz olyan benyomás érzés, gondolat, — amiket mi csak akkor veszünk észre, ha kifejezve találjuk magunk előtt. Vajjon van-e ilyenkor gondunk másra, mint arra, hogy teljességében élvezzük a kifejezést, mely tisztán és világosan azt mondja, amit művész akart, tehát *szép*, vagy elfordulunk tőle, mint zavarostól és érthetlentől, tehát mint *ruttól*. *Jut-e* ilyenkor eszünkbe, hogy elhelyezzük a kifejezést a metafora tizennégy alakjának valamelyikébe, vagy hogy abban keressük gyönyörködésünk okát, mert pleonazmus, vagy inverzio van a kifejezésben.

És nyer-e a művész alkotása értékben, ha szabályt találunk rá a Poetikában és vesz-e, ha nem tudjuk besorolni a műfajok egyetlen kategóriájába sem?

A Stilisztika, Retorika, Poetika szabályait tanuljuk-e tehát meg, vagy magunkat a műalkotásokat ismerjük-e meg?

A zavaros, a múló, a kivételekben dúskáló, legtöbbször egészen önkényes szabályok fölérnek-e a gyönyörködtető, egyedül, érdekes és sokszor örök értékű műalkotásokkal?

De erre azt mondhatjuk, hogy a Stilisztika stb. szabályai nélkül nem juthatunk el a műalkotások megértéséhez és a bennük való teljes gyönyörködéshez. Ez kétségtelen, hogy nem tud mindenki egyformán gyönyörködni minden műalkotásban. De az is bizonyos, hogy senkit sem vitt még közelebb a gyönyörködéshez az, ha tudta a tropusok minden csinját binját, vagy ismerte a lírai költészet szabályait. Belátás és tudás szükséges a művészi gyönyörködéshez. Ezt pedig nem adja meg semmi más, csak azoknak a történeti mozzanatoknak ismerete, melyek között a műalkotás megteremtett. Ez ismeretet nem adja meg a Stilisztika stb; hanem megadja a történet, mely számba veszi nemcsak a nagy eseményeket, hanem a művész egész életét, apró körülményeit, azokat az egészen kicsi eseményeket is, melyek éppen a művészi teremtés fontos pillanataiban, mint legelhatározóbbak meredtek eléje.

Nem az volna-e most már a helyes, észszerű cselekedet, hogy mindezt belátva az élő irodalom nagy alkotásait ismerjük meg az ifjak megbízhatatlan, önkényes, zsarnoki szabályok össze-

visszasága helyett?*) Nem jutnának-e ily módon mélyebb, közvetlenebb, igazabb esztétikai belátáshoz, nagy alkotásokon kiművelt, finom ízléshez és igazi gyönyörűséget termő kritikai ítélethez? Mennyire mássá lenne az irodalmi tanítás iskolánkban és milyen drága kincsekkel megrakódva szállnának ki ifjaink az életbe a mai holt ballaszt helyett? Igaz, hogy a Stilisztika stb. kimúlna ily módon az iskolából, de édes Istenem oly tisztességes, hogy a kegyelet is tilthatná e kegyetlen sorsot, — tiltakozhatnék száz Stilisztika stb. író ellene. Én azonban teljes tisztelettel azt jegyzem meg erre: bejutna az iskolába helyettük egy mindezeknél régiebb, ezerszerte tiszteletreméltóbb és ezerszerte gyümölcsözőbb dolog, az az élelméjű empirizmus, melynek Aristoteles volt első mestere és bejutna az Esztétika és a Művészet, amelyek most Hamupipókeként szegyenkeznek nagyhangú bitorlók kucájában. KISS ERNŐ

A BECSÜLETES ISKOLA

Október iskolaév, szántó-vető hónap. Fiúk és lányok hónap alá veszik a könyvestáskát, utoljára járnak ki a rétre s elkezdik a tanulást: Ők a mag, a reménység, hogy a jövőnek jobb lesz aratása. Semmi gond se lehet sok, amit rájuk fordítunk és semmi fáradság sem elegendő; alakítjuk, az iskola ügyének szemmel tartása olyan kötelesség-eszköz, amelytől mérhetetlenül sok függ. Csak egy pillantást kell vetnünk a múlt évtizedek oktatásügyére és jórészt megértjük a magyar tragédiát.

Múlt évben ilyenkor ugyanezen helyen követeltük az iskolareformot, mely az élet medrébe zökken tené az álmodó iskolát. A reformot azóta megkaptuk és ha nem is olyan terjedelmű, amilyennek sokan kívántuk, mégis csak gesztus,

* Az élő irodalom fogalmát itt az iskola szempontjából tág fogalomnak veszem és értem rajta a múlt irodalmi alkotásából is mindazt, ami valóban műalkotás, ha egyébként nem is él már igazában, csak az iskolában.

életjel, indulás és ezért sok igazság-alapozta gáncs mellett az elismerés is kijár. A mozdulatnak már látszik is a hatása, már vita támadt, már az illetékesek is kénytelenek foglalkozni az ügygel, már sokkalta nehezebb lesz az élet-akarók útját elállani a halált akaróknak. Mégis éppen a vita és a mozdulni-akarás tétovasága az, mi gondra és aggodalomra adhat okot. A magyar tanárság, néhány évtized óta tartó téletlensége folytán, annyira elmaradt a világ fejlődésétől és a dolgok és gondolatok fejlődésével lépést tartó maroknyi magyar csoport haladásától, hogy most, keserű riadozásakor, teljesen tájékozatlan a járandó utak tekintetében. Az iskola spirituszos üveg lett, mely féltékenyen őrzött minden hulladékot, amit az élet szemétdombra vetett. Sose-volt igazságokat tanítottak benne egy sose-lesz világ számára és most, mikor minden valóság csontos kezekkel döngeti cellájuk ajtaját, a valóság és álom vegyülésének zavarában egy ismeretlen, úttalan és kiúttalan, de egyensúlytalanságával mégis folytonos illeszkedést kívánó világ tömkelegében tapogatóznak.

Már nem bíznak többé az álomvilágban és még nem tudnak bizni a való világban. Mi marad akkor hátra a nagy többség számára, hol még megbújni lehet, hol még élvezni lehet a reggeli energiátlan ágyban-maradás édességét? Mi más, mint a konvenció? A vita latin-barátok és latin-ellenségek között folyt konvencionális érvek rozsdázott fegyverével és állandóan az volt róla az ember benyomása, hogy mindkét fél folyton a lényeg mellé vágott. Állandóan valami ideális, abszolút, szinte metafizikai

latinról. A Latinról volt szó és hang sem esett annak a latinnak a hasznáról és szerepéről, amelyet tényleg tanítanak és amennyire tanítják. Pedig lehet valaki azon a véleményen, hogy könnyelmű kincs-pazarlás volna az antik világot tanításunkból kifejejténi mindaddig, míg műveltsége elemeit saját műveltségünkbe be nem olvasztottuk és tarthatja mégis merészségnek azt az állítást, hogy a jelenlegi tanítás csak icike-picike léppel is közelebb vinne az antik szellem megértéséhez. A kérdés lényegének tehát valahol máshol kell lennie, mint a pusztán „tanítassék-e a latin, vagy nem?” kérdés izekre szedésében és ez átvezet minket ahhoz, amiről tulajdonképpen szólni akarunk.

Latint tanítás vagy latint nem tanítás, egy tantárgy tanítása vagy tantárgy nem tanítása mind csak külsőség, forma vagy váz, melyet még a lényeggel ki kell tölteni. A legkidolgozottabb tanterv is csak alapvonal, legfeljebb útmutatás, melyhez ezer és egy apró körülménynek kell járulnia, hogy előálljon az egyetlen igazi, biztos és helyes tanterv: az iskola termékeny szelleme. A tankönyvektől a tanárok képzettségéig, élesszeműségéig, igazságosságáig és igazságszeretetéig minden lényeges és hiába van a legjobb tanterv is, ha hiányzik az iskolából a lélek, amely előre mozgathatná. Főleg pedig hiába szerepel egy tantárgy neve a tantervben, ha ez az elnevezés semmit sem takar, ha valami Isten tudja miccsoda szelíd játék folyik a mást ígérő cím védelme alatt.

Már pedig ez történik jelenleg a tantárgyak kétharmad részében. Azt mondják, tanítanak franciát

és németet, de francia és német-e az, amit tanítanak, mikor annyi évi tanulás után a tanítványok nem tudnak összeállítani egy ép-kézláb francia, vagy német mondatot? Ha csak iskoláink eredményeit néznők, azt a következtetést kellene levonnunk, hogy teljes lehetetlenség idegen nyelveket megtanulni. Tanítanak latint, mondják, de amit tényleg tanítanak, az csak nyelvtani szabályok s néhány szűk szempontokból megrostált, meghatározott szöveg. Tanítanak ókori történelmet, de ezalatt értik azokat a legnaivabb, legkritikátlanabb meséket, melyek alá még a jó öreg Livius rejtette bölcsen egy párt és társadalmi osztály érdekében a tényleg történeteket, vagy melyeket későbbi korok legmohosabb „klasszikus idealistái“ szóttek a morális leckévé sülyesztett múlt fölé, mely védtelenül feküdt a hullabogarak előtt. (Azóta is minden kukac a múltba akarja rakni a petéit.) Tanítanak történelmet, de olyan stílusban, mintha csak az volna a céljuk, nehogy a magyar fiúk megértsék nemzetük igazi múltját, gondolkodását, összetételét és belőle okuljanak. Az alaptónus ez: tengerként támadnak az ellenségek a magyarra, mire egy búsmagyar kiáll az utcasarokra, nagyot rikólt, feláll erre „egy emberként“ a nemzet, nem nézi ellenségének se szerit, se számát, de nekik megy, szétzúzza őket s megmenti a magyar glóbuszt, a tejjel-mézzel folyó Kánaánt. És senki se higgye, hogy ez a kritika túlságos torzítás, inkább szenteljen néhány szomorú percet azon nagy embereink (milyen rosszul hangzik ez a szó!) emlékének, akik egészen más szellemben töpreng-

tek és dolgoztak a nemzet jövőjén s most ilyen szószban feltárlva kénytelenek a magyar ifjuság előtt szerepelni. Tanítanak irodalmat, de olyan szelíd, múltba háritó törekvéssel, mintha egy holt nyelv irodalma volna, mintha már nem is élnének magyarok, mintha mind szemét volna a jelenkori magyar gondolat. (És még ennek a felfogásnak hívei mernek kiáltozni tiszteletlenségről!) Végül nem is szólunk arról a maszlagról, amit filozófia címén adnak be a tanulóknak.

Mi ez, miért van mindez, mi itt a cél és mi itt a vezető gondolat? Van itt egyáltalában cél és van itt vezetőgondolat? Minek az a nyelvtanítás, mely a nyelvre nagyjában sem tud megtanítani? Mi a haszna annak a néhány latin szövegnek, amelyet fordítanak, ha a végzett tanuló a véletlenül eléje kerülő legegyszerűbb szöveget se tudja értve olvasni s így természetesen nincs is kedve olvasni? Minek tanítani azt a történelmet, amely nem tükre az eseményeknek s amelynek tudása ennél fogva nem lehet biztos eleme a jövőnek, mikor pedig oly nagy szükség volna tisztánlátásra? Vagy mit ér az az irodalomtanítás és úgynevezett filozófia, mely csak múlt akar lenni, mely éppen a jelenkor szükségleteit, szellemét és hatóerőit felejtí ki figyelme köréből?

Céltalanság, tanácstalanság, zür-zavar! Amit tanítanak, annak alig van értelme, hogy taníttassék; amit tanulni kellene, amit megkíván az élet, arra nézve alig nyújt útmutatást a mostani iskola. Álom, súlyos, lidércnyomásos, folyton kibonyolíthatatlan helyzeteket teremtő álom a mai tanítás, mely-

nek némi egységet is csak valami naív, konvencionális idealizmus ad, mely az étellel való első érintkezésnél darabokra török s amely legfeljebb arra jó, hogy minden igazi idealizmus rajta próbálja ki először fegyverét. Nem is csoda, ha azok, akik ebbe a rendszerbe belenőttek, elvesztették tájékozódási képességüket és folyton ugyanarra a pontra visszavezető labirintust látnak egyenes utak helyén.

A dolognak azonban így kell lenni és így is lesz mindaddig, amíg az iskola nem lesz újból becsületes. Mert a *jelenlegi iskola nem becsületes*. Címekben sokat ígér és tényekben keveset ad. Szavakban egészet ígér és ad használhatatlan dirib-darabot. Semmi gondja sincs annak megvizsgálására, hogy az idők haladásánál fogva nem tűnt-e ki hamis pénz volta annak, amit jöpenzként osztogat. Semmi gondja sincs annak megvizsgálására, hogy mit kellene adnia és hogy kellene adnia, hogy súlyos feladatát a legjobban teljesíthesse.

A dolgok ilyen állapotában a világos út és cél: az iskola becsületesévé tévése. Szigorú megbírlása annak, amit adnak és gondos, kitartó s minden haladással lépést tartó felkutatása annak, amit adni kell. A problémáknak nem féltő, halogató, szörmentén kezelése, hanem azonnali határozott szakítás a rossznak megismerttel. Példának okáért már a kicsi kutyák is arról ugatnak, hogy a nyelveket nyelvtanítónak kellene tanítania és nem irodalomtanárnak, mégis haszontalan bölcsesség lesz ez az iskolák tájékán még jó néhány évig. A módszerbeni változtatások után pedig a legszükségesebb: a tankönyvek lehető legszigorúbb meg-

rostálása, az elavultak kiméletlen elvetése és új tankönyvek írása, olyanoké, melyek a jelen kérdéseire felelnek, a jelen szükségleteinek felelnek meg s amelyek az igazat, csakis az igazat és az egész igazat tanítják, amint azt a tantárgyak elnevezése ígéri. Az iskola szellemének, becsületeségének a kérdése jórészt a tankönyveken fordul meg, a tankönyvek az az eskü és fogadalom, amely által az iskola magát az igazság és való, vagy a könnyen mellélcélókra használható mesék mellett lekötelezi. Vagy van egy másik módszer is az iskola becsületeségének elérésére: azt ígérni, amit adnak. Erre az esetre a tantárgyak címének következő megváltoztatását ajánlom: Német és francia nyelvtani szabályok és szavak. Latin nyelvtan és néhány latin mondat. Legendás idők legendái, vagy: Hósi regék. A régi jó idők irodalma (alsóbb fokokon esetleg: Csengő-bongó versikék). A „filozófia“, vagy „lélektan“ nagyképu elnevezés helyett: Unalmas mesék.

Végül még azt akarom megemlíteni, hogy teljesen tudatában vagyok annak, hogy a választott címet nagyon sok tanár fogja sérelmezni. A körülmények azonban nem alkalmasak érzékenységek kimelésére, sőt bevallom, hogy egyenesen kerestem a sebezhető pontot és hogy azt éppen ebben találtam meg, az csak dicséretére válik tanárságunknak. Mert ha az iskola egészére nyugodt lelkiismerettel mertem is rá-sütni a vádat, hogy nem becsületes, ugyanezt nem merném tanárságunkkal szemben. A magyar tanárság szaporodó hibái és vétke mulasztásai dacára is megmaradt jóhiszeműnek s éppen becsületes-

ségében van egyik legnagyobb bizakodásom, ha iskoláink jövőjére gondolok. És nagy a bizakodásom azon kisszámú tanárainkban, akiknek látni adatott.

Nem tanácsot adni akartam, egyszerűen csak elmesélni nézési módomat, mert helyénvalónak találom, ha néha olyan is elmondja véleményét, ki se nem tanár, se nem tanuló. Talán kevesebb lesz a szaktudás az ilyen véleményben, de kevesebb a megszokottság is és talán lesz benne egy-két terjesztő, erjesztő gondolat. Már pertermesztésre és erjesztésre van szükségünk s tanárnak, tanítványnak és régen tanítványnak jó egy kicsit elgondolkoztatni iskoláink sorsáról, mikor október van, iskolaév, szántó-vető hónap.

MURÁNYI GYÖZÖ

VERDA STANDARDO

Az esperanto divatba jött. A Verda Standardo zöld csillaga fényeskedik a nagyobb kirakatokban és olvasom, hogy itt-ott már kötelező tantárgyként kezelik e nyelvet. Nagy a rajongás és a lelkesedés, de nagy az acsarkodás is e nyelv ellen. Hallom az ellenvetéseket: Nyelvet nem lehet csinálni, a nyelv születik. A „desperanto” csak arra jó, hogy sok szabadidejű emberek az óceánon keresztül átlevelezenek egymásnak: Hogy vagy?! Hőbortnak vagy legalább is célnélküli játéknak tekintik számosan az esperantot.

Lehet, hogy nekik van igazuk. Az ő szempontjukból. Lehet, hogy a testes könyvjegyzék, mely előttem fekszik és az esperanto irodalomról ad számot, tetemnézője sok gyakorlati célra szánt energiának. Bár én inkább az ellen-

kezőjét hiszem. Lám az irek fel-támasztották a már kihűllt parázs alól a kelta nyelvet is s a cseh nyelv is mesterségesen itatódott át irodalmi zengzetességü nyelv. Lám Jeruzsálemben a legtisztább héberül beszélnek a gyerekek s én nem egy papot hallottam már, aki az eleven, az életet pillanatonként líhegő nyelv finomságival tartott szónoklatot. Azt sem hiszem, hogy csak távoli országok között bélyeggyűjtésre alkalmas a nyelv. Ezt megcáfolja a tény, hogy az esperantonak irodalma van. Sőt van már színe is. A kolozsvári esperanto-kiállításon mutattak egy esperanto eredetiben írt verset. A harangjátékról. Mit mondjak? Oly plasztikus, úgy visszaadja minden árnyalatát a megütött ércnek, akár az Ave verse. Vagy a Schilleré. Én inkább ezt hiszem: Húszonöt éve beeresztettek egy nyelvet a többi nyelvek körforgatagába. Most már benne van. Most már az a létjogosultsága, hogy megéljen. És mert meg kell élnie, muszáj neki az életadta formákhoz alkalmazkodni. Kell neki felvennie mindazt, amit a nyelvképződés ki küzd magának. Bizonyára már speciális szófordulatai is vannak. Ha nincsenek, antul jobb. Az időszakonként megtartott kongresszuson számot vetnek az esperanto minden új nyelvi eredményével. Szakemberek nyírják, gyomlálják a nyelvet, kifésülik, ami nem praktikum. Bizonyára így van ez a vita-gyorsírás kitermelte jelzésekkel is. Azokat is revidiálják.

De tegyük fel, hogy e nyelv mégis csak elképzelés és nem tartalmaz gyakorlatiasságot. Nekem így is tetszik. Mint *elképzelés*. Mint romantika, hogy emberek a szél-

rőzsa minden irányában összeállanak s keresik egymást. Hogy színes anzikszokon jelentkeznek Nipponból, Új-Zélandból vagy Kókinchinából: itt vagyok testvér! Hogy vagy? *Morális* kapcsolatokat látok, messzebbre mutató célt, humanitárius beleérzést.

Nekem mindig tetszettek az esperantisták, sajnálom, hogy még nem beszéltem a nyelvüket. Nekem mindig tetszettek azok az emberek, akik egymás mellé simulnak egy szépnak vélt eszme kiszolgálásában. A szocialisták. A sektariánusok. A millenisták. Vegetariánusok. Gudtempleristák. Szerzetesek is. Pacifisták. Öröömöm telik az esperantóban, a nyílt, szimbólumokból tíz perc alatt elsajátítható grammatikába transponált szabadkőművességben. Nagyon jól esik hallanom amikor mondják: Mehet Tokióba, ott a megbízottunk. Szolgálatára lesz önnek. Megbízottunk Amsterdamban megküldi a kért árumintát. Az esperanto tagtárs Kaliforniában megkeresi az ön unokaöccsének elveszett végrendeletét, nem kell külön ügyvédet tömni pénzzel! Jól esik tudnom: egy nagy nyelvközösség pompája alatt szétterül egy emberi, mély szolidaritás.

Ez a hitem nem csökkent, amikor a kolozsvári kiállításkor felfedeztem a velem egy városban élő esperantistákat. Nagyon szép dolgokat láttam. Borzasztóan megfogott a vakok esperantista lapja, amint szegények egy világon keresztül korrespondálnak egymással. Bádog szelencében küldözgették szét a tapintásra szánt domborítást, így szélesítik ki maguknak a világot. Láttam egy hatalmas embernői nagy térképet. Nem volt parcellázva még az új világ-

osztás szerint. Kis zöld zászlók lengtek az egyes göcökön: esperantista göcök. Genfben a legnagyobb zászló. Ott az esperantista mozgalom székhelye. Genf, ahol a békét kovácsolták. Genf, ahol az Idonak is a középpontja van. Genf, a nemzetközi mozgolódások szent helye.

A kiállításon láttam az esperanto bibliát, illusztrált Dürert, Petőfit. Láttam sok-sok japán és kínai folyóiratot. Szegény Amon nagybecsű hagyatékát. A kiállításon hallom, hogy Goga Oktávián miniszter is megjelent és összevásárolta a szép esperantista kiadványokat. Jól esett, hogy a kultuszminiszter is érdeklődik az effélék iránt. Beszéltem esperantistákkal. Mennyi rajongás! Van klubjuk is, naponta érintkeznek egymással. Vágyaik állandóan kikötörnek a városi börtönből. El. Főleje.

Hallom, hogy jövőre Tokióban lesz a kongresszus. A japán kormány vendégül látja a delegátusokat és ingyen utaztatja fel és vissza. Minden évben valahol másutt gyűlnek össze a hívő esperantisták és zöld email csillagaiktól kivirágzik a reménység.

A reménységért szeretem őket.

LIGETI ERNŐ

NYUGATI SZEMLE.

Henriette Roland Holst. Mifelénk még kevéssé ismert név: a legújabb holland irodalom legkimagaslóbb alakja. Legutóbb megjelent történelmi regénye — Garibaldi — kihívja érdeklődésünket, mint érdekes kísérlete az expresszionista történelmi regényírásnak.

Az expresszionizmus lényege a tárgyyszerűség, a tartalom háttérbe szorítása, feltétlenül alárendelése a

kifejezésnek. A művész formáló akarása korlátlan ura anyagának, melynek egyedüli rendeltetése épen csak az, hogy ennek a formáló akaratnak alapul szolgáljon. Csak a kifejezés, a kifejezendő érzés vagy szemlélet a lényeges, melynek minden egyéb alárendel-tetik. Így a tárgynak u. n. empirikus tapasztalati törvényszerűsége is, melyet a formáló művész nem tartozik respektálni. Tehát megbonthatja a tapasztalati szemlélet megszokott együtteseit, kicsavarhatja a normális szemlélet szokásos formáit, megnyújthat, meg-rövidíthet, vastagíthat, torzíthat, egyszerűsíthet és összekuszálhat, nem a tárgy, nem az empirikus tartalom, hanem a kifejező akarat törvényszerűségének engedelm-skedve. De ez a törvényszerűség természetesen épen oly szigorú sőt kérlelhetetlenebb, mint a tapasztalati, csak más lét-nívóra tartozik, egymással össze nem mérhető inkommenzurábilis.

Ez pár szóban az expresszionista esztétika. Alkalmazva a történelmi regényre, nyilvánvaló, hogy valami egészen mást kell várnunk, mint a szokásos történelmi regény. Ennek legnagyobb erényének szokás tartani a korszerűséget. A régi esztétikában jó történelmi regény az, mely egy kort lehetőleg híven ad vissza a maga empirikus konkrétságában, úgy, amint azt a ránkmaradt emlékek alapján rekonstruálni tudjuk. Tulajdonképen nem egyéb, mint ezen emlékek kiegészítése, kikerekítése a költői fantázia által. Az expresszionista történelmi regény, mely nem ismer korszerűséget, nem a ránk maradt emlékeket egészíti egy élő konkrétum-má, hanem egy történelmi ab-

strakciót használ fel kifejezése esz-közéül. Neki mindegy, hogy egy történelmi esemény vagy történelmi alak igazi-e vagy mondai, nem érdekli a környezet hűsége sem, ami őt érdekli az csak az, hogy mit jelent ez az esemény vagy történelmi alak az emberiség vagy történelmi világában. S csak azért s csak akkor formálja fel, hogy ha ezzel a készen kapott jelentőséggel fokozhatja kifejezés-lehetőségét, könnyebben vagy hatásosabban elmondhatja mondani-valóját.

Ezért ír regényt Henriette Roland Holst Garibaldiról, mikor a szabadség-hőst akarja megírni. Henriette Roland Holst forradalmár, akit csak a szabadságharcok lelki tartalma, hogy úgy mondjuk absztrakt fogalma érdekel s csak azt akarja kifejezni: a forradalmiságot, a szabadságért küzdés tiszta ideálját. S Garibaldi neve az, aki e fogalmat leginkább megtestesíti az európai emberiség gondolkodásában. A történelmet közelebből ismerő tudja, hogy sok volt benne a kalandvágyból is. De Roland Holstot ez nem érdekli s nem is törődik vele. S oly jól írta meg művét, hogy olvasás közben mi is elfeledjük s hajlandók vagyunk Garibaldiiban a szabadsághős tiszta ideálját csodálni. Hogy az író „visszaél“ a történelmi valósággal, az az expresszionista esztétika szempontjából nem hiba. S nem is lehet hiba akkor, ha célját, melyért a történelmi élményekhez fordult a közvetlenül adott élmények kiegészítésére, tényleg az által el is érte s kifejezőképességét felfokozta. Hiba csak akkor, ha a történelem tény-törvényszerűsége helyébe nem tudott egy másfajta, egy művészi törvényszerűséget

tenni s az empirikus adottságot szétdobálta anélkül, hogy egy másik magasabb egységbe újra összefoglalta volna.

Henriette Roland Holst máskülönben költő. Dirk Coster szerint (Huebner: Europas neue Kunst u. Dichtung-ban) legjelentékenyebb alakja az új holland irodalomnak. Első verseskönyve még 1895-ben jelent meg *Sonnetten en Versen in Terzinen geschreven* c. alatt. E szonettekben még nem a későbbi nagy költő, a későbbi kötetek magával ragadó lendülete, de már bennünk cseng új és mély komolysága. A misztikus megbékülés az önmagáért való és önmagában zárt határtalan szeretet zavartalan magányába vezetnek e szonettek. A teljes megtisztulás, az önmegtágadás és bűnböcsmerés nemes vágya kísérti a költőt. Az emberi lét kigondolható legszebb formája számára: egy minden anyagítól letisztogatott lelkiség, mely a magányban és csendben él.

E könyv után Holst két évig hallgatott. S ez alatt igen nagy változás ment végbe benne. Találkozott az étellel. Ráébredt a földi lét fájdalmának le nem tagadható valóságára. S indiai ideálja, szemlélődő bölcsessége apostoli megváltás vágyba fordult. A szeretet, mely előbb szelídség és béke akart lenni, könyörületté változott. 1903-ban jelent meg újabb kötete: *De nieuwe Geboort*. Ujjászületést jelentett neki és egész Hollandiának. Külsőleg az aktív szocializmushoz való fordulatot jelentette. Belül azonban a Nyugat Európában akkor még ismeretlen típusa jelent meg benne a tragikumra ítélt cselekvő embernek. Az élet rettenetes fájdalma,

az egész emberiség szenvedése hangzik ki e nehéz bibliai strófaból. A modern ember szörnyű ráébredése arra, hogy mily poklot csinált a Földből: a minden lelki tartalmat kerékbetörő technika poklát. Attól a szellemi álom-békétől, melyet e pokol közepén a modern kultúrember önelszigetelése által magának teremtett, szenvedélyes haraggal fordul el a költő. De a fájdalomtól új reménység is születik. A fény küzd a sötétséggel. A szocializmus gazdasági tanítása fiatalos tüzet és étellel teli szenvedélyt kap Holstban az önmegtágadás és megváltás vágy öskeresztény tragikumában. A finomkodó fiatal nő, aki eddig elvonult magányában csiszolgatta misztikus szonettjeit, a hollandi szocialisztikus mozgalmak legfanatikusabb s legaktívabb vezére lesz. Igazi aktivista költő, akinél nem választja el határvonal a költőt a cselekvő embertől, akinek tett az írás s akinek tettei együtt fejlődnek lelkével.

1912-ben jelenik meg újabb kötete: *De Dreuw in hat Wond*, miután kivált a régi szociáldemokrata mozgalomból s a függetlenekhez csatlakozott. A sok keserű csalódással, mely a mozgalomban társai részéről érte, kétségbeesett könyáradatban tör ki. Ezután írja minden előbbit fölülmúló két kötetét: *Mensch en Mensch* és *Het gebed aan het Socialisme*. Az emberszeretet végételen csodáját énekel, a szemek pillantását, a lelkek egymásbaolvasását, amelyek az örökkévaló titokzatos létben egymás után sóvárognak.

A tiszta emberi érzés, az emelkedett emberség egyik legtisztább

hangu énekese Henriette Roland Holst. Reakció és vigasztalás elvadult korunkban.

DIENES LÁSZLÓ

A MAGYARSÁG PÁRT- ALAKULÁSAI

A romániai „Magyar Szövetség” érdekes képét mutatja azoknak a fejlődési vívódásoknak, melyek egy népkisebbségi helyzet politikai képviselőiben fölléphetnek. Az illető alakulat ugyanis azzal az alapeszmével létesült, hogy a romániai magyarság politikai képviselője kíván lenni. Az alapeszme kialakításában, munkaprogrammal való ellátásában, politikai aktivitás felé irányításában legfőbb része van egynehány újságírónak, akiket demokratizmusukért csúfolni és gyanúsítani is szoktak mostanában — magyar társaik. Dehát ez is a fejlődéshez tartozik; a küzdő folyamatokban az epe izgató közreműködésének is kell érvényesülnie. Elég az hozzá, hogy az alapeszme olyan kényszerítő erejű volt, amelyik a magyarság helyzetének passzív átérzőit is bizonyos mérvű aktivitásra ragadta. Ez a tiszteletre méltó oldal a passzivitást és a magyarság sérelmeinek belső vérzéseit magunkba fojtottan szerette volna hagyni, hogy még jobban fájjanak s e fájdalom között lobogjon és fokozódjék a nemzeti érzékenység. Csak éppen azzal nem számoltak, hogy a nemzeti eszme érvényesítéséhez az érzékenység, a sérelemkeresés duzzogása és daca nem elegendő erő, sőt inkább elzsiabasztó és elgyötrő lélekfolyamat, amely a nemzeti eszme érvényesülését nemhogy elősegítené, hanem inkább kockáztatja. Átmeneti kilobbanásokra talán elegendő, de huzamos időközön keresztül csak öngyötrésre válik. És még átmeneti kilobbanások végett is bizonyos szervezethez, bizonyos összetartó együttműködéshez ezen a réven a sérelmi politikának kellő időben való kiélézésére volna szükség.

A passzív oldal talán ezt a szükséglet érezte meg, vagy talán azt féltette, hogy az aktív oldal egymaga is hajlandó kilépni a cselekvésre s akkor a magyarság népkisebbségi törekvései e kilépéshez csoportosulnak és a kormányzat is, a népközösségi fórumok is e csoportosulás akaratnyilvánításai nyomán ítélkik meg a magyarság helyzetét. Lehet, hogy

mindkét észrevevés dolgozott. A passzív oldal veszélyeztetve érezte a saját politikai súlyát s ezért sietett a Magyar Szövetség alapeszméjét és a nyilvánosságra való kilépés hangulatát a maga számára lefoglalni és az aktív oldal cselekvési vágyát oda mérsékelni, hogy mégis inkább a sérelmi politika maradjon a magyarság politikálásának a legfőbb eleme s valahogy bele ne gyúljon a magyarság Románia politikai életének az alkotó együttműködésébe. Mutasson hajlandóságot erre, de csak távolról és előbb román oldalról várja meg azokat a hozzáink közelítéseket, melyek a nemzeti kisebbségek jogát intézményesen megállapítják, vagy legalább is a sérelmi lehetőségeket intézményesen kiküszöbölik. A passzív oldal tehát burkolt passzivitást akart s a Magyar Szövetségnek aktivitást jelentő formáját is lényegében e passzivitás talajává kívánta tenni. Amint én felfogom s amint az előbbi mondatokban jeleztem is, ebben az akaratában a nemzetfélts tiszteletreméltó indulata vezette. Éppen azért szívesen vedélyesen dolgozott az ugynevezett „aktivisták” ellen, ezeknek nemzetárulói velleitásokat tulajdonított, a vidékre terjesztette ellenük a gyanúsító rágalmak özőnét, hogy ilyen diszkreditálások útján leszoríthassa a Magyar Szövetségből azokat, akik ezt fáradsággal kigondolásokkal és utána-járásokkal tetőre hűzták. Az epe forrott és hevesen keringált a magyarság küzdő szervezetében. Rendjén van az; csak menjünk tovább.

A tetőre vont Magyar Szövetségben a passzív oldal az „egység” gondolatát élte ki, mint olyan módszert, amely a magyarság politikai törekvését legjobban sikerre vezetheti. Ezzel szemben az aktív oldal a „teljesség” eszméjét hangoztatta, mint olyan követelményt, mely a Magyar Szövetséget minden magyarnak összefogó és összegyűjtő testületként súlyossá és igazi népkisebbségi képviselővé tudja tenni. Ennek a a teljesség eszméjének az elfogadására a passzív oldalon is megvolt a hajlamosság, de persze csak olyan értelemben, hogy a teljesség az egységnek vesse alá magát s a Magyar Szövetség passzív többségű vezetőségének a fegyelmét vegye magára. Egység alatt a teljesség fegyelme és együttes lendülete, ez bizonyára remek erőösszegzés volna és az alkotások óriási képességét hordaná magában. Mindenkinek ideálja lehet,

aki a közéletet a kicsinyességekből, a nyomorgásokból, a tehetetlenségből kiemelni akarja. Tehát nyilvánvaló, hogy a magyarság aktív oldalán mozgóknak is ez az ideáljuk megvan s eszerint a passzív oldal kívánalmaira megvólta az aktív együttírmelés. Azonban (mert mindennek van „azonban“-ja) az együttírmelés kialakulását még elváltasztja az az összhangtalanság, mely a cselekvés és a várakozás indulatai között ellenmondóan megnyilatkozik.

A passzívisták a Magyar Szövetség burkolt passzivitásával román oldalról várják a népkisebbségi jogok tálcán kinalását. Az aktivisták abban a felfogásban vannak, hogy ezt nem várni kell, hanem ezért dolgozni, küzdeni, a meggyőzéseknek óriási szellemi mozgalmát kell elvégezni. Esetleg százszor kell visszahullani, százegyedszer mégis újra kell kezdeni a fölfelé törekvést. És mindig akarunk egész nyíltságával, szabadságvágyunk egész őszinteségével kell meggyőznünk az államvezetés tényezőit, hogy életcéljaink bátrak, azokban nincs rejtgetni való, azokkal a magunk létét az emberiség magaslatai irányába akarjuk emelni, azok tehát minden közületnek és így az államnak a szempontjából is csak erkölcsösök és üdvösek lehetnek. Mindezt a sok és nagy dolgot nem lehet dacosan összeszorított fogakkal és durcás némaságokkal kifejezni. Mindezt az erkölcsi készletünket nem lehet a hozzánk való szembejvetel várakozásával magunkba fojtani. Nekünk ki kell tárunk magunkat: „Itt van az életünk, ezt akarjuk velel! Hát ti mit akartok ezzel az élettel?” És az életösztönnök ezt a riadó kérdését föl kell tennünk testünk-lelkünk minden porcikájával, társadalmi rétegeink, foglalkozási ágaink és vidékenkénti helyszerű érdekeink összes megmozdulásával.

Az aktivisták így értik a teljességet. Cselekvő, mozgó, minden életigényét kiemelő népkisebbségként akarják látni a magyarságot, mely az adott állami helyzetekben az élni-akarák őszinteségével keresse a maga érvényesülését. *Ne várja, de keresse!* És ne csak keresse, de tegyen is érte; s ennek a mindenünnen pezsdülő élni akarásnak legyen a központi agyrendszer a Magyar Szövetség. Necsak fogalom legyen ez a szövetség, necsak formalizmus, aminek a tetejébe ülve néhányan valami prestizs-ragyogást képzelnek a

fejük körül és azt másoktól féltik, — ne eféle gyerekesdi és csittvári krónikácsináló kis gitt-egylet legyen a Magyar Szövetség, hanem legyen igazán minden magyarnak a szövetsége. Minden magyará, vagyis minden életviszonyé, amiben a magyarok vannak és amit ápolniok, védeniök szükséges. Legyen minden magyarnak necsak a beiratkozó helye, hanem az összes életeleviszességének kifejezője is, valamint az egész ország állami és társadalmi életébe való beleidegzője. Így értik az aktivisták a teljességet, úgy a számszerűség, mint a mozgó életviszonyok egészséges és mind élni akaró összességében. Formabeli és lényegbeli teljességében, ennek a kialakításában látják az igazi egységet, mely magától meghozza az életirányok tisztánlátásában az önkéntes fegyelmet.

Ez az ideáljuk. De gyakorlatilag úgy fogják föl a dolgot, hogy ezt nem lehet csak úgy fölrajzolni, vagy cégtáblaként kifösteni, vagy Gessler-kalapként karóra tűzni. Ehhez az érzelmek és észjárások fölkeltése és együvé szoktatása szükséges magunkon belül is. Minket társadalmi helyzetek, műveltségek, vagyoni viszonyok, helyrajzi körülmények hasonlóságai és különbségei befolyásolnak magunk között is. Ezeket a különbségeket mindig át kell élnünk, mikor a közélet felé akarjuk magunkat kihangsúlyozni. Nekünk nem lehetnek hangbeli, kívánságbeli, iránybeli uniformisaink, hanem mindnyáunknak a magunk természetes valóságával kell megnyilatkoznunk, hogy nemzetünk egész teljességét kifejezzük. Azt az összeséget, amit a Magyar Szövetség fogalmában elgondolunk, azt a helyszerőségek, az érdekezonságok különbségeiből kell együvé hoznunk és saját magunknak nem szabad elnyomnunk saját magunkat, mikor a magunk kifejezésére szavakat és módokat keresünk. A magyarság tömegeinek különféle életfelfogásai szervezetenül is adják a különböző párthangulatokat; ezeket a párthangulatokat pártalakulásokká kell szervezni s az fogja fölmeríteni minden helyről és minden társadalmi rétegből a magyarság teljességét. Csak a pártalakulások képezhetik aztán igazi szintézissé a nemzeti és népkisebbségi kérdésekben való ugyanazonos, vagy egytövé felfogásokat. Az aktivisták szerint ez az utja annak, hogy necsak fogalmilag, hanem gyakorlatilag is a

Magyar Szövetség a magyar tömegek eleven összessége legyen. Szövetség kell, ami fogalmában is több különbözőségnek az összefogását jelenti.

Azaktivistáknak ez a gyakorlati iránya számol az étellel, számol a néprétegek realitásaival és azokból akarja felgyökereztetni a magyar összesség szindús és tartalomdús életét. Ezt az irányt ki is próbálták úgy a Magyar Szövetség megalakulása előtt, mint utána. Mindenik alkalommal a nép élénk együttérzését tudták fölkelteni; élelenségek támadtak, mik nagyobb hatásokat ébresztettek. Felszabadulások, körülnézések, céltudatosságok fejlődtek ki, új emberek állottak új élekre és új bizalmak támadtak, hogy mind többen vagyunk, akik a magunk közérdekéért dolgozni akarunk. És hej! annyi ilyen dolgosra van szükségünk! Nem szereplőre, hanem dolgozóra! De amint a példák mutatják, az ilyen dolgosok felbukkanásához a pártalakulások versenyző és bátorító hangulatkeltése szükséges. Nem elég valami fogalmi egység kihirdetése és a Magyar Szövetség cégtáblájának, meg egyéb elkészített szövegeinek a felolvasása, aztán evégett kínosan előkészített egyhangúságok biztosítása, mert ez mind nem élet, ez csak szertartás és hókusz-pókusz. A nép helyi viszonyaitól, szomszédérzéseiből, más nemzetbeliek iránti társadalmi, gazdasági és politikai elfogásából kell kívánalmakat összegezni, életcélokat kifejteni, s akkor a nép a maga lényegével tölti meg a magyarság mozgalmait.

Persze, hogy ez mind több, mint a sérelemgyűjtőgetető és a jogokat tálcán váró passzivitás. Ez a néperzéseknek a főbátorítása arra, hogy az államban a maga közéletére iránt érdeklődjék, azért dolgozzon és életrealitásait fejlessze.

És ha a nép így rájön, hogy a saját akarát politikailag kombattáns formába tömörítheti és éppen a pártalakulásokkal az államéletben is mind több számottevésre juthat, akkor ez megint veszélyezteti a passzivisták politikai súlyát. A nép rájön arra, hogy nem is olyan nagy bosszorkányság valamit akarni és azt őszintén, szabadon kifejezni, csak szószóló kell hozzá, csak nyílt fellépés kell hozzá, csak érintkezést kell kezdeni evégett azokkal, akikről függ valamelyes helyzet. Ez a népi eligazodás azonban mind veszélyezteti azt a passzív álláspontot, mely

azt tartja kívánatosnak, hogy a nép érdekenysége a némaságban, a magába fojtottságban növekedjék és ezzel nőjön a magyarságunk fájó elgondolása, daca és lendülete. Hogy magyarságunk átérzésének ez-e az igazi lendületre vezető módszere, azon talán a passzivisták nem is tusakodnak. Azt hiszik, hogy ez. És ebben a hitükben ismét szenvedélyesek lesznek azok ellen, kik pártalakulásokkal akarják a helyzetet és a népelevenedést fejleszteni. Az epe megint dolgozni kezd, a gyűlölet haraguskodásával csattognak ki, egységbontást emlegetnek, árulást kiáltanak, megvásároltakkal rágalmazzák sutotgva még, de annál ádázabb indulattal a pártalakítókat. Mennyi energia! Milyen nagyszerűen lehetne használni ezt is — minél több pártalakításra, minél több népi erőnek olyan irányú fölverésére, hogy a politikai élet befolyására tudjunk hatni. De hát az epe csak epe; belül emészt, kifelé csak sárgaságot von az arcokra. Am ez is beletartozik a fejlődésbe, ezen a fázison is túl kell, hogy jussanak küzdelmekbe. Az egyes ember is, mikor nehéz életfordulatokban vergődik, az ellentétes gondolatok egész rájával emésztí magát s ilyen leszámolási folyamat után tisztul ki csak az út a meglátásai előtt.

A romániai Magyar Szövetség most éppen ennek a fordulatnak a lázában remeg. Még egyfelől belesíkoit a passzivisták kínos képzelődése, hogy a pártalakulások: egységbontások és pártoskodások egymás ellen. Másfelől pedig hangzik az aktivisták gyakorlati felfogása, hogy megtevesztő szójáték, ha a pártalakulást a pártoskodással vesszük egyértelműnek s ha egységbontás vádjával riasztjuk el egymás tenni-akaráását. *Egység még nincs sehol*, amit megbontani lehetne. A Magyar Szövetség még halvány körvonala, amibe éppen a pártalakulásokkal kell belehoznunk az életet és a vérkeringést. Aztán majd lesz *egység*, ha mindenünnen összejött az élet. Meglesz az élet egysége, mely átérz és meglevenit minden különbözőséget. Előbb fel kell, hogy épüljön ez az egység minden különbözőség összehozásával, minden nagy akarat pregnáns kifejezésének a szabad érvényesülésével, minden lélekizmunknak a legnagyobb erőteljességgé való kifejlesztésével, minden pártérzésünknek a megnyilvánításával. Ezek a pártérzések

nem egymás ellen valók, hanem a hatalmi viszonyok különböző oldalai felé irányulók. Mi pedig hatalmi viszonyokban nem vagyunk s így egymással szemben való pártjaink se lehetnek. Pártéletünk tisztán annak a dokumentuma fog lenni, hogy a Magyar Szövetség nemcsak egybizonyos egynézetű társaságnak az elzárt szobácskája, hanem a magyarság mindenféle gondolkodásának és életnézetének a nyilvános nagy fóruma.

És az aktivistáknak ez az álláspontja érvényesül minden ellenkező képződéssel és aggodalommal szemben. A Magyar Szövetség hamis egységképzete mindjárt összeomlik, mihelyt egy aránylagos kis baj éri a passzivista irányú vezetőséget. Valami udvarissági aktusban való elcsuszás miatt az államhatalom képviselőivel ez a vezetőség konfliktusba kerül, s az államhatalom képviselői érdeklődni kezdenek, hogy mi is hát a Magyar Szövetség? És jön a színváltás, hogy nem egyesület ez az alakulat, hanem politikai szervezet kíván lenni, a magyar pártok szövetségévé kíván működni. Ezt kell mondaniok, hogy a magyar népkisebbség teljességének a tekintélyét állíthassák előtérbe s ezzel kiszabadíthassák magukat a konfliktusból. Ennek az álláspontnak csak a hangoztatása is már kész védelem. A szövetség elnöke bizonyítani tudja, hogy kezdet óta ez volt a felfogása a Magyar Szövetség hivatásáról. Az is kitűnik, hogy csak a vezetőség passzivista többsége zárta el a szövetség fejlődését attól a lehetőségtől, hogy elnökének ez a realpolitikusi álláspontja érvényesülhessen. Most már a helyzet az, hogy a szövetségnek az államhatalom előtt tett kijelentései miatt is vállalnia kell a pártéletet, a pártalakulásokkal a nyílt politikai aktivitást és burkolt passzivitási hajlamairól határozottan le kell mondania.

De így kell fordulnia nemcsak az államhatalom előtt tett kijelentései miatt, hanem így kell tennie őszinte belátás és helyzetfelismerés okából is. Látnivaló ugyanis, hogy az aktivista oldal meggyanúsításával és az ellene való ádáz indulatoskodással a szövetség pozícióját megmenteni és a szövetség további működése iránti bizalmat fölkelteni nem lehet. Az aktivista oldalt akár

fizikailag is kiölhetik, mégse segítenek elvesztett pozíciójukon másképpen, csak úgy, ha az aktivisták őszinte politikai cselekvési irányát vállalják. És ez a ráeszmélés az, ami a helyzetet az egyedül lehető irányba fejleszti, s ami azt a gyakorlati kialakulást idézi elő, hogy a Magyar Szövetség nem felülről diktaált egységábrázolattal operál, hanem a népet ösztönzi rá, hogy bármilyen formában is, bármilyen pártokkal is, de tömörüljön mögéje. A légygöcök helyett következik tehát a tölgynek, akácnak és fenyőnek alulról növe, messzi szétágazó, sziklaháton is megkapaszkodni tudó erős gyökerezése. Jön az erdőzugasok ideje, jön a madárdalok sokféleségének a nagy szimfóniája, jön a saját magunk szavatól való nemféltésnek a szabadsága. Egy népkisebbségi életnek így indul meg az igazi kezdete, hogy előbb saját magunk veszszük le róla a magunk kicsinyes féltékenységének a békóit, s előbb saját magunk tesszük azt szabaddá.

Hogy lesz-e tovább is gyűlölet és vádaskodás a demokrata oldal felé? Ez immár csak hajtóerő jelentőségének tűnik föl előttem. A gyűlöletnek nem lehet parancsolni, az ki kell hogy tombolja magát. És azzal gyógyul, ha nyílt homlokkal és kitért mellet fogadjuk. „Jöjjetek! Hányan vagytok?” Ettől a nyugodt lelkiismerettől a gyűlölet is megszégyenül és zavartan fog oldalutakat keresni. Ha pedig őszinte jóhiszeműség fűtötte, úgy hevéből még alkotó energia is lehet. Viszont ha nincs benne ilyen jóhiszeműségi elem, akkor összeroskad önégyessel könnyű hamuvá. Égésével még elvégzi azt a jó szerepet, hogy kiedzi a megtámadottak acélosságát. Csak támadjanak, csak tombolják ki magukat a gyűlöletek! „Jöjjetek! Hányan vagytok?” És mind kevesebben fognak lenni.

Románia magyarsága pedig a magyar pártok szövetségével az államélet belső erejét, az itten élő népek kölcsönös megbízottságát és egymást fejlesztő munkaerjét fogja kialakítani. Sziklavár lesz, vagy eleven munkájú város gyárkérménye, vagy békés falunak hívó harangu torya. De semmiesetre se lesz aféle kártyavár, amit a legfinomabb csipkekendő érintése is össze tud omlasztani... PAÁL ARPÁD

Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár R.-T.

KOLOZSVÁR, FÖTÉR 9.

FIÓKINTÉZET:
DÉS

Betéteket elfogad könyvecskére vagy folyószámlára a legmagasabb kamatozás mellett. — **Leszámitol** váltókat és kölcsönöket a legelőnyösebb feltételek mellett folyósít. — **Átutalásokat** Középeurópa bármely államába fix-áron, vagy napi árfolyamon a leggyorsabban és a legjutányosabban eszközöl.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Kolozsvár legelőkelőbb női divat-
áruháza a párisi és bukaresti

„AU BON GOUT“

terakata

Bárdos Jenőnél

FÖTÉR 4.

Eredeti párisi toilettek, kabátok,
selymek, angol és francia kel-
:-: mék, vásznak, stb., stb. :-:

Párisi izlés! Olcsó árak!

Erdélyi Bank

és Takarékpénztár R.-T.

CLUJ — KOLOZSVÁR

Piata Unirii (volt Mátyás ki-
rály tér) 32. szám.

(Saját ház)

Alapítva:
1894-ben.

Fióként:
TORDÁN.

Leggyorsabban eszközöl átutalásokat a belföld és külföld bármely piacára a legelőnyösebb feltételek mellett. Idegen pénzek vétele és eladása. — Betéteket a legmagasabb kamatláb mellett gyümölcsözött naptól-napig és azokat felmondás nélkül bármikor visszafizeti. Betéteket terhelő tőkeka-
matadóta bank sajátjából külön fizeti